

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA

MUZEUL DE ISTORIE

Alt - Schaessburg

NR. 16
2023

**MUNICIPIUL SIGHIȘOARA
MUZEUL DE ISTORIE**

ALT-SCHAESSBURG

Istorie.Patrimoniu

16, 2023

Sighișoara
2023

COLECTIVUL DE REDACȚIE

NICOLAE TEȘCULĂ-redactor șef

Membrii

LAVINIA-CARMEN AVRAM

NICULINA CIOTLOȘ

MIRCEA-RADU IACOB

ADONIS P. MIHAI

SORINA PARCHIRIE

ISSN 1844-6302

ALT SCHAESSBURG, 16, 2023

Orice corespondență se trimite pe adresa
MUZEUL DE ISTORIE

P-ța Muzeului nr. 1

545400 Sighișoara

tel-fax: 0265771108

tel: 0265771108

e-mail: altschaessburg@gmail.com

© Editura Limes, Cluj, pentru prezenta ediție

Str. Snagov, 3/19

400420 Cluj-Napoca

Tel.: 0723/194022

Email: edituralimes2008@yahoo.com

www.edituralimes.ro

CUPRINS

LISTA AUTORILOR	3
------------------------------	----------

ISTORIE

VOLKER WOLLMANN, NICOLAE TEȘCULĂ – Primele cercetări arheologice efectuate la castrul roman de la Podmoale (Sighișoara)	7
IOAN FEDOR PASCU – O depunere rituală cu cai lângă zidurile Bisericii din Deal de la Sighișoara.....	20
ADRIAN ȘOVREA – Albești (jud. Mureș) în documente medievale. Prima jumătate a secolului al XIV-lea.....	32
VASILE MĂRCULEȚ, IOAN MĂRCULEȚ – Activitatea revoluționară a protopopului Ștefan Moldovan în contextul raporturilor româno-săsești din Mediaș în perioada martie-octombrie 1848.....	51
A. BUCUR – Circulare emise pentru școlile de reuniune grănicerească (1871-1896)...	69
MIHAI RĂZVAN NEAGU – Elita sanitară din Transilvania: farmacistul Iuliu Codarcea și medicul Aurel Tincu.....	77
ADONIS P. MIHAI – Fotografie și istorie. Vizita de la Sighișoara a moștenitorului tronului Austro-Ungariei și a regelui Bavariei (noiembrie 191.....	86
ION EUGEN SÂRBU – O sută de ani de existență a primului liceu românesc din Sighișoara.....	108
SORINA PARCHIRIE – Momente de aur în handbalul românesc: Lucia Dobre și contribuția sa esențială a victoriile mondiale.....	117

PATRIMONIU

LAVINIA-CARMEN AVRAM – <i>Ia</i> – trup și suflet în portul popular românesc	131
MIRCEA RADU IACOB – Bancnote (bani de urgență) de 20 Heller și 50 Heller austriece din anul 1920 aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie Sighișoara (II).....	141

MISCELLANEA

Iovu Roiban Oroianu-Nicovala, dragostea mea, editura Tipomur, Tg, Mureș, 2022, 176 p. (Nicolae Teșculă).....	153
--	-----

LISTA AUTORILOR

1. AVRAM LAVINIA-CARMEN, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: avraml2004@yahoo.com;
2. BUCUR ALEXANDRU, dr. istorie, Sibiu;
3. IACOB MIRCEA-RADU, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: radu4korn@yahoo.com;
4. MĂRCULEȚ IOAN, dr. geografie, profesor Colegiul Național „I.L.Caragiale” București, e-mail: ioan_marculet@yahoo.com;
5. MĂRCULEȚ VASILE, dr. istorie, cercetător independent, Mediaș; e-mail: vasilemarculet@gmail.com;
6. MIHAI P. ADONIS, dr. istorie, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: adonispmihai@gmail.com;
7. NEAGU MIHAI RĂZVAN, dr. istorie, profesor, Colegiul Tehnic Turda, e-mail: neagumihai20@yahoo.com;
8. PARCHIRIE SORINA – restaurator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: sorinaparchirie@yahoo.com;
9. PASCU IOAN FEDOR, dr. istorie, consilier principal Compartiment Patrimoniu UNESCO, Municipiul Sighișoara, e-mail: ioan f. pascu@gmail.com;
10. SÂRBU EUGEN ION, dr. istorie, profesor de istorie, Colegiul Național „Mircea Eliade”, Sighișoara, e-mail: ioan.sarbu@yahoo.com;
11. ȘOVREA N. ADRIAN, dr. istorie, arheolog, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu: sovrea_adrian@yahoo.com;
12. TEȘCULĂ NICOLAE, dr. istorie, director, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: nicolaetescula@yahoo.com;
13. WOLLMANN VOLKER, dr., dr. h.c., Obrigheim, Germania: e-mail: sv.wollmann@t-online.de.

**PENTRU CONȚINUTUL LUCRĂRILOR ȘI FORMULAREA
REZUMATELOR ÎN LIMBI STRĂINE RĂSPUND AUTORII**

Istorie

PRIMELE CERCETĂRI ARHEOLOGICE EFECTUATE LA CASTRUL ROMAN DE LA PODMOALE (SIGHIȘOARA)

Volker Wollmann
Nicolae Teșculă

Descoperiri arheologice efectuate la Podmoale (Burgstadel), constând din cărămizi, urne, geme, monede etc. au fost semnalate deja în anul 1832 de polihistorul Johann Michael Ackner,¹ în studiul său *Reise nach Várbely in antiquarischer Hinsicht im Jahre 1832. Beitrag zur Alterthumskunde von Siebenbürgen*.²

J. F. Neugebauer, în anul 1851, semnalează pe dealul Stîla, care apare în documente sub numele Steilau³ și se află la îndepărtarea de un sfert ce ceas de orașul Sighișoara, că s-au găsit urme de zidărie veche, în zona numită Burgstadel. În împrejurimi s-au descoperit multe monede romane și grecești, în special monede emise

---

¹ Johann Michael Ackner s-a născut în satul Șaeș la 25 ianuarie 1782. După absolvirea Gimnaziului Evanghelic din Sighișoara din 1805 urmează studii de teologie, filologie, istorie, științele naturii, filosofie și arheologie la Universitățile din Wittenber și Göttingen. Din 1808 se întoarce în Transilvania și devine profesor la Gimnaziul Evanghelic din Sibiu. Rămâne în această funcție până în anul 1821 când devine preot evanghelic în localitatea Gușterița (azi cartier al Sibiului). Dintre lucrările sale amintim: *Antiqua musei Parisiorum monumenta*, Hermannstadt (1809); *Beitrag zur Geognosie und Petrefaktenkunde des südöstlichen Siebenbürgens*, Wien, 1851; *Die römischen Altertümer und deutschen Burgen in Siebenbürgen*, Wien, 1857; *Die Colonien und militärischen Standlager der Römer in Dacien*, Wien, 1857; *Die römischen Inschriften in Dacien*, gesammelt und bearbeitet von M. J. Ackner und Friedr. Müller, Wien, 1865. Datorită meritelor sale primește în 1854 Crucea de Merit cu Coroană, iar la 23 septembrie 1858 cu ocazia a 50 de ani de activitate i se acordă titlul de Consilier Imperial, de asemenea a primit decorații din țară și străinătate prin acordarea titlului de membru al *Verein für Siebenbürgische Landeskunde*. A fost numit în comisia Imperială regală pentru cercetarea și păstrarea monumentelor precum și a instituției Imperiale și regale de biologie din Viena. A devenit membru al Institutului de arheologie din Roma, membru al Academiei Regale Leopoldino-Karoliniane de științe ale naturii din Jena. Moare la vârsta de 81 de ani în 13 august 1862 la Gușterița. Vezi: Volker Wollmann, *Johann Michael Ackner (1782-1862). Leben und Werk*, Cluj, Dacia 1982.

²Johann Michael Ackner, "Reise nach Várbely in antiquarischer Hinsicht im Jahre 1832. Beitrag zur Alterthumskunde von Siebenbürgen," în *Transsilvania. Periodische Zeitschrift für Landeskunde*, Hermannstadt, II. Band, 1834, p. 354: "... daß Schäßburg mit seinem westlich am linken Kokelufjer gelegenen sogenannten Burgstadel, auf dem man röm. Ziegel, Urnen, Gemen, Münzen und dergl. Ausackert."

³În limba română zona este cunoscută sub numele "La Chip." În anul 1877, elevul Emilian Ciceiu de la Gimnaziul Evanghelic din Sighișoara găsește în zona "La Chip" un inel de bronz pe care îl donează școlii sale. Vezi: *Programm des evangelischen Gymnasium in Schäßburg und damit verbundenen Lehr-Anstalten, zum Schlusse des Schuljahres 1877/78*, veröffentlicht von Direktor Daniel Hohn, Schäßburg, Druck und Verlag Friedrich Jördens, 1878, p. 81.

de Dyrrhachium, redând o vacă alăptând.⁴ Aceste informații au fost preluate de Kövály László, în monumentală sa carte *Erdeley régiségei*.⁵

Friedrich Müller remarcă imprecizia informației lui Neugebauer după care la Stila (de fapt Steilau) ar fi existat urmele unor ziduri vechi⁶ și susține – în mod surprinzător – că nici pe Burgstadel (Podmoale) nu se cunosc astfel de urme. Müller spune că această informație eronată se datorează faptului, că pe dealul Podmoale, nu departe de locul unde pâraul Seifen se varsă în Târnava ar fi apărut anual la în urma arăturilor cărămizi, fragmente ceramice, monede și obiecte din bronz și metale rare.⁷ Deja în culegerile de inscripții ale lui Wolfgang Lazius (1556)⁸ și Johannes Seivert (1773)⁹ au fost publicate piese epigrafice provenind din Sighișoara, dar fără specificarea locului exact de descoperire, care nu se cunoștea.

Primele investigații care urmau să lămurească locul de proveniență a acestor inscripții le-a întreprins din inițiativa „*Verein für siebenbürgische Landeskunde*” sîghişoreanul Johannes Graef¹⁰ în anul 1847, care au confirmat că într-adevăr la Podmoale a existat un castru sau o așezări permanentă. Din păcate raportul înaintat consiliului asociației („*Vereinsausschuss*“) n-a fost publicat.¹¹

Nu știm dacă Carl Gooß¹² face, în repertoriul său referire la aceste săpături sau la altele efectuate eventual, chiar sub îndrumarea sa, prin intermediul cărora, s-ar fi

---

⁴ J. F. Neugebauer, „*Dacien. Aus den Ueberresten des klassischen Alterthums, mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen*,” Kronstadt, 1851, p. 225: „*Auf dem ¼ Stunde von der Stadt belegen(!) Berg Stila, in alten Urkunden Steinau genannt, befindet sich viel altes Mauerwerk, welches man das Burgstädtel nennt. Auch finden sich hier in der Nähe die Ruinen der Burg Sandau. Es hat diese Gegend bereits viele römische und griechische Münzen geliefert, besonders viele Münzen aus Dyrrhachium mit der säugenden Kuh.*”

⁵ Kövály László, *Erdeley régiségei*, Pest, 1852, p. 30.

⁶ Friedrich Müller, „Archäologische Skizzen aus Schäßburg” în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, 2, 1855, p. 389

⁷ *Ibidem*, p. p. 390: „... da wo der Seifenbach am Fuß des Kronenbüchels oder Krennbüchels (Kränebüchel) sich mit der Kokel vereint, beim Pflügen noch alljährlich Ziegel- und Gefäßstrümmer und wohl auch Münzen und andere antike Gegenstände aus Bronze und edlen Metallen ans Licht gebracht werden.”

⁸ Wolfgang Lazius, *Regni Hungariae descriptio vera*, Viennae, 1556.

⁹ Johannes Seivert, *Inscriptiones monumentorum Romanorum in Dacia mediterranea*. Trattner, Wien 1773.

¹⁰ Știm doar că a fost inspector silvic la Sighișoara: Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara. Demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari din preistorie până în sec. al XIII-lea d. Hr., cu privire special asupra zonei municipiului Sighișoara*. Ediția a doua revizuită și adăugită. Ediție postumă, ed. Limes, Cluj-Napoca, 2021, p. 14.

¹¹ Friedrich Müller, *op. cit.*, p. 391, nota 15.

¹² Se va naște la Daia în 9 aprilie 1844. După decesul prematur al tatălui său va urma, la câteva luni, mama sa și va fi crescut de bunicul matern Johann Georg Fronius, preot în Seleușul Mare. Studiile elementare și gimnaziale le va face la Sighișoara. După finalizarea gimnaziului în anul 1862 se va orienta spre studierea muzei Clio, prin cursurile de specialitate efectuate la Universitatea din Heidelberg și la Universitatea din Jena. Se va întoarce în localitatea natală, unde devine profesor de istorie la gimnaziul evanghelic timp de 15 ani. Va avea o activitate prestigioasă în domeniul cercetării arheologice, a perioadei antice din Dacia romană. Meritele sale vor fi recunoscute de numeroși cercetători germani, dintre care se remarcă Thomas Mommsen. De altfel, eruditul german îl și menționează pe Gooß în monumentală sa lucrare

dezvelit o porțiune de drum pavat, care asigura accesul la castrul roman dinspre vest și cu prilejul cărora s-ar fi descoperit substrucțiile unei clădiri.¹³

La vremea respectivă valul, de pe latura de est, încă, era perfect vizibil. Drumul roman făcea un ocol înainte de a ajunge la castru până la râul Seifen, unde s-au mai putut vedea o culeie din piatră brută legată cu un mortar calcaros, urcând așa numita „Breite“, vizibil încă în timpul lui Gooß în valea râului Seifen.

La distanța de trei sferturi de oră, la marginea platoului „Breite“ exista o necropolă de incinerare cu urne lucrate cu mâna, care datorită distanței, după opinia lui Gooß nu aparținea de castru. Pe baza descoperirilor monetare făcute în necropolă, aceasta a funcționat până în anul 156 p. Chr. din timpul domniei împăratului Antoninus Pius.

***

Primele cercetări arheologice sistematice care au avut menirea ca să elucideze problemele legate cu privire la caracterul militar sau civil a acestui obiectiv arheologic au avut loc în anii 1963-1967. Ele au fost efectuate de către Muzeul de Istorie din Cluj, conduse în anul 1963 de profesorul Kurt Horedt¹⁴ și continuate în anii 1964-1967 de Ioan Mitrofan. Din partea Muzeului de Istorie Sighișoara au participat Doina Ignat și Gheorghe Moldovan.

Istoria romanilor. S-a apropiat și de istoria veche a poporului român, a începuturilor sale, prin două studii, unde va prezenta disputele dintre Rösler și Hașdeu cu privire la continuitatea românilor: *Die neuere Literatur über die Frage der Rumänen* și *Zur Rumänenfrage*. Moare la 23 iunie 1881 în orașul său natal Sighișoara. Despre viața și activitatea profesorului Karl Gooß vezi: Nicolae Teșculă, „Dinastii culturale la Sighișoara în secolul al XIX-lea. Familia Gooß” în *Țara Bârsei*, serie nouă, nr. 14, 2015, pp.110-114.

¹³ Carl Gooß, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, 1876, p. 107: „Auf dem <Burgstadel> ... befand sich ein römisches Lager, dessen östliche Wallseite noch vollkommen kenntlich ist. Grabungen haben hier eine gepflasterte Strasse, namentlich deren Aufstieg von Westen her und die Substruction eines Hauses bloßgelegt.“

¹⁴ Kurt Horedt (1914-1991). Se naște la Sibiu în data de 30 martie 1914 la Sibiu. Studiile gimnaziale le urmează în orașul natal, apoi devine student la Universitatea din Cluj specializarea istorie. Obține licența în istorie în anul 1936, după care se specializează în domeniul preistoriei la universitățile din Leipzig, Kiel și Bonn. Sub îndrumarea profesorului Kurt Tackenberg de la Universitatea din Bonn susține doctoratul în istorie, având ca temă Wietenbergkultur (Cultura Wietenberg), al cărei nume fusese dat de bunicul său, Carl Seraphin, după numele locului, unde a făcut săpături arheologice. Se întoarce în țară și lucrează la Muzeul Brukenthal din Sibiu și apoi la Universitatea din Cluj. În anul 1981 emigrează în Republica Federală Germania, unde devine membru al Institutului arheologic german. A avut contribuții importante la cercetarea mileniului unu în Transilvania și a fost preocupat de problemele epocii bronzului, fiind unul dintre creatorii școlii moderne de arheologie: Tudor Soroceanu: Kurt Horedt. „Eine Persönlichkeit in bewegten Zeiten” în *Transsilvania. Archäologische Untersuchungen zur älteren Geschichte des südöstlichen Mitteleuropas. Gedenkschrift für Kurt Horedt*, herausgegeben von Nikolaus Boroffka und Tudor Soroceanu, 1999, pp. 11–17.

În literatura de specialitate am găsit o singură referire despre săpăturile de la Podmoale, care prin anii 1930 ar fi fost efectuate de Julius Misselbacher.¹⁵ Dumitru Tudor,¹⁶ menționează sondaje făcute și în anii 1936, 1937 și 1950. Autorii raportului de săpături, din anii 60 ai secolului XX, Ioan Mitrofan și Gheorghe Moldovan¹⁷ se pare că n-au cunoscut sau au ignorat rapoartele cu rezultatul săpăturilor din anii 1935-1936, păstrate în formă de manuscris, încă necercetate, în arhiva Muzeului de Istorie din Sighișoara, împreună cu alte documente, care de referă la aceste săpături.

Printre aceste documente se află „*Autorizația*” pe care Comisiunea Monumentelor Istorice – Secțiunea pentru Transilvania, din Cluj a acordă în 12 Aprilie 1933 profesorului Carl Seraphin¹⁸ din Sighișoara în calitate de delegat al Muzeului „*Sighișoara Veche*” pentru efectuarea unor săpături în vara anului 1933, în hotarul orașului „*la locul unde se află urmele unei așezări romane.*”¹⁹ În această autorizație semnată de Președintele D. M. Teodorescu și de secretarul Constantin Daicoviciu, se specifică faptul că ea este valabilă numai pe anul 1933, urmând ca profesorul Carl Seraphin să înainteze până la 1 octombrie 1933 o dare de seamă sumară.²⁰

Pe baza acestei dări de seamă, care a fost trimisă cu întârziere, cum rezultă din adresa Comisiunii Monumentelor Istorice din 25 Octombrie 1933 domnului Carl Seraphin,²¹ autorizația obținută pentru anul 1933 a fost prelungită și pentru anul 1934.²² Din păcate nu s-a păstrat acest raport, cum nu există nici alte însemnări sau schițe despre săpăturile efectuate în anul 1933, dar de altfel nici pentru cele efectuate în anul 1934.

---

¹⁵ Julius Misselbacher (1903-1963) provenea dintr-o familie renumită prin activitatea ei comercială în Sighișoara a avut preocupări în domeniul istoriei artei și a istoriei orașului. Membru corepondent al Comitetului național pentru monumente istorice. După cel de-al doilea război mondial realizează alături de macheta cetății Sighișoara, o machetă a Mediașului (aflată la muzeul din Mediaș) și a cetății dacice Costești. Macheta cetății Sighișoara reprezintă situația din 1735 și a fost realizată de Julius Misselbacher în anul 1952, fiind o comandă a Muzeului de Istorie. Execuția machetei s-a efectuat pe baza planului orașului aflat la Arhiva de război din Viena, compusă cu desene, planuri, vederi care documentează situația arhitectonică la anul 1735. Numai 3-5% a fost reconstituită fără documente, dar în analogie cu case similare vecine. Vezi: Nicolae Teșculă, „Julius Misselbacher (1903-1963) și Muzeul de Istorie Sighișoara” în *Apulum, series Historia & Patrimonium*, nr. LVIII, 2021, pp.287-294.

¹⁶ Dumitru Tudor, *Orașe, țirguri și sate în Dacia romană*, ed. Științifică, București, 1968, p. 175.

¹⁷ I. Mitrofan și Gh. Moldovan „Castrul roman de la Sighișoara,” în *Acta Musei Napocensis*, 5, 1968, pp. 99-109.

¹⁸ Carl Seraphin (1862-1951). Se naște la Sighișoara. A studiat filologia clasică la Berna, Tübingen și Berlin. A fost profesor la Gimnaziul Evanghelic din Sighișoara. Este autorul celebrei descoperiri a epocii bronzului de la Dealul Turcului (Wietenberg) prin săpăturile arheologice desfășurate între anii 1902-1904. Este bunicul istoricului și arheologului Kurt Horedt: Gheorghe Baltag, *op. cit.* p. 15.

¹⁹ Dosar ” Numismatică 1951-1987 + Documente în original, copie sau traduceri istorice și din ziare”, în *Arhiva Muzeului de Istorie Sighișoara*, f. 57.

²⁰ *Ibidem*, f. 59.

²¹ *Ibidem*, f. 60.

²² *Ibidem*, f. 58.

Întrucât din motive pe care nu le cunoaștem Muzeul din Sighișoara încă nu obținuse până în 10 februarie 1936 autorizația de săpături pentru anul respectiv, Julius Misselbacher se adresează lui Kurt Horedt aflat în ultimul an de studiu la Cluj, pentru a interveni la nevoie la secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Constantin Daicoviciu, la care acesta îi sugerează ca muzeul să urmeze drumul oficial și ca autorizația să nu fie eliberată pe numele unei persoane, oferindu-se să formuleze textul cererii, după cum urmează: *Către Onor. Comisiunea Monumentelor Istorice. Secțiunea pentru Transilvania, Cluj. Muzeul din Sighișoara „Alt-Schässburg” avea pentru anii trecuți sub nr. . . . . autorizația comisiei monumentelor istorice de a executa săpături în împrejurimea de Sighișoara. Din cauza lipsei mijloacelor materiale nu s-a putut începe aici o lucrare mai mare. Cu toate nu e probabil, că vom dispune aici în anul acesta sau în anii viitori de mijloace materiale necesare avem totuși oarea de a Vă ruga să ne prelungiți și să ne reînouiți, pentru toate eventualitățile, autorizația dată. Primiți, Vă rog asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni, . . . pentru direcțiunea muzeului ...*²³

Cum s-a mai spus, în prezent nu se cunosc rezultatele investigațiilor arheologice efectuate la Podmoale în vara anilor 1933-1934. Doar în planul orizontal înfățișând săpăturile din 8-11 septembrie 1934 este marcat (cu galben) terenul unde au fost efectuate săpăturile din anul 1934 (vezi fig. 5).

În arhiva Muzeului de Istorie din Sighișoara s-au păstrat doar două rapoarte, mai degrabă note informative succinte cu privire la săpăturile efectuate în anii 1935 și 1936, însoțite de câteva schițe, înfățișând planuri orizontale și profile.

I

La investigațiile arheologice din anul 1935 s-au efectuat între 8 și 11 septembrie, s-au folosit zilnic în mediu 15 lucrători. Au fost executate două secțiuni la distanța de 42 m. În/pe direcția V-NV au apărut la adâncimea de 60 cm, urmele unui zid cu înălțimea de 1 m și lățimea de 60 cm. A mai putut fi identificat un „dig” cu lungimea de 78 m și lățimea totală de 5-6 m, care a fost atribuit fie unui val sau unei porțiuni de drum. Pavajul de piatră din interiorul valului era format din plăci de gresie neuniforme cu o grosime de 10 cm. Pavajul cu lățimea de 2,25 m a fost dezvenit la adâncimea de 50 cm pe o porțiune de 4,50 m, fiind executat în unele locuri din prundiș de mărimea unui pumn (Fig.1-2).

Ca material litic cercetat a apărut un bloc prelucrat din gresie ornamentat, provenind probabil de la un pilastru sau de la o cornișă și fragmentul unei inscripții, din care s-au mai putut descifra doar literele: R V Z.

Raportul menționează ca material tegular, cărămizi ornamentate cu cercuri concentrice sau eliptice, amprente cu labe de animal și în formă cioc de barză.

Printre puținele obiecte din fier raportul înșiră un fragment de căpăstru, o cheie și câteva cuțite, iar ca obiecte executate cupru doar o plăcuță, un ac și o cataramă. Cele trei monede apărute au putut fi atribuite la prima vedere împăraților Traian și Antoninus Pius. Sunt menționate și câteva fragmente de sticlă printre care și fundul unui vas și numeroase obiecte din os (incl. vertebre de pești).

²³ *Ibidem*, f. 41.

Materialul ceramic apărut în timpul efectuării acestui sondaj consta din fragmente de la diferite tipuri de vase, de la un vas de provizie cu pereții groși, tip *Dolia*, de la opaite și de la vase ornamentate.

Cu o echipă de 17 de lucrători în fiecare zi au fost întreprinse săpăturile, care au avut loc între 27–30 iulie 1936. Întrucât aprobarea proprietarului terenului în locul numit „*Seifen*“ din Podmoale s-a acordat numai pe o suprafață mai restrânsă, cercetările și-au propus doar urmărirea traseului drumului roman și urmele podului pe care le-a semnalat C. Gooß²⁴ și Karl Fabritius.

Cele două secțiuni transversale efectuate la adâncimea de 1,50 m pe presupusul traseu al drumului în „*Seifen*“ au rămas fără rezultat. În schimb au putut fi dezvelite în șanțul pârâului Seifen urmele unui pod, mai târziu și cele ale drumului roman. Urmele podului se aflau în hotarul familiilor Henning și Leonhardt. Pe malul estic au putut fi dezvelite două laturi ale culeei podului. Zidăria podului a fost realizată *in opus incertum*, adică din piatră brută prinsă cu var. A apărut o porțiune de zid cu o lungime de 9 m și o lățime, care varia între 85-75 cm îngustându-se în înălțime (Fig. 3 „a“). A putut fi dezvelită și o porțiune de zid în adâncimea de 2,30 m, pe rampa de acces a podului (Fig. 3 „b“). În raport se mai semnalează și porțiunea de zid marcată cu litera „c“ având lungimea de 3 m, lățimea de 0,65 m. Cele trei porțiuni de zid („a“, „b“, „c“) se află la distanță de 6,60 m între ele. Cu literele „d“ și „e“ au fost marcate fragmentele de zid aflate la distanțe de 5 m de pe malul vestic al pârâului, atribuite culeei vestice a podului. Aici stratul de prundiș avea grosimea de 25 cm, spre deosebire de malul opus unde aceste măsura numai 15 cm.

Distanța dintre urmele descoperite în partea de est și vest ale podului a fost de 17 m, dar este de presupus că deschiderea arcului a fost mai mică.

Cele două secțiuni transversale executate la Podmoale printr-o ridicătură de pământ, având asemănarea unui val, au ridicat problema dacă nu cumva sunt reminiscențele un *agger* al unui castru de pământ (Fig. 3 a–b). Confirmarea acestei ipoteze ar fi presupus efectuarea unei secțiuni, cât mai adânci pe latura de NV, pentru a constata dacă acea „*ridicătură*“ ar fi avut aceiași compoziție din prundiș și pavaj din piatră.

Aproximativ paralel cu acest val, la o distanță de 35 m pe direcția sud s-au executat la distanța de 10 m nouă secțiuni (Fig.4). În legendă se specifică pentru fiecare secțiune grosimea stratului vegetal (humus) și al stratului de cultură. Valul de pământ măsura în acest loc 123 m. În aceste sondaje n-au apărut decât fragmentele unui vas din ceramică cenușie și un topor din fier.

Săpăturile sistematice amintite mai sus au avut menirea ca să confirme presupunerea lui Carl Seraphin și a colaboratorilor săi, că ridicăturile de pământ cu asemănarea unui val semnalate la Podmoale provin de la un castru de pământ, de la care însă s-au păstrat foarte puține elemente constructive ale incintei sale.

Construit la capătul sud-vestic al platoului Podmoale, castrul roman de la Sighișoara, având numai o fază de pământ, era de forma unui pătrulater neregulat cu laturile lungi orientate pe direcția NV-SE și două șanțuri. Latura de sud-est are circa

---

²⁴ Carl Gooß, *Chronik...*, p. 107.

140 m lungine, cele de nord-vest și sud-vest s-au păstrat pe 182 și respectiv, 178 m, iar pe latura de nord-vest distanța dintre laturile de nord-est și sud-vest este de 130 m; trei laturi urmând formele de teren.²⁵ Ceea ce apare mai neobișnuit în construcția acestui castru, deosebindu-se de cele cunoscute până în prezent în Dacia este faptul că cel de-al doilea șanț, de altfel mult mai mic, se află la o distanță destul de mare față de primul șanț.

Dacă s-ar fi continuat probabil seria investigațiilor arheologice începută în anul 1933 și întrerupte cu izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial, precis am fi intrat în posesia altor rapoarte de săpătură, posibil mai substanțiale în comparație cu cele două prezentate ca anexe.

ERSTE ARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN IM RÖMISCHEN MILITÄRLAGER VON BURGSTADL/PODMOALE (SCHÄßBURG)

(Zusammenfassung)

In den Archiven des Geschichtsmuseums in Schäßburg befinden sich Unterlagen über die archäologischen Ausgrabungen, die Julius Misselbacher 1935-1936 im römischen Militärlager von Burgstadl/Podmoale durchführte. Die archäologischen Untersuchungen im Jahr 1935 wurden zwischen dem 8. und 11. September durchgeführt, wobei durchschnittlich 15 Arbeiter täglich beschäftigt waren. Es wurden Spuren einer Mauer, eines "Deiches" und einer Steinpflasterung entdeckt. Im Jahre 1936 fanden die Untersuchungen zwischen dem 27. und 30. Juli mit 17 Arbeiter im Bereich des Seifenbachs statt. Hier wurden Überreste einer Brücke gefunden. Diese Berichte und Skizzen sind bis heute in der Literatur unbekannt geblieben.

Cuvinte cheie: săpături arheologice, Sighișoara, castru roman, Burgstadl/Podmoale, Julius Misselbacher.

Stichworte: archäologische Ausgrabungen, Schäßburg, römisches Militärlager, Burgstadl/Podmoale, Julius Misselbacher.

A n e x e

Ausgrabungsbericht

Ort: Burgstadl bei Schäßburg

Zeit: 8 – 11. 9. 1935²⁶

Konstruktionen.

1/ Mauerrest. /Beilage 3. IX/. 60 cm unter der Erdoberfläche. 1 m lang 60 cm breit. Bruchsteine mit Mörtel verbunden. /opus incertum/ WWN-

2/ Ein Damm. /Beilage 2 und 4/. Länge 78 m, Gesamtbreite 5-6 m. Die beiden im Abstand von 42 m vorgenommenen Querschnitte lassen eine sicherlich nicht zufällige Ansage erkennen, die wahrscheinlich entweder eine Strasse oder einen Wall darstellte. Die Steinpflasterung im Damm besteht aus durchschnittlich 10 cm dicken unregelmässigen Sansteinplatten.

3/ An anderen Stellen /Beilage 2. VIII, Beilage 3. VI, VII/ konnte ein der Dammpflasterung ähnliches Steinpflaster freigelegt werden. Bei 3, VII hat das Pflaster eine Breite von 2,25 m und

---

²⁵ cf. I. Mitrofan, Gh. Moldovan, op. cit., p. 104.

²⁶ Dosar "Numismatică 1951-1987 + Documente în original, copie sau traduceri istorice și din ziare", în *Arhiva Muzeului de Istorie Sighișoara*, f. 44-45.

wurde auf eine Länge von 4,50 m, 50 cm unter der Erdoberfläche, festgestellt. Bei 2, V konnte ein Pflaster aus faustgrossen Kieselsteinen aufgedeckt werden.

Stein.

Es wurde ein behauener Sandstein mit Ornamenten versehen, gefunden /Beilage 3, III/, der entweder die Basis oder das Kapitel eines Pfeilers oder den Eckstein eines Gesimses darstellt. Weiteres wurde in der Nähe davon / Beilage 3, IV/ ein Stein mit verstümmelten Buchstaben entdeckt, die wahrscheinlich [R V Z] zu lesen sind.

Ziegeln.

Mauerziegeln.

Bei einem Stück lässt sich die Form rekonstruieren /39,5 cm x 28,5 x 6,5 cm/ und es trägt als Muster drei konzentrische Kreise. Andere Stücke hatte(n) eine Dicke von 5,5 cm oder 4,5 cm. Andere Muster bei den gefundenen Mauerziegeln sind ein Pfotenabdruck, ein Doppelwinkel und ein Storchschnabel ähnlichen Eindruck.

Dachziegeln

An den gefundenen Stücken lässt sich eine Dicke von 2,5 und 3,5 cm. feststellen.

Muster; Pfotenabdruck(!), konzentrische Kreise oder Ellipsen und Doppelwinkel.

Metall.

1/ Eisen.

Nägel, Ring /aus dem Mundstück eines Zaumen /?/, ein Schlüssel /?/, Messer mit Holzstiel, ein längeres Messer /scaunia ?/ (¹ Corect ar fi „scania“)

2/ Kupfer.

Ein knopfähnliches Stück, kleinere Plättchen, eine Nadel mit Ohr, eine Schnalle.

3/ Drei Münzen. Deren klar erhaltenen Prägung eine nähere Bestimmung sicherlich zulässt. /Eine scheint von Traian, die andern Antonius(!) Pius zu stammen.

Glas.

Mehrere geschweifte Stücke, ein Gefässboden.

Knochen.

Zahlreiche Knochenreste, ein Fischwirbel ohne Dornfortsätze.

Keramik.

Zahlreiche Tonscherben, deren schönere Stücke noch zusammengestellt werden müssen. Scherben von Dolia, mit 2 cm dicken Wänden, Eingussplatte mit Loch eines Öllämpchens, Scherben mit erhabener Ornamentierung u. s. w.

2. Ausgrabungsbericht²⁷

Ort. Seifen und Burgstadel bei Schäßburg

Zeit. 27.7. – 30.7.1936

Arbeiter. täglich 17 Mann

Die Ausgrabungen der letzten zwei Jahre haben schon das ungefähre Bild der römischen Ansiedlung auf dem Burgstadel wiedergegeben. Da ausserdem heuer auch nur eine beschränkte Ausgrabungserlaubnis des Eigentümers gegeben worden war, wurde noch versucht den römischen Strassenductus und die Reste einer römischen Brücke, die Goos(s) und Fabritius (¹ care . . . Fabritius ?) in Seifen erwähnen, aufzufinden.

---

²⁷ *Ibidem*, f. 42-43.

Zwei Querschnitte durch den angeblichen römischen Straßenductus in Seifen, in einer Tiefe von 1,50 m waren ergebnislos. Dich konnten am Seifengraben die Reste der Römerbrücke freigelegt werden und dabei auch die Reste der römischen Strasse gefunden werden.

Die Reste der Römerbrücke befinden sich auf dem heute Henning'schen und Leonhardischen Grund in Seifen / s. Skizze e/. Auf dem östlichen Ufer wurden die beiden Seitenmauern des Brückenpfeilers freigelegt. Die Mauern bestehen aus römischem Mauerwerk /Bruchsteine mit Mörtel gebunden, *opus incertum*/.

Das Mauerstück hat eine Länge von 9 m. und eine wechselnde Breite von 85-75 cm. wobei die höher gelegenen Teile der Mauer schmaeler sind.

Das Mauerstück **b** konnte in einer Tiefe von 2,30 cm, auf der Brückenansfahrt freigelegt werden. Es ist die Verlaengerung des Mauerstückes **c** und beide zusammen sind die Reste der südlichen Seitenmauer des östlichen Brückenpfeilers.

Das Mauerstück **c** hat eine Laenge von 3 m. und eine Breite von 0,65 cm. Das vom Mauerstück **a** Gesagte gilt auch hier.

Die Mauern **a** und **b** und **c** liegen in einem Abstand von 6,60 m voneinander entfernt und dieses ist wohl die ungefaere Breite der Brücke gewesen.

(text ilizibil)... auf dem östlichen Ufer befindet sich in einer Tiefe von ungefachr 2,30 m. unter dem Erdboden ein(e) 15 cm dicke Schotterschicht in der auch ein Hufeisen gefunden wurde. Die Schotterschicht stellt die Schotterlage der römischen Strasse dar, wie auch der Fund des Hufeisens beweist, doch konnten ausser dieser Kiesschicht keine anderen Schichtungen gefunden werden, die auf eine festgebaute Strasse hindeuten würden.

Die beiden Mauerbrückstücke d und e, die auf dem westlichen Ufer in einer Entfernung von 5 m. voneinander liegen bilden die Rest(e) westlichen Brückenpfeilers. An beiden Stellen wurden nur Steine und Mörtel gefunden, die auf das Vorhandensein einer Mauer hindeuten, doch konnten wir kein zusammenhaengendes Mauerstück freilegen. In der Naeh von **e** wurde ein halbes Hufeisen gefunden, das römischen Ursprungs zu sein scheint. Die Schotterschichte, die auch auf dem jenseitigen Ufer gefunden wurde, hatte hier eine Dicke von 25 cm. Die Entfernung der östlichen und westlichen Brückenpfeilerreste voneinander betraegt 17 m. doch hatte der eigentliche Brückenboden sicher eine viel geringere Spannweite.

Die Bedeutung dieser Grabung liegt darin, dass ein fester Punkt des römischen Strassenductus im Kokeltal gefunden wurde, die Zusammensetzung der römischen Straße festgestellt werden konnte und die Reste einer römischen Brücke festgelegt wurden.

Auf dem Burgstadel zeigten zwei Querschnitte durch die wallaehnliche, ein Meter hohe Erhebung, dass es sich hier möglicherweise um den agger eines Erdcastrums handelt /S. Skizze/. Eine sichere Bestimmung dieser Bodenerhebung wird erst möglich sein, wenn ein genügend tiefer Querschnitt auch auf der NW Seite dieselbe Bodenzusammensetzung /Kies und Steinpflaster/ zeigen würde.

Parallel mit dem Wall wurde südlich davon in einer Entfernung von 35 m. in Abstaenden von 10 zu 10 Metern Querschnitte gegraben, die über die Bodenschichtung Aufschluss geben sollte /s. Skizze und die Angaben/. Bei diesen Sondierungen wurden kleinere Teile einer römischen Schale aus graugebranntem Ton und eine Axt aus Eisen gefunden.

Explicația figurilor*

Fig. 1. Două secțiuni efectuate prin valul de pământ în timpul săpăturilor efectuate 1935 (Scara 1 : 50).

Fig. 2.- Pavajul de piatră și straturile de umplutură descoperite în val.

Fig. 3.- Urmele podului descoperite în „Seifen” în timpul săpăturilor efectuate 1936 (Scara 1 : 100)

Fig. 4.- Planul de situație reprezentând valul cercetat la Podmoale în anul 1936 cu specificarea grosimii stratului de cultură și a stratului vegetal (humus) la cele nouă secțiuni (Scara: 1: 100).

Fig. 5.- Schița înfățișând perimetrul în care s-au efectuat săpăturile la Podmoale în anul 1934 și 1935 cu specificarea locului unde s-au descoperit fragmente ceramice, porțiuni de zid, pavaje de piatră, o piatră prelucrată și un fragment de inscripție (Scara 1: 200).

Fig. 6.- Detaliu de profil al unei secțiuni efectuate în valul de pământ (Scara 1 : 20).

Fig. 7.- Schița înfățișând perimetrul în care s-au efectuat săpăturile la Podmoale în anul 1934 și 1935 cu specificarea locului unde s-au înregistrat diferite descoperiri arheologice (ca și la Fig. 5) și a traseul valului (marcat cu roșu) (Scara 1: 1.000).

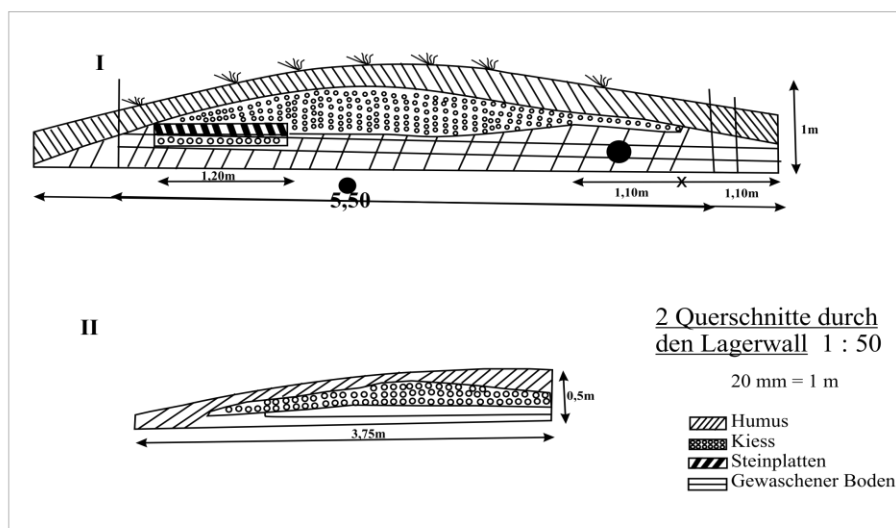

Fig. 1²⁸

* Planșele au fost redesenate de doamna Anca Mătiș, arheolog, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.

²⁸ *Ibidem*, f. 46.

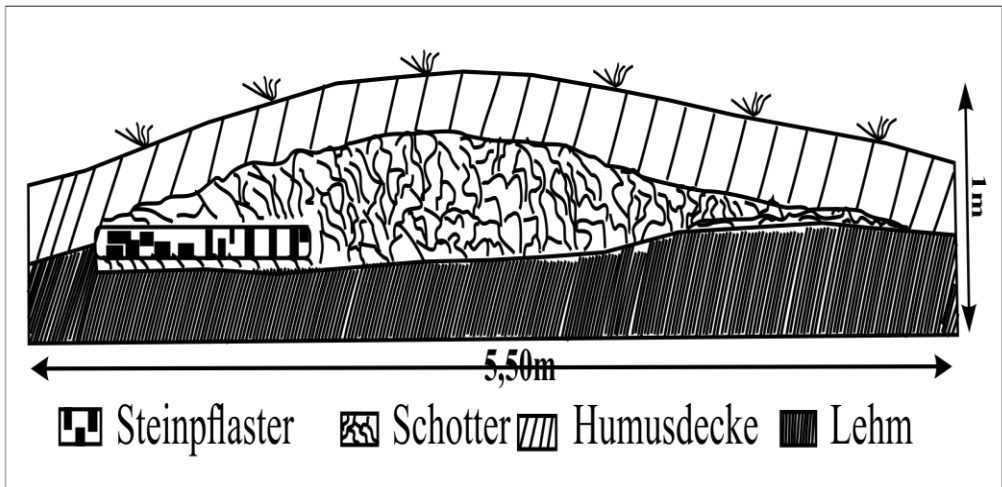

Fig. 2 ²⁹

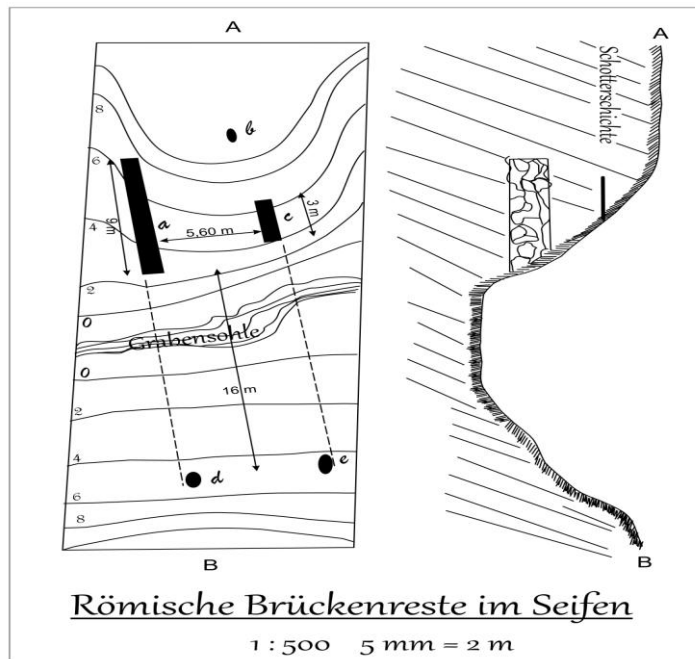

Fig. 3 ³⁰

²⁹ *Ibidem*, f. 47.

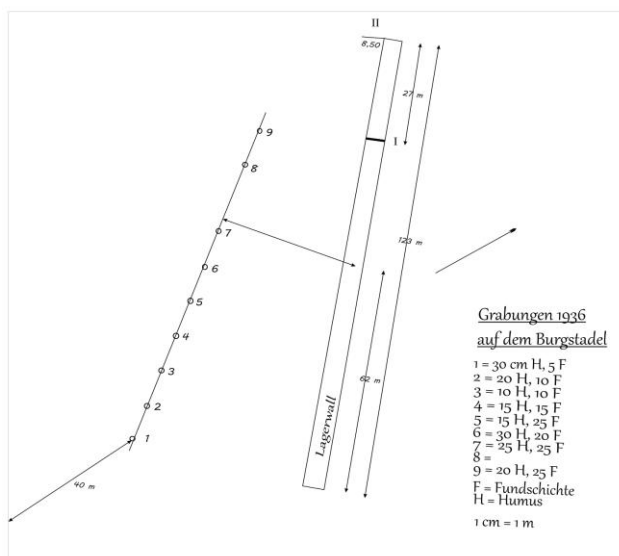

Fig. 4³¹

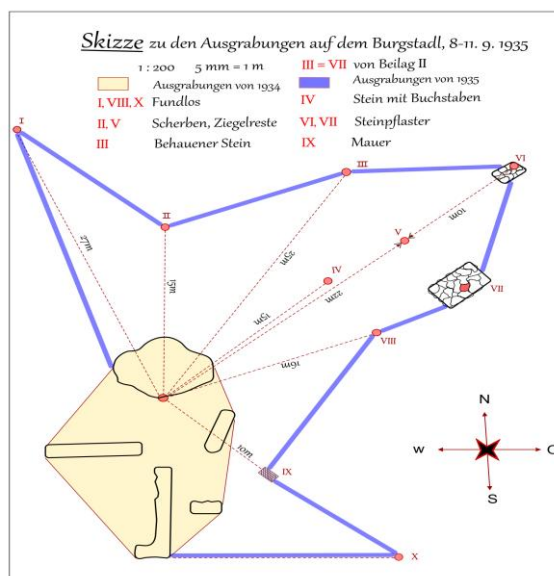

Fig. 5. ³²

³⁰ *Ibidem*, f. 48.

³¹ *Ibidem*, f. 49.

³² *Ibidem*, f. 50.

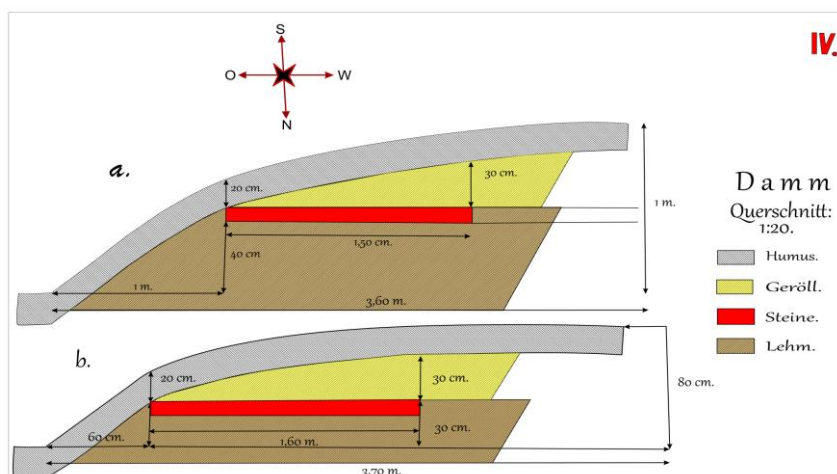

Fig. 6³³

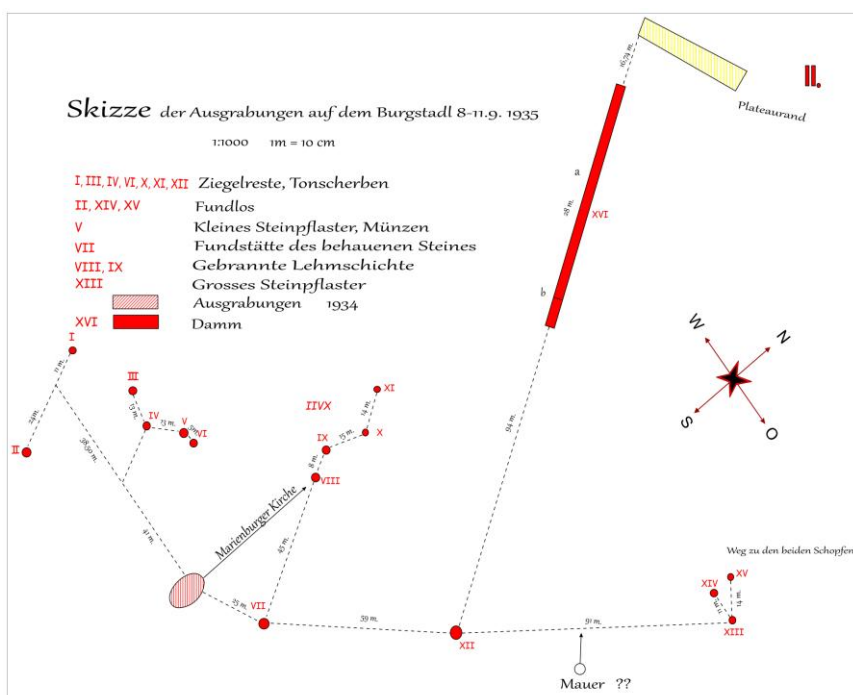

Fig. 7³⁴

³³ *Ibidem*, f. 51.

³⁴ *Ibidem*, f. 52.

O DEPUINERE RITUALĂ CU CAI LĂNGĂ ZIDURILE BISERICII DIN DEAL DE LA SIGHIȘOARA

Ioan F. Pascu

Sighișoara și teritoriul ei satelit se găsește într-o depresiune intracolinară din bazinul mijlociu al râului Târnava Mare, aflat în sud-estul Transilvaniei.

Spațiul este unul extrem de generos din punct de vedere natural, cu o mare diversitate a elementelor de peisaj. Din acest motiv, locuirea umană a început și s-a continuat aici fără întrerupere încă din neolitic, toate etapele istorice fiind reprezentate prin mărturii paradigmatiche.

Un segment de referință în cadrul acestui complex de peisaj a fost și este Dealul Cetății, unde aproape toate descoperirile arheologice făcute până acum (fie ele întâmplătoare, de salvare, preventive sau sistematice) au evidențiat cinci perioade cronologice distincte pentru folosirea acestei unități de relief:

- prima în epoca bronzului (Cultura Sighișoara- Wietenberg, 1800–1300 î.Hr.);

- a doua în perioada dacică, prima vârstă a fierului (Cultura Hallstatt, faza A-B - circa 1200/1100 – 450 î.Hr.);

- a treia, cel mai probabil gepidă și/sau gepido-avară, de la începutul migrațiilor post-romane,¹ datată la Sighișoara în cursul secolelor V-VI;²

- a patra, medievală, cu o perenitate cuprinsă între veacul al XII-lea și începutul secolului al XVIII-lea;

- a cincea, cu valoare de modernitate, după lămurirea deplină a suzeranității austriece asupra Transilvaniei, numită și „*pax urbana*” sau „*pacea urbana*”, adică o „*altă formă de exprimare a imensului efort de modernizare a structurilor încremenite în șabloane medievale, în cutume, legi, obiceiuri și tradiții apărute cu îndârjire.*”³

În continuare, până la ajungerea în actualitate, Dealul Cetății (ca de altfel întregul oraș) mai cunoaște apariția curentului funcționalist din perioada

---

¹Aprecieri propuse de Radu Harhoiu și Gheorghe Baltag pe marginea unor mici cataramne necontextuale, descoperite purtat la Biserica din Deal, ori întâmplător, cu prilejul unor lucrări edilitare, pe strada Școlii (informații orale).

² Daniela Marcu Istrate, *Biserica din Deal din Sighișoara și epoca ei. Monografie arheologică*, p. 47. Mulțumim în mod deosebit colegei noastre pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție informațiile referitoare la acest subiect.

³ Răzvan C. Pop., *PAX URBANA. Impactul Administrației habsburgice asupra mediului urban din sudul Transilvaniei. Secolele al XVII-lea – al XVIII-lea*, Editura Astra Museum Sibiu, 2021, p. 9. https://www.academia.edu/63433565/PAX_URBANA_Impactul_Administratiei_habsburgice_asupra_mediului_urban_din_sudul_Transilvaniei_Secolele_al_XVII_lea_al_XVIII_lea.

interbelică, care a însemnat o schimbare majoră în ideologia de proiectare și de planificare urbană, perioada comunistă și, evident, vremea istoriei contemporane pe cale de-a se face - toate însemnând intervenții majore asupra fondului construit, efectuate însă, în cea mai mare parte, fără cercetări științifice preventive sau o asistență arheologică de specialitate care să permită identificarea și recuperarea adecvată a artefactelor evacuate cu aceste ocazii.

Dealul Cetății în vremurile preistorice

Epoca bronzului - Cultura Sighișoara - Wietenberg

Situat pe malul sudic (stâng) al râului Târnava Mare, aflat relativ în proximitatea celui de la Wietenberg (la nord de râul Târnava Mare), Dealul Cetății s-a aflat mereu sub suspiciunea unei locuiri contemporane din această perioadă. Bănuielile au primit o confirmare concretă printr-un inventar ceramic explicit (chiar dacă modest), găsit cu prilejul cercetărilor arheologice preventive desfășurate între 13 iulie – 11 august 2023, efectuate în cadrul proiectului de restaurare a tronsoanelor 12, 16 și 22 din incinta fortificată a Cetății medievale de la Sighișoara,⁴ în complexele descoperite în (T.16) C.3, C.4, C.5 și (T.22) S.1.⁵

Epoca Fierului - Cultura Hallstatt.

Așezarea civilă din prima vârstă a fierului își găsește pe deplin justificarea în spațiul platoului de jos al Dealul Cetății, acolo unde a fost a subliniată mai întâi de către R. Popa și Gh. Baltag prin descoperirile de la „Casa Vlad Dracul,”⁶ de elocventele piese (cu influențe Noua Sabatinovka) găsite de

---

⁴ Colectivul de cercetare a fost alcătuit din dr. Daniela Veronica Istrate (responsabil științific de șantier), dr. Nicolae Adrian Șovrea (responsabil științific în teren) dr. Ioan Fedor Pascu (consultant științific) și drd. Sebastian Ovidiu Dobrotă (asistent), în baza autorizației pentru cercetare arheologică nr. 256/30.03.2023. Deloc fără vina arheologilor, alte investigații aferente nu au putut fi efectuate încă pentru tronsonul 12, dar în schimb au fost executate toate cele 10 săpături propuse pentru tronsoanele 16 și 22, adică în punctele cele mai vulnerabile structural, aflate în colaps ori precolaps. Au fost aplicate 10 intervenții intrusive, având drept scop cercetarea arheologică preventivă a principalelor puncte de interes, recuperarea informațiilor ascunse și furnizarea datelor necesare proiectului de detaliu pentru execuție

⁵ Raport preliminar, inedit. Deloc fără vina arheologilor, investigațiile aferente nu au putut fi încă efectuate pentru tronsonul 12, dar în schimb au fost executate toate cele 10 intervenții propuse pentru tronsoanele 16 și 22, adică în punctele cele mai vulnerabile structural, aflate în colaps ori precolaps.

⁶ Radu Popa, Gh. Baltag, „Documente de cultură materială orășenească în Transilvania din a doua jumătate a sec. XIII”, în *SCIVA*, 31, 1, București, 1980, p. 37.

Gh. Baltag în subsolul „Casei cu Cerb”, str. Școlii nr. 1,⁷ fragmentele descoperite ulterior în același punct,⁸ de cele de la „Casa Fronius” din str. Școlii nr.13⁹ (2005), de la Turnul Cizmarilor¹⁰ sau cele descoperite în (T.16) C.2, C.3 și (T.22) S.1.¹¹

Apoi, Nicolae Lupu și Alexa Mureșan¹² au descoperit „pe platoul de jos al Cetății Sighișoara, în afară de vase și fragmente de vase din ceramică neagră cu caneluri (...)o serie de morminte de înhumăție de la care s-au păstrat trei cercei de aur gravați, databili în Hallstatt-ul A-B, aflați la Muzeul Național de Istorie a României din București.”¹³

În fine, descoperirea cea mai surprinzătoare (care este în atenția acestui articol) a fost făcută pe platoul superior al Dealului Cetății, cu ocazia cercetărilor arheologice sistematice efectuate la Biserica din Deal, în campaniile anilor 2000-2001,¹⁴ când în colțul nord-vestic al bisericii(S. 41A/2000 și S. 42/2001),¹⁵ la mai bine de 4 metri sub nivelul de călcare și mai jos de orizontul de înhumare uman corespunzător secolului al XII-lea, a fost descoperit un mormânt cu cai întregi – dar fără oseminte umane asociate - adică un loc de îngropate rezervat exclusiv unor animale depuse ritual.

Mormântul cu cai

Folosit în aceeași măsură ca armă și ca unealtă, calul a fost însoțitorul imediat al omului atât pe câmpul de lucru cât și pe cel de luptă, folositor la bine și la rău, motiv pentru care trebuia să-și urmeze stăpânul chiar și în mormânt, din preistorie și până spre începuturile vremurilor de mijloc. În consecință, ne vom apropia cu multă prudență de acest subiect, printr-o raportare directă la istoria știută a locului și prezentarea, pe scurt, a principalelor tipuri de manifestări asemănătoare și cunoscute, de timpurile în care ele au fost prezente,

⁷ Gheorghe Baltag., *Sighișoara înainte de Sighișoara*, Editura Oscar Print, București, 2000, p. 65.

⁸ Ioan Fedor Pascu. ”O istorie succintă a celui mai important monument civil din Sighișoara,” în *In Memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context European*, coordonatori: Daniela Marcu Istrate, Angel Istrate, Corneliu Gaiu. Cluj-Napoca, Accent, 2003, p. 330.

⁹ Idem, 2005., *Sighișoara, Casa Fronius, str. Școlii nr. 13*.<http://cronica.cimec.ro/detail.asp?k=3505>.

¹⁰ Idem, ”Turnul Cizmarilor. Arheologie și istorie”, în *Alt Schaeßburg*, nr. 2, 2009, pp.171-182.

¹¹ Vezi mai sus, nota 4.

¹² Lupu N., Mureșan A., ”Drei Goldringe in der Altertumssammlung des Schässburger Museums”, în *Forschungen zur Volks und Vaterlandeskunde*, 6, 1963, pp. 136-140

¹³ Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, Ed. Limes, Cluj Napoca, 2021, pp. 57-58.

¹⁴ Săpături coordonate de către Daniela Marcu Istrate, cu participarea subsemnatului în anul 2000.

¹⁵ S. 42/2001 a avut „o suprafață cu dimensiunile 4x4 m, pentru cercetarea unui mormânt cu cai din care a apărut urme în campania anterioară, în S 41A, (dar n.n.) datorită adâncimii foarte mari (peste 4m n.n.), săpătura nu fost finalizată”. Daniela Marcu Istrate, *op. cit.* p. 46.

de caracteristicile inedite ale situației sighișorene și, cu rezervele impuse prin lipsa totală a inventarului, de posibila ori probabilele încadrări cronologice ale complexului și a eventualelor sale corespondențe etnice.

*

În bazinul carpatic și în regiunile sale limitrofe, primele înmormântări cu cai apar în perioada scitică¹⁶ și hallstattiană. Ritul de înmormântare al cailor era inhumăția, mormintele fiind de obicei izolate, chiar dacă uneori au format și grupe.¹⁷

Totuși, diferența esențială dintre înmormântările de cai nord-ponici din arealul scitic și cele din bazinul carpatic este în principal dată de faptul că în primul caz caii au fost depuși sub tumulii persoanelor decedate, pe când în cea de-a doua situație animalele erau îngropate izolate sau grupate separat de stăpânii lor.¹⁸

Faptul că mormintele cu cai devin tot mai interesante pentru arheologi numai în măsura în care inventarul descoperirilor este din ce mai bogat, mai relevant și mai diversificat prin aspectele lor rituale, a făcut ca înmormântările similare lipsite de oseminte umane și văduvite de orice fel de inventar să fie tratate superficial. Totuși, cunoaștem că din această perioadă există în România doar inhumări cu cai și zăbală la Curtea de Argeș (jud. Argeș), Ferigile (jud. Vâlcea), Ieșelnița (jud. Dolj) și Tigveni (jud. Argeș).¹⁹ În schimb sunt foarte greu de găsit informații privind mormintele „seci”, adică cele total văduvite de depuneri colaterale, precum este cazul celui de la Sighișoara.

Oricum, chiar și așa, se cunoaște câte ceva despre rasa cabalinelor din spațiul nostru, care era una mică (dar probabil iute), preferată de războinici obișnuiți cu lupta în calcadă. Prin urmare, rasele de cai hallstattiene din bazinul carpatic aparțin grupei estice, euro-asiatice, cu o înălțime medie la greabăn de aproximativ 130 cm, dar gracili, zveltți și ușor manevrabili prin zăbalele scurte care controlau libertatea botului.²⁰

---

¹⁶ Sciții au fost o populație nomadă de neam indo-iranian, care **au jucat un rol important în antichitate între secolele VII î.Hr. și I d.Hr. Erau experți în lupta călare și unul dintre primele popoare care au dezvoltat arta echitației și utilizarea pe scară largă a căruțelor acoperite**. Au venit spre sfârșitul secolului VIII î.Hr. dinspre Marea Caspică, din zona Kazahstanul, și s-au așezat în nordul Mării Negre, între Munții Carpați și fluviul Don, pe un teritoriu cuprins astăzi de Moldova, Ucraina, și vestul Rusiei.

¹⁷ Emilian Teleagă, „Contribuții privind mormintele hallstattiene târzi cu zăbale de tip Szentes-Vekerzug în bazinul carpatic”, în *SCIVA*, tom 68, nr. 1-4, București, 2017, p. 5.

¹⁸ *Ibidem*, p.21.

¹⁹ *Ibidem*, p. 7.

²⁰ *Ibidem*, p.16.

După retragerea aureliană și părăsirea Daciei de către romani (271-275) înmormântările cu cai reapar la interferența triburilor gepide cu cele avarie (secolele V-VI), adică în perioada de aculturație dintre o populație germanică în curs de creștinare (cea gepidă) cu alta păgână, de origine turano-altaică (cea avară).

Parte din marele neam al goșilor, gepizii pătrund în fosta Dacie romană spre sfârșitul secolului al III-lea. Apoi, înglobați în confederația hunică, aceștia au participat alături de huni la campaniile desfășurate împotriva Imperiului roman de Răsărit (bizantin) și apoi a celui roman de Apus. După moartea lui Attila, gepizii conduși de Ardaric își reconsideră prioritățile, îi înving pe huni în lupta de la Nedao (454 e.n.) și devin federați ai Bizanțului.

Deși majoritatea gepizilor au rămas în regiunea Tisei, un puternic centru de putere a prins contur în Crișana și Ardeal, unde se înfiripă „Gepidia”, un regat cu inima în zona vechiului oraș roman Napoca.²¹ De aici, după destrămarea Imperiului hunic, puterea gepidă s-a manifestat într-o mare parte a bazinului carpatic, din valea Tisei până spre Banat, Sighișoara și Cristurul Secuiesc.²²

După un secol de existență, sub loviturile coaliției avaro-longobarde, regatul gepid cade în anul 567, dar continuitatea sa culturală mai poate fi urmărită și în secolul al VII-lea pe valea Mureșului, acolo unde urmele de cultură au preluat trăsăturile avarilor, în paralel cu „avarizarea” riturilor și a ritualurilor funerare.

Popor nomad de stepă, crescători de vite dar mai ales războinici de temut, avarii și-au impus puterea în cursul secolelor VII-VIII, ca urmare a unor intense acțiuni militare în urma cărora au ajuns să controleze un spațiu geografic foarte întins, din stepele nord-pontice până în Europa centrală.²³

În zona noastră, khaganatul avar (în fapt o confederație nomadă de origine tunguzo-altaică și central-asiatică) și-a exprimat autoritatea mai mult formal decât efectiv, în afara granițelor sale rămânând întinse teritorii din Transilvania, precum și cele piemontane din exteriorul arcului carpatic.²⁴

Totuși, stăpânirea avară are consecințe indubitabile asupra societății gepide care, prin aculturație, adoptă sau acceptă anumite obiceiuri avarie, însă numai în măsura în care acestea nu deranjează major confortul spiritual al comunităților germanice, care le receptează selectiv și le interpretează subiectiv

---

²¹ Erwin Gáll, Balázs Gergely, Szilárd Gál., *La răscruce de drumuri. Date arheologice privind teritoriul orașului Cluj-Napoca în secolele X-XIII*, Editura Kriterion, Cluj-Napoca 2010, p.10.

²² *Ibidem*, p.9.

²³ Călin Cosma, *Războinici avari în Transilvania*. Editura Mega. Cluj-Napoca 2017, p.9.

²⁴ *Ibidem*, p. 29.

dacă ele să nu se contrapun fundamental propovăduirilor creștine ale „micului lup”, adică ale lui *Ulfila* sau *Wulfila* (cca 310-383), cel care deși a răspândit noua credință într-o formă eretică, ariană, este considerat „*Apostolul goșilor*.”²⁵

Un nou orizont de înmormântări cu cai apare între secolele IX-XII, în timpul pătrunderii unor popoare turcice și premongole: pecenegi, uzi, cumani și alani (*iași*), parte dintre ei organizați în așa numita alianță a „tichiilor” ori a „căciulilor negre.”

Pentru această interval au fost acceptate patru mari etape cronologice, care corespund cu perioadele de dominație a stepelor nord-pontice de către alte diverse populații:²⁶

- i. sfârșitul secolului al IX-lea – secolul al XI-lea (pecenegi și alți turcici – uzi, berendei);
- ii. ultimul sfert al secolului al XI-lea – secolul al XII-lea (cumani);
- iii. sfârșitul secolului al XII-lea – mijlocul secolului al XIII-lea (cumani premongoli);
- iv. a doua jumătate a secolului XIII-XIV (cumani, „tichiile negre” și alani (*iași*) în perioada Hoardei de Aur).

Toate mormintele acestor populații sunt de inhumație și aproape fără excepție se află în preajma unor ape, fie ele râuri sau lacuri²⁷, dar - ca și mai înainte - depunerea calului în mormintele acestor nomazi a fost o practică funerară des întâlnită, atât la turanicii târzii cât și la alte populații migratoare de origine răsăriteană (bulgari, unguri ș.a.), fiind în cele din urmă o reflectare a traiului cotidian, în care calul reprezintă un element indispensabil deopotrivă viețuirii pământești cât și a celei spirituale care îi urmează, fiind mai departe folositor în „lumea de dincolo.”

O observație importantă. În această perioadă (ca și mai târziu) scheletele de cai întregi sunt rare, constatându-se preponderent depuneri fragmentare

---

²⁵Arianismul este o învățătură creștină din secolul al IV-lea, formulată de Arie din Alexandria (Egipt), conform căruia Fiul este subordonat Tatălui, în timp ce episcopul Alexandru al Alexandriei susținea că Fiul este egalul Tatălui. Arianismul a fost respins de unii delegați la Conciliul de la Niceea (325), unde a fost formulat și *Crezul Sfintei Treimi*, ca apărare împotriva credinței ariene. Acest crez statuează că Fiul este „*homoousion to patri*” (de o ființă cu Tatăl și din aceeași substanță cu el). Arianismul a fost învins definitiv, din punct de vedere teologic, în anul 381, când Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopol l-a interzis în mod explicit, proclamând creștinismul ortodox drept religie oficială în Imperiul Roman. Dar curentul arian s-a mai menținut ca practică religioasă, mai ales în sânul populațiilor germanice din imperiu.

²⁶ A. Ioniță, *Înmormântări turanice în spațiul cuprins între Dunărea de Jos, Carpați și Nistru, în secolele X-XIII.*, p. 2, în <https://acad.ro/scosaar/doc2018/abilitare/abilitareIonita/Ionita-TezaAbilitareRezumat-ro.pdf>.

²⁷*Ibidem*, p. 1.

(craniul și extremitățile picioarelor, adică părțile necomestibile), carnea fiind probabil consumată la înmormântare.²⁸

În sfârșit, ultima populație căreia îi pot fi atribuite îngropări cu cai este cea maghiară. Mormintele primelor generații de unguri descălecători în pusta Pannoniei pot fi cu o relativă ușurință identificate, fiindcă pe lângă defuncții îngropați au fost depuse și părți de cai cu piese de harnașament asociate ori numai cu obiecte care simbolizează animalul (zăbale, scărițe de șea și alte piese metalice).

Orizontul acestui ritual se circumscrie unei perioade relative restrânse, cuprinsă între sfârșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor, majoritatea mormintelor de acest fel fiind descoperite în Ungaria și Slovacia, dar și în Transilvania - cu preponderență la Aiud și Cluj-Napoca.

Se pare că, după toate părerile, indiferent de istoriografie și de epocă, descoperirile de morminte cu cai datate în secolul al X-lea, cu inventar de arme și resturi de animal, au fost apreciate ca o expresie migrației maghiare în zonele clujene.²⁹ Pe de altă parte, pentru acest interval „în afară de două descoperiri foarte vagi de la Rusovce (Oroszvár – Slovacia n.n) și Kisgombor (Ungaria n.n) nu se cunoaște un schelet de cal întreg depus în mormânt.”³⁰

În fine, o tipologie a înmormântărilor cu cai din spațial maghiar decelează acest ritual în 5 grupe distincte:³¹

1.prima se caracterizează prin înmormântarea simbolică a calului, fără urmele biologice ale acestuia ci numai cu depunerea unor diferite categorii de harnașament;

2.a doua este reprezentată de înmormântări cu resturi de cal, adică tibii învelite în piele și depuse în zona picioarelor omului înmormântat;

3.în cea de-a treia grupă se încadrează așezarea lângă om a resturilor calului,prinînșiruirea tibiilor și a capului de cal pe toată lungimea gropii, în formă anatomică, cu intenția de a imagina animalul viu;

4.pentru acest tipeste caracteristică ofranda de cabalină cu piele împăturită;

5. în în ultima categorie se încadrează o variantă a tipului 2, care însă nu a fost documentată până acum în spațiul ardelean, iar în alte zone apare foarte rar.

---

²⁸ Ion Ursu, *Morminte cu schelete de cai la populațiile turanice târzii din spațiul carpato-nistrean.*, în <https://ro.scribd.com/document/409912804/Morminte-Cu-Schelete-de-Cai-La-Populatiile-Turanice-Tirzii-Din-Spatiul-Carpato-Nistrean> Ursu 2010, p.169.

²⁹Gáll, Gergely, Gál, *op. cit.*, p. 28.

³⁰*Ibidem*, p. 55.

³¹*Ibidem*, p. 55-56.

Din punct de vedere etno-cultural, grupurile i.) și ii.) ar reprezenta populația „maghiarilor cuceritori” (*honfoglaló magyarok*³² – secolul X), iar categoriile următoarele pot aparține populațiilor turanice.

La scurt timp după sedentarizarea maghiară din Pusta Pannoniei, la mijlocul secolului al X-lea, apare o cultură de sinteză, numită *Bijelo Brdo*, răspândită în Ungaria, Slovacia, Transilvania și Croația, caracterizată prin lipsa obiectelor care să facă vreo legătură cu caii din necropolele cercetate.

Oricum, în cimitirele de referință din zona Clujului, datele în secolele XI-XIII, înmormântările cu resturi de cai și alte ofrande nu mai sunt prezente.³³ Totuși, în două necropole (Cluj, str. Plugariilor și str. Zápolya) „sunt documentate aproape toate tipurile de înmormântare cu resturile calului din Bazinul Carpatic, fenomen rar și destul de ciudat, pe care îl putem explica doar prin originea eterogenă a acestor comunități” (dar) „prin termenul de eterogen nu înțelegem diferențe de ordin etnic (...) ci ne gândim la o comunitate cu membri având conștiințe diferite privind originile lor și a căror identitate personală a fost marcată în primul rând de statutul lor militar.”³⁴

În fine, să mai reținem că analizele osteologice ale rămășițelor de cai din mormintele maghiare nu au evidențiat diferențe semnificative dintre aceștia și caii raselor vest-europene, cu statură înaltă, deși ungurii erau aproape prin excelență războinici călări, pe animale mai degrabă rapide decât puternice, fiind foarte pricepuți în folosirea arcurilor compozite (din lemn și os) și a săbiilor scurte, toate ușor de mânuit din greabănul calului.

Concluzii

Lipsit de călăreț și de orice urmă de inventar, săpat într-un *sol viu* (fără urme de pigment de carbune, ceramică sau de mortar, adică neatins anterior de vreo intervenție antropică), mormântul cu 3 cai întregi de la Biserica din Deal nu poate fi încadrat decât în epoca hallstattiană, fiind aflat în directă legătură numai cu așezarea de epocă contemporană, identificată și bine datată pentru platoul de jos al Dealului Cetății – complexul în sine fiind o veritabilă raritate în spațiul transilvănean intracarpatic.

---

³² În legătură cu această sintagmă, este deosebit de interesantă opinia istoricului maghiar Pál Engel, conform căruia „Termenul maghiar *honfoglalás* se traduce *ad litteram* prin *cucerirea patriei*. Considerăm că ar fi ilar să-l folosim astfel, pentru a evita paradoxul cuceririi unei patrii de către proprii ei *patrioți*”. Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale 895-1526.*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011, p. 40, nota 2.

³³Gáll, Gergely, Gál, *op. cit.*, p. 61.

³⁴*Ibidem*, p. 115

Iar această încadrare ne mai spune câteva lucruri privind peisajul, istoricul locuirii și conexiunile intrinseci dintre ele:

- așezarea hallstattiană de pe platoul inferior (dezvoltată în jurul actualei piețe a Cetății) nu a fost nici însoțită și nici subordonată unei fortificații amenajate pe platoul superior, de vreme ce acolo s-a practicat în mod aparte un ritual de înmormântare cu cai;

- în lipsă de fortificare, Dealul Cetății a rămas acoperit cu „desișuri de stejar” până în secolul al XIV-lea,³⁵ adică nelăzuit, așa cu presupune în mod logic și direct orice punct întărit;

- atât așezarea cât și locul depunerii cu cai indică o premergătoare prezență naturală a unor poiene și dumbrăvi, care deopotrivă au favorizat amenajare locuirii dacice, îngroparea rituală a cailor, pășunatul și creșterea animalelor într-o vecinătate imediată;

- relaționarea punctelor topografice de descoperire și recuperare a artefactelor hallstattiene cu adâncimile la care au fost ele identificate (generic ori punctual, mai ales acolo unde a mai fost posibilă - măcar schematic - conturarea unui profil arheologic raportat la un *waggriss*, adică la o cotă de nivel unică, stabilă și ușor de identificat, care în situația mormântului cu cai s-a găsit aproximativ sub 4,5 m sub actualul nivel de călcare) sugerează și indică o fizionomie a reliefului mult diferită față de cea actuală, cu alte pante și suprafețe plane, furnizând măcar o parte din explicațiile necesare pentru a înțelege nașterea, dezvoltarea și evoluția ansamblului medieval de mai târziu, oferta peisajului nonantropic, punctele sale tari și, deopotrivă, vulnerabilitățile acestuia.³⁶

La modul general trebuie să reținem că platoul superior (acolo unde se așează acum Biserica din Deal) era substanțial mai restrâns, cu o pantă nordică mult mai puternică în coborâre față de cea actuală (spre platoul inferior), asemănător celor dinspre est și sud (către Orașul de Jos), doar partea vestică fiind mai domoală - realități fizice și geomorfologice care, în diferite forme, vor condiționa până la urmă accesele și sistemele de apărare de mai târziu.

Asemenea, în cele din urmă acceptăm lipsa unei fortificări preistorice pe Dealul Cetății, după cernita vreme am consimțit cu convingere la contradictoriu.

În fine, locuirea hallsatattiană de pe Dealul Cetății din Sighișoara ne oferă, deocamdată, o imagine generală care cuprinde trei elemente principale:

---

³⁵Richard Schuller.” Kulturhistorische Skizze,” în *Alt Schäßburg*, Markus Verlag, Schäßburg, 1906, p. 14.

³⁶O abordare cuprinzătoare în Ioan Fedor Pascu, *Arheologia peisajului în spațiul Sighișoarei Medievale*, Teză de doctorat susținută la 09.08.2023 la Școala de Studii Avansate a Academiei Române, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București. Inedit.

- o așezare civilă terasată, desfășurată cel puțin între aliniamentul cuprins de Bastionul Cizmarilor (la nord-vest) și intrarea actuală în Cimitirul Evanghelic, (la sud-vest, *extra muros*); Turnul Fierarilor (la nord-est) și Turnul Cositorarilor (la sud-est - *extra muros*);

- o necropolă de inhumare umană în preajma Turnului cu Ceas și a barbacanei aferente;

- un spațiu destinat unor ritualuri aparte, precum a fost cel al mormântului cu cai de pe platoul superior, lângă Biserica din Deal.

Amenajările au fost consecința unor intervenții micro-locale, de excavare și acumulare, cu impacturi permanente și vizuale (mai ales prin terasare) până la apariția constructorilor medievali.

Ca factori principali de intervenție, considerăm mărimea comunității, poziția strategică a dealului și contextul istoric de scurtă durată (care a determinat apariția locuirii, iar apoi abandonarea acesteia), o ofertă ambientală convenabilă locuirii deschise și corespunzătoare obiceiurilor funerare, precum și apropierea de firul unor ape curgătoare cu deschidere controlată spre circulație și schimburi culturale.³⁷

EINE RITUELLE GRABLEGUNG MIT PFERDEN IN DER NÄHE DER MAUERN DER SCHÄßBURGER BERGKIRCHE (Zusammenfassung)

Schäßburg und dessen Satellitengebiet liegen in einer Senke zwischen Hügeln im mittleren Becken der Großen Kokel im Südosten Siebenbürgens. Ein Wahrzeichen dieses Landschaftsensembles ist der Burgberg (Festungshügel), auf dem archäologische Funde die folgenden chronologischen Phasen erkennen lassen: die Bronzezeit (Schäßburg-Wietenberg Kultur, 1800-1300 v. Chr.), die Eisenzeit (Hallstatt A-B, 1200/1100 - 450 v. Chr.), die Gepido-Avare -Periode (5.-6. Jh.) und die mittelalterliche Periode (12.-17. Jh.).

Gegenstand dieses Artikels ist ein Komplex mit einer zeremoniellen Grablegung von drei Pferden ohne Reiter und den zugehörigen Artefakten, welches bei systematischen archäologischen Forschungen in den Jahren 2000-2001 im Nordwesten der Bergkirche, mehr als 4 m unter dem heutigen Straßenniveau, entdeckt wurde.

Das Pferd, welches gleichermaßen als Waffe und als Werkzeug eingesetzt wurde, war der unmittelbare Begleiter des Menschen sowohl bei der Arbeit als auch auf dem Schlachtfeld, weshalb es seinem Herrn auch ins Grab folgen musste, da es für das irdische Leben unentbehrlich und weiterhin auch in der "jenseitigen Welt" nützlich war.

Im Karpatenbecken und den angrenzenden Regionen wurden die ersten Pferdebestattungen in der skythischen und hallstattzeitlichen Periode vorgenommen, als die (Erdbestattungs-) Gräber in der Regel isoliert waren, obwohl sie manchmal auch Gruppen bildeten.

Nach dem Abzug der Römer aus Dakien tauchten Pferdebestattungen (aber auch Bestattungen mit Reitern) wieder auf, als die Gepiden mit den Awaren in Verbindung kamen

---

³⁷*Ibidem*, p. 50.

(5.-6. Jh.), in einer Zeit der Akkulturation der germanischen Bevölkerung, die sich im Prozess der Christianisierung befand (die Gepiden), und einer heidnischen Bevölkerung turanisch-altaischen Ursprungs (die Awaren).

Ein neuer Horizont von Pferdebestattungen erscheint zwischen dem 9. und 12. Jahrhundert, während des Vordringens türkischer und vormongolischer Völker (Petschenegen Uzen, Kumanen und Alanen). In dieser Zeit sind ganze Pferdeskelette selten, es handelt sich hauptsächlich um fragmentarische Ablagerungen (Schädel und Beinextremitäten, d. h. ungenießbare Teile).

Die letzte Bevölkerung, der man Pferdebestattungen zuschreiben kann, sind die Ungarn. Die Gräber der ersten Generationen ungarischer Vertriebenen in der Pannonischen Puszta sind relativ leicht zu identifizieren, da nur Teile von Pferden mit zugehörigen Geschirrtteilen oder nur Gegenstände, die das Tier symbolisieren (Sättel, Steigbügel und andere Metallteile), neben den bestatteten Toten deponiert wurden.

Daher kann das Drei-Pferde-Grab ohne Reiter und ohne Spuren weiterer Ausstattung, in der Nähe der Bergkirche, nur der hallstattzeitlichen Periode zugeordnet werden, da es direkt mit der zeitgenössischen Siedlung verbunden ist, welche für das untere Plateau des Festungshügels erkannt und genau datiert wurde - der Komplex ist eine Seltenheit im siebenbürgischen Intrakarpatischen Gebiet.

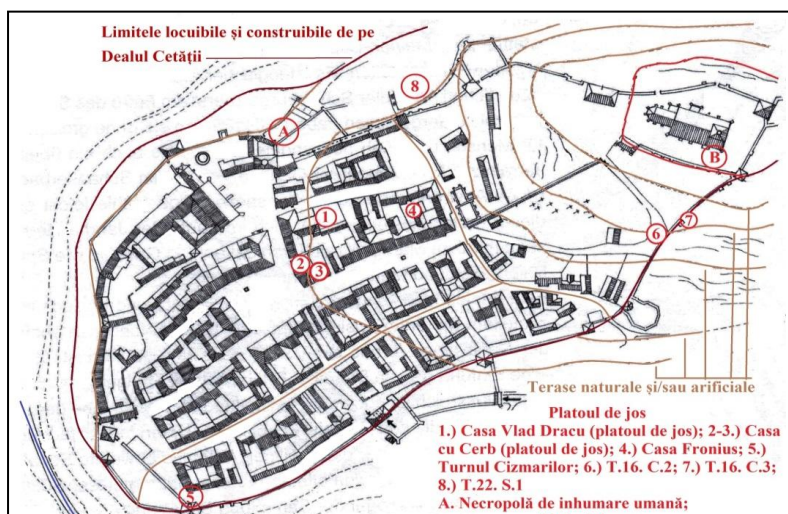
Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die hallstattzeitliche Siedlung auf dem Burgberg von Schäßburg ein Gesamtbild bietet, welches drei Hauptelemente umfasst: eine terrassenförmige Zivilsiedlung, die sich hauptsächlich um das untere Plateau herum befindet; eine Nekropole für menschliche Bestattungen in der Nähe des Stundenturms und des dazugehörigen Vorwerkes; ein Raum für besondere Rituale, wie das Pferdegrab auf dem oberen Plateau in der Nähe der Bergkirche.

Diese Anordnung war das Ergebnis mikro-lokaler Eingriffe, von Ausgrabungen und Anhäufungen mit dauerhaften und sichtbaren Auswirkungen (insbesondere durch Terrassierung), bis zum Aufkommen der mittelalterlichen Baumeister.

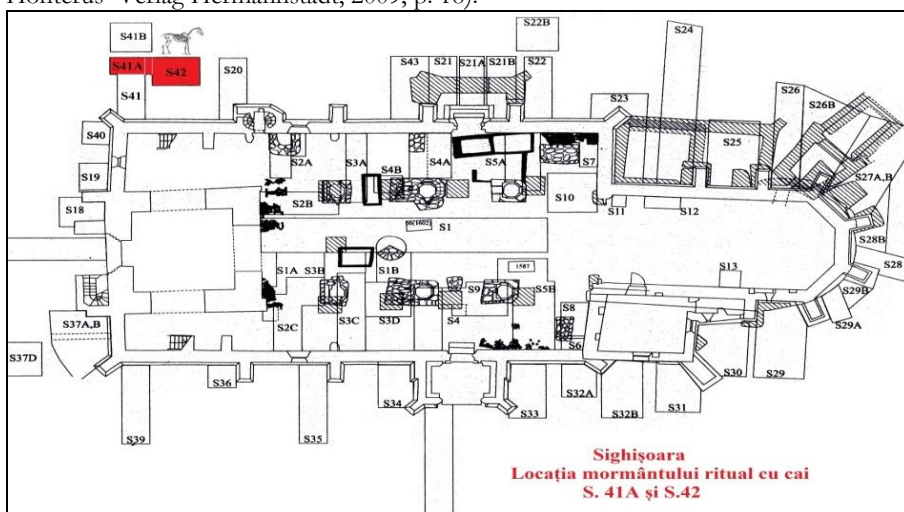
Stichworte: *Schäßburg, Burgberg, Pferdegrab, Eisenzeit, Hallstatt, Bestattungsritual.*

Cuvinte cheie: *Sighișoara, Dealul Cetății, mormânt cu cai, epoca fierului, Hallstatt, ritual funerar*

Übersetzung Virgil Jitarinc

Dealul Cetății, cu puncte de locuire hallstattiană (marcare după arh. K. Leonhardt, planul cetății la 1750)- (K. Leonhardt, E. Waltraut, G. Frank, *Schßburg. Bauaufnahme einer mittelalterichen Stadt*, Honterus Verlag Hermannstadt, 2009, p. 18).

Biserica din Deal de la Sighișoara, plan general de săpătură cu marcarea mormântului cu cai- (Daniela Marcu Istrate, *Biserica din Deal din Sighișoara și epoca ei. Monografie arheologică*, Inedit)

ALBEȘTI (JUD. MUREȘ) ÎN DOCUMENTE MEDIEVALE. PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-LEA

Adrian N. Șovrea

I. Introducere

Prin articolul de față continuăm cu istoria localității Albești începută în numărul anterior al anuarului Alt-Schaessburg¹ unde am văzut mențiunile cu privire la această localitate în secolul al XIII-lea. Reamintesc că există monografii și articole cu privire la Albești.²

În privința documentelor, acestea au fost consultate din volumele „Documente privind Istoria României. Seria C. Transilvania” (în articol prescurtat DIR C), anume veacul XIV vol. I (1301-1320) apărut în 1953, veacul XIV vol. II (1321-1330) în 1953, veacul XIV vol. III (1331-1340) apărut în 1954 și veacul XIV vol. IV (1341-1350) apărut în 1955. De asemenea în privința transcrierii în latina medievală a fost consultat „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen” (Ub) volumul I: 1191-1342 din 1892 și volumul II: 1342-1390 din 1897. O altă colecție de documente ce conțin transcrierile din latina medievală este „Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki” (prescurtat Hurmuzaki în articol), apărute la București în 1887 (vol. I) și 1890 (vol. II).

Au fost consultate volumele ce conțin istoricul menționărilor în ani din documente precum Coriolan Suciu, „Dicționar istoric al localităților din Transilvania”, București, 1966; Ernst Wagner, „Historisch-Statistischen Ortsnamenbuch für Siebenbürgen”, Köln-Wien, 1977. Volumul, Szábo M. Attila, „Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára (Dicționarul istoric și administrativ al localităților din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș)”, Miercurea Ciuc, 2003, aduce la zi toate menționările în ani ale localităților din Transilvania și spațiul vestic al României.

În continuare articolul prezintă într-un context mai larg al primei jumătăți a secolului al XIV-lea un scurt istoric al unor evenimente majore din istoria Transilvaniei, a situației localităților și comunităților de pe valea Târnavei Mari, urmate de o analiză a documentelor în care este menționat Albeștiul.

---

¹ Adrian N. Șovrea, *Albești (jud. Mureș) în documente medievale. Secolul al XIII-lea*, în *Alt-Schaessburg. Istorie. Patrimoniu*, Muzeul de Istorie Sighișoara, nr. 15, 2022, pp. 29-44.

² Michael Kroner, Rosemarie Ludwig, *Weißkirch. Eine siebenbürgische Gemeinde an der Großen Kokel*, Nürnberg, 1977; Alina (Muntean) Ene, *Roata vieții. Monografia comunei Albești, județul Mureș*, București, 2008; Eronim Șuteu, *Realități și date despre Albești (județul Mureș)*, Cluj-Napoca, 2012; Máthé Attila, *Fehéregyháza története*, Tg-Mureș, 2018.

II. Contextul istoric

Moartea fără urmași a regelui Andrei al III-lea în 1301 aduce regatul Ungariei în pragul haosului. Marea nobilime a regatului maghiar, baronii, se ridică în partea de nord cu un pretendent în persoana lui Vianceslav al III-lea al Boemiei. Sudul regatului Ungariei este dominat de legatul papal care promovează interesul Sfântului Scaun în persoana lui Carol Robert de Anjou. În estul Ungariei în Transilvania nobilimea locală se grupează în jurul lui Ladislau Kán, fără pretenții la tronul Ungariei, dar cu o politică de autonomie locală puternică.

În ceea ce privește Transilvania, începutul secolului al XIV-lea este marcat de ascensiunea și decăderea voievodului Ladislau Kán (1294-1315), așa cum arată Tudor Sălăgean.³ Autorul arată în cartea sa cum Ladislau Kán a devenit voievod într-o perioadă în care Transilvania era dominată de autoritatea lui Petru Monosló episcopul Transilvaniei (1270-1307). Înrudit pe linie maternă cu familia Bő, din care la sfârșitul secolului al XIII-lea Mihail Bő era prepozit de Alba Iulia, iar Petru Bő comite al secuilor, episcopul Petru Monosló avea un suport politic și militar dominant în Transilvania.

Ladislau Kán iese din umbra episcopului după moartea regelui Andrei al III-lea și stingerea dinastiei arpadiene în 1301 în urma căruia episcopul Petru își pierde influența asupra curții regale și asupra cercului de putere din jurul acestuia. Stabilit în cetatea Devei de unde controla valea Mureșului Inferior, Ladislau Kán pune monopol asupra minelor de sare de la Dej, Cojocna și Sic și pe minele de argint de la Rodna. În Transilvania, Ladislau Kán se comporta ca un suveran luându-și pentru sine toate atribuțiile acestei demnități.

La 1301, Ladislau Kán deținea moșii și pe valea Târnavei Mari, unele au devenit monedă de schimb cu Nicolae, fiul lui Dees, precum Boiu⁴ și jumătate din pământul Uilac. În această perioadă pune stăpânire pe Mediaș, Șeica Mare, Biertan, Ațel și Moșna pe care le donează membrilor familiei.⁵

Nobili din Ungaria care au primit domenii în Transilvania de la fostul rege Andrei al III-lea aveau în vedere infiltrarea în congregația Transilvaniei. Însă pe cei care nu-i erau loiali, Ladislau Kán i-a depozat de pământuri precum Dionysos Losonci-Bánffy și Ugrinus Csák.⁶ Ladislau Kán se comporta ca un suveran având un aparat administrativ la Deva, cetatea sa de scaun, iar în restul Transilvaniei au fost numiți comiți, castelani și încasatori de taxe din cercul de apropiați. Ladislau Kán și familia stăpânea cetăți, orașe, domenii,

---

³ Tudor Sălăgean, *Un voievod al Transilvaniei: Ladislau Kán 1294-1315*, Cluj-Napoca, 2007.

⁴ În DIR trecut Țopa, dar e vorba de Boiu.

⁵ DIR C (1301-1320), pp. 240-241.

⁶ T. Sălăgean, *op. cit.*, p. 266.

saline. Se implică la numirea episcopului Transilvaniei potrivit intereselor sale, emite porunci și hotărâri.⁷ La 1307 ocupă toate moșiile și bunurile episcopiei de Alba Iulia, în 1308 forțează prin arestarea canonicilor impunerea și alegerea ca episcop a fiului său.⁸

Criza dinastică se accentuează prin existența a trei candidați la tronul Ungariei sprijiniți de fracțiuni baroniale, nobili și stări privilegiate: Vianceslav, fiul regelui Boemiei și Poloniei, Carol Robert, fiul regelui Neapolelui și Otto de Bavaria. Cel din urmă primește coroana Ungariei, dar nu este recunoscut de importante fracțiuni, prin urmare vine în Transilvania căutând sprijinul voievodului Transilvaniei, a nobilimii locale și a sașilor. Însă este reținut de Ladislau Kán și întemnițat la Deva, iar coroana regală confiscată de Ladislau Kán. Otto va fi apoi eliberat. În 1310, Ladislau Kán cedează coroana lui Carol Robert și îl recunoaște ca suveran. Carol Robert va mai avea de învins fracțiunea din nordul Ungariei condusă de Iacob Kopász și Matei Csák.

După moartea lui Ladislau Kán în 1315, regele Carol Robert numește voievod pe Nicolae Meggyesi Pok (1315-1316), ceea ce va nemulțumi pe fiii lui Ladislau. Aceștia conduc revolte locale împotriva autorității regale. Următorii voievozi, Doja Debrececi (1318-1321) și Toma Szécsényi (1321-1342), au de înfruntat revolta nobilimii din Transilvania. Cu ajutorul lui Szécsényi, Carol Robert va aduce Transilvania sub autoritatea sa deplină. Voievodul va deveni și comite de Sibiu, funcție din care va suprima revolta sașilor din 1324.⁹

Răscoala sașilor din 1324 a fost soldată cu un eșec. Condusă de comitele Henning din Petrești, aceasta a fost îndreptată împotriva voievodului Transilvaniei, care le-a nesocotit drepturile. Totuși răscoala are un efect întrucât se abrogă (anulează) instituția comitatelor din provincia sibiiană. Aceasta este împărțită în șapte scaune judecătorești: Orăștie, Sebeș, Miercurea Sibiului, Sibiu, Nocrich, Cincu, Rupea. Mai târziu se adaugă și Sighișoara și în final cele Două Scaune (Mediaș și Șeica). Fiecare Scaun avea în frunte un jude numit de rege, iar din 1464 acesta va fi ales de către cetățenii cu drepturi depline ai Scaunului și confirmați de rege. Judele regal era dublat de un jude scăunal ca jude al poporului rezolvând problemele minore. Mai trebuie precizat că fiecare comunitate săsească avea un jude propriu (un fel de primar), ales de către membrii comunității și confirmat de judele regal. De asemenea Toma nu va mai

---

⁷ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989, p. 423.

⁸ *Ibidem*, p. 424.

⁹ *Ibidem*, pp. 425-426.

fi comite de Sibiu.¹⁰ În timpul răscoalei, regele și voievodul reușesc, cu ajutorul cumanilor așezați în Ungaria, să-i alunge pe fiii lui Ladislau Kán din cetatea Devei, aceștia refugiindu-se în Țara Românească.¹¹

În nordul Ungariei, Carol Robert învinge rebeliunea lui Matei din Trencin, iar voievodul Toma, care a participat la luptă este răsplătit cu domeniul cetății Salgo din Transilvania, luat de la Ioan fiu lui Conrad, pentru necredință.¹²

În 1330 Carol Robert, însoțit de Toma Szécsényi, pornește o campanie militară împotriva Țării Românești, dar înfrângerea de la Posada pune capăt proiectului de extindere a autorității sale la sud de Carpați și a dorinței lui Toma Szécsényi de a stăpâni în numele regelui Țara Românească.¹³

După Toma Szécsényi, voievod în Transilvania va deveni Nicolae Sirokai, ca din 1344 până în 1376 demnitatea să fie dominată de membrii familiei Lackfi, excepție Toma Gönyői în 1351 din neamul Csor și Nicolae Raholcai Kont în 1351-1356.¹⁴ Carol Robert este urmat la tron de Ludovic I de Anjou (1342-1382).

III. Valea mijlocie a Târnavei Mari în prima jumătate a secolului al XIV-lea

Prin valea mijlocie a Târnavei Mari mă refer la spațiul geografic dintre vărsarea văii Vișei la vest și vărsarea văii Saschizului la est în Târnavă Mare, iar la nord și la sud cumpăna apelor. Localitățile cuprinse în acest spațiu geografic au fost prezentate cu ocazia realizării unor articole în Alt-Schaessburg¹⁵ și în Collegium Mediense.¹⁶

---

¹⁰ Thomas Năgler, *Transilvania între 900 și 1300*, în *Istoria Transilvaniei vol. I (până la 1541)*, Coordonatori Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Ediția a III-a, Cluj-Napoca - Deva, 2016, p. 223.

¹¹ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 427.

¹² DIR C (1321-1330), pp. 114-115; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 426.

¹³ Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 428.

¹⁴ *Ibidem*, p. 429.

¹⁵ Adrian N. Șovrea, *Considerații asupra evoluției istorice a bazinului Târnavei Mari în secolele X-XIII din perspectivă toponimică și arheologică (I)*, în *Alt-Schaessburg. Istorie. Patrimoniu*, Muzeul de Istorie Sighișoara, nr. 12, 2019, p. 7-30; Idem, *Considerații asupra evoluției istorice a bazinului Târnavei Mari în secolele X-XIII din perspectivă toponimică și arheologică (II)*, în *Alt-Schaessburg. Istorie. Patrimoniu*, Muzeul de Istorie Sighișoara, nr. 13, 2020, pp. 5-28.

¹⁶ Adrian N. Șovrea, *De la păgânism la creștinism (sec. IX-XIII) și integrarea administrativ-ecclesiastică a parobiilor din „Două Scaune” (sec. XIII-XIV)*, în *Collegium Mediense*, XI, Mediaș, 2021, p. 14-22; Idem, *Secuii de pe valea mijlocie a Târnavei Mari (secolele XII-XIII)*, în *Collegium Mediense*, XII, Mediaș, 2022, p. 11-19; Idem, *Banul Simon și domeniul din comitatul Târnavă (secolele XIII-XIV)*, *Collegium Mediense*, XIII, Mediaș, 2023, pp. 13-23.

Din punct de vedere administrativ aceste localități au făcut parte din unități administrative diferite: Scaunul Mediaș, Scaunul Sighișoara, Comitatul Târnava, Comitatul Alba. Doar dacă facem observații direct pe definiția acestor unități administrative putem spune ce categorii sociale existau în această parte a Târnavei Mari. Scaunele Mediaș și Sighișoara erau unități ale comunității săsești, prin urmare aveau un statut diferit față de comunitățile din comitate. Însă în același timp Scaunele săsești de pe Târnava Mare aveau la acea vreme privilegii asemănătoare cu scaunele săsești din sudul Transilvaniei, dar nu în totalitate. De altfel, documentele vremii arată conflicte deschise ale sașilor din scaunele Mediaș și Șeica cu autoritățile locale (voievod, vicevoievod, episcop) cu privire la drepturile și privilegiile lor. Sașii tind spre aceleași drepturi și privilegii ca și cei din sudul Transilvaniei care beneficiau de dreptul Sibiului.

În același timp în comitatele Târnava și Alba situația socială este diferită. Aceste localități erau proprietatea unor nobili, iar comunitățile așezate aici fie ele de sași, secui, maghiari sau români făceau parte din domeniul nobilului.

1. Domenii nobiliare

1.1. Domeniile familiei Apa

Într-un document emis la data 15 aprilie 1305 de capitulul bisericii Arhanghelul Mihail din Transilvania sunt împărțite moșiile lui Apa. Astfel comitele Grigore Apa, fratele său Iacob Apa și nepotul Grigore fiul lui Nicolae, fratele lor, obțin moșii aflate la sud de Târnava Mare și în nordul Transilvaniei în preajma Becleanului. Documentul îi numește „nobili” pe aceștia arătându-le astfel clar statutul social în cadrul societății Transilvaniei.¹⁷ Fiecare dintre aceștia au moștenit următoarele posesiuni.

a) Grigore Apa

Comitele Grigore va intra în posesia moșiilor Vorumloc (Valea Viilor), Ighișul-Nou, Criș, Felța aflate la sud de Târnava Mare, dar și moșiile Beclean, Figa, Mălin, Totesdi și Ujfalu (azi Corvinești) aflate în nordul Transilvaniei în apropierea Becleanului.¹⁸

b) Grigore, fiul lui Nicolae

Așa cum am amintit mai sus în urma împărțirii moșiilor lui Apa, Grigore fiu lui Nicolae va rămâne cu Mălâncrav, Nou Săsesc și Beșa, aflate la sud de Târnava Mare.¹⁹

Un document interesant este cel din 18 aprilie 1322 emis la Turda de Toma voievodul Transilvaniei și comite de Solnoc. În acest document se

---

¹⁷ DIR C (1301-1320), pp. 42-43 (doc. 55).

¹⁸ DIR C (1301-1320), pp. 42-43 (doc. 55).

¹⁹ DIR C (1301-1320), pp. 42-43 (doc. 55).

relatează că la Adunarea Obștească din acest an ținută la Oprișani (mai demult Cristiș) lângă Turda la care au participat nobilii regatului, secuii, sașii, episcopul Transilvaniei și membrii capitolului de Alba Transilvaniei, s-a înfățișat magistrul Gyegus, fiul lui Nicolae, în numele său și al fratelui său comitele Iacob, fiul lui Apa, care era de față. Acesta a susținut că în ceea ce-l privește pe comitele de Târnava, acesta vrea ca moșiile lui Grigore, anume Mălâncrav, Criș, Beșa, Felța, Nou Săsesc, Roandola să fie alipite jurisdicției sale. Voievodul Toma a apelat la cei prezenți pentru a afla cărei jurisdicții țin acele moșii și i s-a spus că „de pe vremea ridicării bisericii fericitului Arhanghel Mihail din Transilvania, pomenitele moșii țin și atârnă de comitatul Alba.”²⁰

c) Iacob Apa

Dintre cei trei amintiți mai sus, Iacob a avut moșii în nordul Transilvaniei, anume Chețiu, Frâua (neclar – e vorba de Axente Sever ?), Beud, Babus, Mușeni, Karatsontelke, Moltsed, Bidu, Bretea. Toate satele sunt în nordul Transilvaniei în preajma Becleanului, singura localitate nesigură fiind Frâua²¹.

d) Jegus Appa și fiii lui Iacob

La 23 februarie 1340 provincia Sibiului arată că moșiile Mălâncrav, Nou, Roandola, Criș, Felța, Beșa sunt moșteniri ale lui Jegus și ale fiilor săi și a fiilor lui Iacob, anume Andrei, Iacob, Ivan și Densus. Aceste moșii sunt de la părinții lor și chiar de la bunicul lor Appa.²²

1.2. Greavii de Tâlmaciu

Într-un document de la 12 noiembrie 1319 regele Carol încuviințează înțelegerea dintre pe de o parte Petru și Simion, fiii răposatului Mihail castelan de Șoimuș, alături de ruda lor Toma fiul lui Farcaș și pe de altă parte Nicolae și Ioan, fiii lui Conrad de **Tâlmaciu**. Înțelegerea constă în faptul că Petru, soțul surorii lui Nicolae și Ioan de Tâlmaciu, a devenit părtaș la a treia parte a moșiilor lor Tâlmaciu, Săcel, Amnaș, Alămor, Seleuș, Bâlcaciu, Jidvei, Șilea, Medveș, Metiș, Ghijasa de Jos, Cornățel, Motiș, Ormeniș.²³

Dintre acestea **Ormeniș** ținea de Comitatul Târnava. **Bâlcaciu, Jidvei, Medveș și Șilea** aflate între cele două Târnave, precum și **Motiș** aflat la sud de Târnava Mare țineau administrativ de alte unități politico-administrative. Avem astfel următoarea situație: Bâlcaciu, Jidvei erau parte a Scaunului Sibiu;²⁴

²⁰ DIR C (1321-1330), pp. 37 (doc. 88).

²¹ DIR C (1301-1320), pp. 42-43 (doc. 55).

²² DIR C (1331-1340), pp. 528-529 (doc. 466).

²³ DIR C (1301-1320), pp. 330-331 (doc. 375).

²⁴ Ernst Wagner, *Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen*, Köln-Wien, 1977, p. 358.

Ormeniș ținea de comitatul Târnava;²⁵ Medveș și Șilea țineau de comitatul Alba (mai târziu Alba Superioară);²⁶ iar Motiș, aflată la sud de valea Târnavei Mari, ținea de comitatul Alba (mai târziu Alba de Sus).²⁷

Documentul arată că din rândul sașilor, greavii de Tâlmaciu au proprietăți pe valea Târnavei Mari și între cele două Târnave.

La 5 august 1322 regele Carol amintește de faptul că Nicolae, fiul lui Corradus de Tâlmaciu a luptat alături de rege în multe din războaiele sale printre care și cele purtate împotriva lui Ladislau, fiul lui Ladislau Kán voievodul Transilvaniei, și a fraților săi. Regele arată că atunci Ladislau s-a ridicat „cu necugetată îndrăzneală și cu necredință împotriva maiestății noastre cotropind o bună parte a regatului nostru în părțile Transilvaniei și sfâșind-o în felurite chipuri prin păgubitoarele or năvăliri și prin sălbaticile lor pustiiri și punând multe piedici treburilor noastre”. De asemenea, probabil la cererea regelui, Nicolae fiul lui Corradus de Tâlmaciu, înapoiază regelui cetatea Salgo din Transilvania împreună cu domeniul acesteia compus din 9 sate printre care sunt enumerate Cunța, Amnaș, Săcel, Orlat, iar altele cinci sunt sate românești. La un moment dat, fratele său Ioan „și-a încălcat credința față de noi”, dar faptele de vitejie ale lui Nicolae au dus la iertarea acestei familii și în special a lui Nicolae „primindu-l în harul bunăvoinței noastre regale și primindu-l în numărul credincioșilor noștri”. Regele, în prezența lui Benedict episcop de Cenad, Dumitru marele vistier și comite de Trenčin și de Bach, Toma voievodul Transilvaniei și comite de Solnoc, Mykch judele curții reginei, arată clemență față de Nicolae și Ioan de Tâlmaciu aducând-i sub protecția sa pe aceștia și toate moșiile lor, în afară de Salgo și domeniul acestei cetăți și retrage scrisorile regale prin care proprietăți ale acestora au fost confiscate și date altora. Pentru credința sa față de rege, Nicolae este răsplătit de rege cu moșiile Valea Lungă (Hususău, lângă Mediaș) și Micăsasa de pe Târnava Mare și moșiile Pânade și Șona de lângă Târnăveni de pe râul Târnava Mică. Aceste sate au fost odinioară ale fiilor lui Ladislau Kán fostul voievod al Transilvaniei.²⁸

Un nou testament al lui Nicolae de Tâlmaciu este dat la 30 ianuarie 1324 prin capitlul de Alba Transilvaniei. Astfel în prezența magistrului Petru, fiul lui Mihail, cumnatul lui Nicolae de Tâlmaciu, cel din urmă dăruiește surorii sale Ecaterina, soția lui Petru, fiul lui Mihail, moșiile Jidvei și Bălcaciu, dobândite prin cumpărare, și moșiile Șona și Pânade, dobândite prin danie. Sunt puse

---

²⁵ *Ibidem*, p. 190.

²⁶ *Ibidem*, p. 180.

²⁷ *Ibidem*, p. 288.

²⁸ DIR C (1321-1330), pp. 49-51 (doc.118).

câteva condiții: dacă comitele Nicolae va avea vreun moștenitor (n.m. pe linie bărbătească) atunci pomenitele moșii vor fi ale moștenitorului; dacă Ecaterina moare înaintea lui Nicolae moșiile se vor întoarce la Nicolae; dacă Nicolae moare înaintea Ecaterinei fără să aibă moștenitori atunci moșiile amintite vor rămâne pe vecie Ecaterinei și soțului ei Petru și moștenitorilor lor.²⁹ Documentul este interesant și din prisma faptului că arată statutul femeii în societatea nobiliară a Transilvaniei.

1.3. Nobilul Blauuz de la Vulcan

Într-un document de la 13 iulie 1315 regele Carol arată că s-a prezentat în fața sa la Timișoara comitele Blauuz, fiul lui Arnold, „credinciosul nostru”, care a arătat că moșia Vulcan de lângă Sighișoara a fost „dobândită prin cumpărare”. Regele Carol întărește această moșie și o lasă să o stăpânească, „ținând seama de credința și de vrednicia credincioaselor slujbe ale numitului comite Blauuz”. Regele Carol se mai adresează în această scrisoare „tuturor comiților și juzilor și slujbașilor” și în mod direct lui Mihail, fiul lui Helwych, comite de Albești „să nu cutezați în nici un chip a supăra pe numitul comite Blauuz” în a-l chema la judecată în fața lor nici pe el și nici pe oamenii de moșia acestuia de la Vulcan.³⁰

1.4. Domeniul de la Albești

La 13 iulie 1315 Mihail, fiul lui Helwich, comite de Albești.³¹ Mai târziu, începând cu 1337, este amintită familia Wyche ca proprietară a Albeștiului. Aceasta este compusă din Wyche, apoi fiii Nicolae I și Ștefan I și nepoții Ioan și Nicolae II (fiii lui Nicolae I) și Ștefan II (fiul lui Ștefan I). Mai multe despre această familie în capitolele următoare.

1.5. Moșia Hetiur

În documentul de la 10 decembrie 1337 al voievodului Toma este amintit Nicolae fiul lui Marcellin de Hetiur care s-a plâns împotriva magistrului Toma fiul lui Dionisie cu privire la moșia Zand din comitatul Turda, ce a cotropit menționata moșie.³²

1.6. Moșia Vânători

În documentul emis la 16 aprilie 1329 de către regele Carol Robert se arată că moșia Vânători (Hașfalău) ținea de drept lui Solomon și lui Herbord, fiii lui Cristian de Cristian (jud. Sibiu) și lui Henning fiul lui Ermen.³³ Martori la

---

²⁹ DIR C (1321-1330), p. 108 (doc. 242).

³⁰ DIR C (1301-1320), pp. 237-238 (doc. 227).

³¹ DIR C (1301-1320), pp. 237-238 (doc. 227).

³² DIR C (1331-1340), pp. 429-430 (doc. 352).

³³ DIR C, 1321-1330, doc. 530, p. 282. Urkundenbuch I, pp. 426-427 (mai departe prescurta Ub).

aceasta stau Nicolae de Braşov, comite de Sibiu, Nicolae fiul lui Balbuch, **Nicolae fiul lui Vyt**k, precum şi Renard de Cincu. Regele anulează astfel actul emis de Toma voievodul Transilvaniei către Daniel, fiul lui Vosmuth, care prin înşelare a reuşit să-i ascundă voievodului adevărul.

Nicolae fiul lui Vytk este acelaşi amintit în 1337 şi este fiul lui Wyche.

1.7. Domeniul mănăstirii Cârţa de pe valea Târnavei Mari

În jurul anului 1202 este ridicată mănăstirea Cârţa de către ordinul cistercienilor. Pe lângă diferite privilegii şi sate primite de rege în vestul Țării Oltului (Țara Făgăraşului), ordinul va primi şi moşiile Cloaşterf, Criţ şi Meşendorf, care vor fi colonizate.³⁴

2. Colonizarea regiunii Târnavei Mari

Aşezarea saşilor în sudul Transilvaniei s-a petrecut iniţial într-o regiune care la nord era delimitată de cumpăna apelor dintre Târnavă Mare şi valea Hârtibaciului. Această cumpănă a apelor a fost în fapt parte a liniei defensive de prisăci ce au constituit la sfârşitul secolului al XI-lea hotarul regatului maghiar. Această linie de prisăci de pe valea Târnavei Mari era locuită în secolul al XI-lea de comunităţi secuieşti cu rol de grăniceri.³⁵

Extinderea regatului maghiar spre sudul şi sud-estul Transilvaniei, încheiată pe timpul regelui Andrei al II-lea cu aşezarea cavalerilor teutoni în sud-estul Transilvaniei în Țara Bârsei, a modificat întinderea teritorială a regatului ce a adus la o reorganizare administrativ-teritorială. Întrucât sudul Transilvaniei de la sud de linia de prisăci de la cumpăna dintre valea Târnavei Mari şi valea Hârtibaciului până la Olt era un teritoriu regal, acesta a avut un statut aparte, negocierea celor care voiau să se stabilească în această regiune efectuându-se cu regele maghiar şi aparatul său administrativ.

Pe valea Târnavei Mari comunităţile secuieşti vor fi dislocate complet pe parcursul secolului al XIV-lea, ultimele comunităţi sunt mutate în Scaunul Arieş. Nu doar comunităţile secuieşti aveau posesiuni pe valea Târnavei Mari, ci şi nobilii, care pentru serviciile lor au beneficiat de donaţii regale, după care posesiunile intrau în dreptul nobiliar, cei care doreau să se stabilească sau care locuiau deja pe aceste moşii negociau cu nobilul, stăpânul moşiei şi nu cu regele.

În prima jumătate a secolului al XIII-lea aşezările din viitoarele scaune săseşti Mediaş şi Şeica (mai departe Două Scaune) nu apar menţionate în documentele vremii, cum este cazul celor din sudul Transilvaniei. Aceasta se

---

³⁴ Thomas Năgler, *Aşezarea saşilor în Transilvania şi aportul lor la dezvoltarea societăţii feudale româneşti*, în *Studii de istorie a naţionalităţilor germane şi a înfrăţirii ei cu naţiunea română*, vol. I, Bucureşti, 1976, p. 63.

³⁵ Adrian N. Şovrea, *Secuii de pe valea mijlocie a Târnavei Mari (secolele XII-XIII)*, în *Collegium Mediense*, XII, Mediaş, 2022, pp. 11-19

datorează faptului că așezările din Două Scaune au intrat „mai târziu în sfera feudalizării, cu alte cuvinte în aceea a colonizării săsești.”³⁶ De exemplu în 1263 așezările Ocna Sibiului, Mănărade, Hașag și Nogrech (Nocrich?) ajung în stăpânirea lui Jula, fiul banului Ladislau, ca danie din partea ducelui Ștefan.³⁷ Documentul nu amintește de prezența sașilor. În 1268 așezările Mediaș, Micăsasa, Dupuș și Furkeschdorf (așezare azi dispărută) ajung în stăpânirea lui Nicolae, fiul lui Jula, fiul banului Ladislau.³⁸ Din nou documentul nu amintește de prezența sașilor, dar este precizat că aceste așezări au fost și ale banului Ladislau.

Extinderea colonizării la nord de provincia Sibiului are loc după a doua jumătate a secolului al XIII-lea,³⁹ înainte de anul 1283, când sunt amintiți opt parohi din așezări de pe valea Târnavei Mari: Walter decanul de Alțâna, Johannes paroh de Biertan, Heinrich paroh de Richiș, Peter paroh de Moșna, Adam paroh de Mediaș, Siffridus paroh de Bratei, Heinrich paroh de Șaroș, Theoderich paroh de Copșa Mare⁴⁰. Thomas Năgler consideră că la 1283 este încheiată colonizarea sașilor în Scaunul Mediaș, însă așezările nu sunt pe pământ regal.⁴¹ Aceste comunități nu se aflau pe un teritoriu regal, prin urmare dreptul sibian nu s-a aplicat. În următorii ani contextul geopolitic oferă sașilor din Două Scaune ca la 1315, 1317 și la 1318 să obțină privilegii asemănătoare dreptului sibian fiind totuși incluse într-un comitat distinct separat de provincia Sibiului.⁴² Se poate ca printr-un proces asemănător să fi trecut și Scaunul Sighișoara. În 1339 este amintită localitatea Albești, care ține de comitatul Sighișoara, „ceea ce înseamnă că poate la acea dată Sighișoara încă era un comitat de sine stătător, deci nu făcea încă parte din provincia Sibiului.”⁴³ Câteva probleme ridicate de acest document din 1339 mai jos în capitolul următor.

O altă informație privind existența acestui comitat distinct este de pe timpul regelui Ludovic. După ce la 18 martie 1345 lui Ioan, fiul lui Gegus de Mălâncrav, din familia Apa, i-a fost jefuită moșia Nou (azi Nou Săsesc), la 20 octombrie 1349 Ioan, fiul lui Gegus se plânge regelui Ludovic că oamenii și oaspeții din Copșa (n.m. Mică) și Valchid au ocupat pământul numit Lăpuș aflat

---

³⁶ Thomas Năgler, *op. cit.*, p. 161.

³⁷ *Ibidem*, p. 161.

³⁸ *Ibidem*, p. 162.

³⁹ *Ibidem*, p. 161.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 162-163.

⁴¹ *Ibidem*, p. 162.

⁴² *Ibidem*, 1992, p. 163.

⁴³ *Ibidem*, p. 166.

între moșiile sale Nou (n.m. Nou Săsesc) și Roandola; prin urmare regele se adresa magistrului Ștefan de Orosfaia, care e și **vicecomite** de Șeica și Mediaș.⁴⁴

Alte sate de pe valea Târnavei Mari ce nu erau sub jurisdicția celor Două Scaune erau aservite, posesiuni ale nobilimii, și multe au fost locuite parțial și de sași. Astfel de sate sunt Ighișul Nou, Axente Sever, Valea Viilor⁴⁵ și așa cum am văzut mai sus acestea erau posesiuni ale familiei Apafi încă din secolul al XIII-lea.⁴⁶ La 1322 locuitorii satelor din capitlul Șeica, implicit și Scaunul Șeica, erau denumiți „întemeietori noi” („novella plantatio”).⁴⁷

Rebeliunea sașilor de la 1324 își are originea „nu atât în comitatul privilegiat al Sibiului, cât în aceeași zonă de contact dintre teritoriul de colonizare săsesc și acela al comitatelor nobiliare”⁴⁸, adică în Două Scaune. Dar rebeliunea s-a extins în toate cele șapte capitluri fiind condusă de „comiți” sași posesori de cetăți, precum Henning de Petrești, cea mai reprezentativă figură a rebeliunii și persoana care a obținut în mai 1317 reconfirmarea diplomei Andreanum. Extinderea rebeliunii în Scaunul Sighișoara este arătată prin prezența lui Herric Magnus de Albești (Feirighaz)⁴⁹. În ceea ce privește Albeștiul aceasta era o moșie ce ținea de comitatul de Alba. Iar acest Herricus e posibil să fi obținut apartenența juridică față de comunitatea privilegiată a sașilor din provincia Sibiu.⁵⁰

Dacă suprapunem informațiile din 1324 cu privire la Herric Magnus de Albești cu cea din 1339 (!) când localitatea Albești este amintită ca ținând de comitatul Sighișoara se poate deduce că la un moment dat Sighișoara a fost un comitat distinct asemănător cu Două Scaune după 1318.

Colonizarea târzie a Scaunului Sighișoara reiese și din faptul că inițial așezările au ținut de capitlul de Saschiz.⁵¹ Colonizarea în jurul Sighișoarei s-a petrecut în trei etape, așa cum arată Thomas Năgler:⁵²

a. Colonizare scaunului superior în jurul Saschizului ca o continuare a colonizării Scaunului Rupea. Colonizarea în scaunul superior ar începe după

---

⁴⁴ DIR C (1341-1350), pp. 510-511 (doc. 744).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 163.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 163; Ub, I, doc. 302, p. 229-230.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 163; Ub, I, doc. 389, p. 369.

⁴⁸ Tudor Sălăgean, *op. cit.*, p. 181.

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 181-182.

⁵⁰ Thomas Năgler, *op. cit.*, p. 277; Tudor Sălăgean, *op. cit.*, p. 182.

⁵¹ Thomas Năgler, *op. cit.*, p. 166.

⁵² *Ibidem*, pp. 166-167.

1224 când Andrei al II-lea donează sașilor teritoriul din jurul așezării Drăușeni.

b. Scaunul de mijloc ar fi fost colonizat după 1264.

c. Scaunul inferior colonizat spre sfârșitul secolului al XIII-lea, când începe pătrunderea comunităților săsești dincolo de Târnava Mare.

IV. Documente cu privire la Albești în prima jumătate a secolului al XIV-lea

După cum am văzut în secolul al XIII-lea Albeștiul a făcut parte din domeniul fraților Corradus și Daniel, fiii lui Johannes Latinul, fiind menționați în 1231 și 1257.⁵³ Spre sfârșitul secolului, la 1299 este amintit un Petru, comite de Albești, posibil din același neam cu Nicolae de Apold. Acest Petru își pierde viața într-un conflict local cu Ioan fiul lui Simon ban, ce avea domenii la Dârlos și la Chendu. În documentele din prima jumătate a secolului al XIV-lea vom vedea că Albeștiul este disputat de două familii de nobili din Apold și din Sighișoara.

1. Documentul de la 13 iulie 1315

Documentul este emis de Carol Robert regele Ungariei și în el este amintit un comite de Albești, anume **Mihail, fiul lui Helwych** (Michaeli filio Helwich comiti de **Feyereghaz**). Prin această scrisoare regele Carol atenționează pe Mihail că moșia Vulcan a fost dată comitelui Blauuz, fiul lui Arnold. Regele îi spune comitelui Mihail că nu are drept de judecată asupra moșiei Vulcan și nici locuitorii acelei moșii nu au dreptul să se înfățișeze comitelui Mihail pentru judecată⁵⁴.

Albeștiul apare sub forma maghiarizată Feyereghaz și acum comite este Helwich. Faptul că Helwich este numit comite de Albești arată că localitatea era reședința acestuia, prin urmare putem vorbi de existența unui domeniu nobiliar.

2. Documentele de la 26 iunie și 18 decembrie 1337

Din 1337 s-au păstrat două documente cu privire la Albești ce arată o dispută asupra drepturilor de proprietate al Albeștiului (possessionem **Feyereghaz**).

a) Documentul de la 26 iunie este emis de regele Carol Robert și se adresează comitelui Nicolae Chenker și fraților săi Petru și Solomon de Apold. Aceștia ar fi uzurpat moșia Albești, care fusese confiscată de regele Carol Robert de la **Her cel Mare și fratele său Rovouz**, necredincioși față de el. Această moșie a fost luată de la cei doi și dată lui **Ștefan și Nicolae fiii lui**

---

⁵³ Adrian N. Șovrea, *Albești (jud. Mureș) în documente medievale. Secolul al XIII-lea*, în *Alt-Schaessburg. Istorie. Patrimoniu*, Muzeul de Istorie Sighișoara, nr. 15, 2022, pp. 29-44.

⁵⁴ DIR C (1301-1320), pp. 237-238.

Vydk. Astfel regele poruncește lui Nicolae, Petru și Solomon de Apold să predea moșia lui Ștefan și Nicolae, fiii lui Vydk.

b) Al doilea document emis la 18 decembrie prezintă toată familia Wyche. Dar înainte de aceasta aflăm că cei trei frați Nicolae, Petru și Solomon de Apold au făcut apel la voievodul Toma împotriva „lui **Ion și Nicolae, fiii lui Nicolae și a lui Ștefan, fiul lui Ștefan, fiii lui Wyche de Sighișoara**, cu privire la moșia zisă **Feirighaz** (Albești), aflătoare în **comitatul Alba**.”⁵⁵ Voievodul a hotărât că e nevoie de o investigație cu privire la aceste pricini și s-a adresat obștii săsești megieșe moșiei Albești, adică învecinați cu Albeștiul, și altora din comitatul Târnava. Dintre megieși sunt amintiți Jacob judele de Sibiu, Mihail de Sângătin, Nicolae fiul lui Bolobuch, Gheorghe de Roșia Săsească, Reynald de Mediaș, Petru de Curciu, Ștefan fiul lui Arnold, Petru de Șaroș, Daniel, Mihail, Nicolae și Petru fiii lui Wernher de Saschiz, Ioan și Petru, fiii lui Ștefan de Bunești, Petru de Coroiu ce țin de scaunele Sibiu, Mediaș, Sighișoara și Kozd (adică Rupea). Pe lângă aceștia a mai fost consultat și Hennydes de Hașfalău (Vânători) și alți sași de acolo.

Decizia finală a voievodului vine la adunarea obștească de la Turda ținută în miercurea de după octavele fericitului Andrei (10 decembrie) când s-a arătat astfel că moșia Feirighaz (Albești) „fusesse a unui **om răzvrătit Heric cel Mare** de care nu se mai pomenește, care a pierdut-o pe drept din **pricina necredinței sale**, și că domnul Carol, ilustrul rege al Ungariei, **a dăruit-o** susnumiților Nicolae și Ștefan, fiii lui Wyche, pentru prea credincioasele lor slujbe, ca o moșie ținând de drept de dania sa.”

În urma acestei investigații moșia Albești este dată lui Ioan și Nicolae fiii lui Nicolae și lui Ștefan fiul lui Ștefan. Nicolae și Ștefan sunt frați și fiii lui Wyche de Sighișoara, menționați în scrisoarea din 26 iunie.

Tot în document se precizează că Albeștiul face parte din comitatul Alba. Avem de asemenea menționate scaunele Sibiu, Mediaș, Sighișoara și Kozd (Rupea). Posibil ca acest document să se refere și la martori din comitatul Târnava.

Familia Wyche apare menționată în documente cu numele în diferite variante: Wyche, Wythk, Wydh, Vythk, Vydk. Oricare este forma sub care apare numele acestei familii, documentele mai arată că Wyche erau originari din Sighișoara. Apartenența la Sighișoara reiese dintr-un document emis la 1329 de la 21 martie unde se spune că Ștefan, fiul lui Wythk de Sighișoara s-a prezentat alături de Andrei, fiul lui Petru de Daia în fața capitlului de Alba Transilvaniei cu un privilegiu ce arată dreptul la proprietate asupra moșiilor Mohi (azi Grînari) și

---

⁵⁵ DIR C, III, p. 433.

Satusheluk (loc. azi dispărută).⁵⁶ Un alt document ce arată această apartenență este de la 14 februarie/16 mai 1339 prezentat mai jos.

Nicolae, Petru și Solomon de Apold sunt fiii lui Nicolaus de Apold menționat într-un document din anul 1299.

Documentele arată că Albeștiul este o *possessio*, adică o proprietate, prin urmare o moșie. De asemenea, denumirea sub care apare în document este cea maghiară de Feyreg haz.

3. Documentul de la 14 februarie/16 mai 1339

Cu data emiterii incertă este un document în care Petru, vicevoievodul Transilvaniei, se adresează Capitulului bisericii din Alba Transilvaniei (Alba Iulia) cum că frații Solomon, Petru și Nicolae, fiii lui Nicolaus de Apold să fie puși în proprietate asupra moșiei Albești (*possessio Feyeregyhaz*), aflată în „comitatul Sighișoara.” Vicevoievodul pare să nu știe de documentul din 1337 în care voievodul Toma a stabilit că Albeștiul este proprietatea familiei lui Wyth de Sighișoara, dar și că face confuzie cu privire la statutul Sighișoarei, anume de comitat și nu de Scaun săsesc. Mai multe despre acest document în capitolul următor.

4. Documentele de la 18 martie și 9 aprilie 1345

Documentele de la 1345 vin cu lămuriri privind situația Albeștiului. Aceasta era posesiunea lui Nicolaus și Johannes, fiii lui Nicolaus, fiul lui Wyth/Wythk și a lui Stephanus, fiul lui Stephanus, fiul lui Wyth/Wythk și a lui Petru, fiul lui Wyth/Wythk. Aceștia sunt numiți **nobili de Albești (nobiles de Feyreg haz)**. Contextul în care sunt menționați este unul de reacredință întrucât au participat cu alții la un jaf asupra posesiunilor Nou Săsesc și Roandola producând atrocități. Plângerea este făcută lui Petru vicevoievodul Transilvaniei, care se adresează capitolului ecleziastic al Transilvaniei. Conform documentului Johannes fiul lui Gegus de Mălâncrav în numele lui Nicolae și Grigore, frați după mamă, și în numele lui Andrei, Iacob și Johannis fiii lui Jacob fiul lui Appa, protestează față de faptele de jaf și distrugere la care au participat Petru de Curciu și fratele său George, dar și Petru de Jibert, Petru, Nicolae, Johannes Zeuke și Wernelyus de Saschiz, precum și Barthalyus, Andreas Thech, Petru de Daia, Johannes și fratele său Petru de Bunești, de asemenea Nicolae de Haghilag și frații din neamul lui Wyth/Wyth de Albești.

V. Documentul de la 1339, eroare de datare sau eroare a judecătorului?

Confuz e actul emis la 14 februarie/16 mai 1339. Acesta arată un fapt ce s-a petrecut (anume s-au hotărât proprietarii de drept ai Albeștiului anume frații

---

⁵⁶ Ub I, p. 426; DIR C (1321-1330), p. 271 (doc. 530).

Wyche) și care a fost apoi rezolvat de autoritățile centrale (hotărâre regală și apel la voievod din partea pierzătorilor). După judecata din 1337, atât regele cât și voievodul au hotărât că Albeștiul este proprietatea fraților Wyche.

În fapt conform actului din 26 iunie 1337 regele știa de obținerea pe cale **ilegitimă** a moșiei Albești. Prin urmare actul datat (probabil) eronat la 1339 este tot din 1337, emis înainte de 26 iunie 1337, când vicevoievodul decide ca Albeștiul să treacă pe mâinile fraților din Apold. Aceștia din urmă de altfel contestă decizia regelui de la 26 iunie și la adunarea generală a nobililor din Transilvania de la Turda fac apel. Dar din nefericire pentru ei, voievodul menține decizia regelui. De altfel la 1345 urmașii fraților Wyche sunt menționați ca proprietari și nobili de Albești.

Dacă menținem cronologia documentelor așa cum este acum, atunci vorbim la 1339 de o eroare a judecătorului, adică a vicevoievodului în cazul de față. Însă există și posibilitatea ca vicevoievodul să nu cunoască și să nu i se fi înfățișat documentele din 1337 prin urmare decizia sa este bazată pe lipsa unor dovezi ce arată o stare de fapt și o legitimitate deja existentă, iar apoi decizia sa a fost anulată (nu se cunoaște un astfel de document) și din acest motiv la 1345 urmașii fraților Wyche sunt proprietarii de drept.

VI. Concluzii

Valea Târnavei Mari a fost în secolul al XII-lea populat de comunități în principiu secuiești. Însă din secolul al XIII-lea sunt colonizate și comunități de sași. Satele de pe valea Târnavei Mari erau locuite în part de sași fiind sub jurisdicția a celor Două Scaune și a scaunului Sighișoara, în schimb altele aparțineau de comitate și erau proprietăți nobiliare, precum Ighișul Nou, Axente Sever, Valea Viilor sau Criș, Mălâncrav, Nou Săsesc ce au aparținut familiei Apa încă din secolul al XIII-lea.

În ceea ce privește subiectul acestui articol, anume istoria Albeștiului în prima jumătate a secolului al XIV-lea, după moartea lui Petru de Albești în 1299 aflăm că în 1315 Mihail, fiul lui Helwych este comitele acestei moșii. Prin urmare el era la acel moment proprietar al Albeștiului, iar localitatea reședința unui domeniu nobiliar.

Însă următoarea menționare este abia la 1337. Documentul de la 26 iunie 1337 arată că în această perioadă de 22 ani (1315-1337) Albeștiul a fost la un moment dat în proprietatea lui Her cel Mare și a fratelui său Rovouz. Însă aceștia au fost necredincioși față de rege și din acest motiv regele Carol Robert le-a confiscat moșia. Când și-au manifestat această necredință cei doi frați ? După 1315 regele Carol Robert a fost nevoit să înfrunte mai multe revolte în Transilvania, în mărcile din sudul Ungariei, în părțile din nordul Ungariei. În

privința Transilvaniei, deși Ladislau Kán l-a recunoscut și acceptat pe Carol Robert ca rege liniștea păcii a fost adesea tulburată:

1. În 1317 are loc rebeliunea fiilor lui Ladislau Kán (1315-1317).
2. Rebeliunea condusă de Moise, fiul lui Moise fostul comite al reginei (1317-1321).
3. Rebeliunea sașilor de la 1324.
4. Lupta de la Posada din 1330 în care a fost implicată și nobilime transilvană.

Oricare ar fi fost motivul acestei necredințe cert e că între 1315-1337 Albeștiul a avut mai mulți proprietari. Care au fost aceștia stau mărturie două documente emise în 1337 la 26 iunie și la 18 decembrie. După Mihail, fiul lui Helwyth, amintit la 1315, Albeștiul a trecut pe mâna lui:

1. Her cel Mare și fratele său Rovouz, care apoi au fost desproprietăriți.
2. Regele Carol Robert, ca drept de danie după desproprietărea lui Her și Rovouz.
3. Nicolae Chenker și frații săi Petru și Solomon de Apold, uzurpatori ai moșiei.
4. Nicolae și Ștefan, fiii lui Vydck/ Wyche/Wyth/Wythk ce au primit pe drept această moșie.
5. Ioan și Nicolae II fiii lui Nicolae I și Ștefan II fiul lui Ștefan I. Nicolae I și Ștefan I sunt fiii lui Vydck/ Wyche pe drept de moștenire.

Într-un document de mai târziu (la 1345) este amintit Petru, un alt fiul de a lui Wyche, prin urmare frate cu Nicolae I și Ștefan I și beneficiar al dreptului de moștenire de la tatăl lor.

Astfel una dintre familiile ce au fost proprietari ai Albeștiului este Wyche, nume care apare în documente sub diferite variante: Wyche, Wythk, Wydh, Vytck, Vydck. Oricare este forma sub care apare numele acestei familii, documentele mai arată că Wyche sunt din Sighișoara.

Familia este formată din Wyche, fiii săi Nicolae și Ștefan, cei care au primit moșia Albești și care e transformată în domeniu. Nicolae și Ștefan sunt amintiți încă din anul 1329. Apoi urmează fiii lui Nicolae (Ioan și Nicolae II) și fiul lui Ștefan (anume Ștefan II) ce sunt numiți nobili de Albești în 1345, ceea ce arată că exista domeniul Albești. Și în același timp documentul din 1345 arată că Petru este și el moștenitor al domeniului Albești, el fiind un al treilea fiu a lui Wyche.

Este important de știut faptul că urmașii lui Wyche devin nobili de Albești, acest statut fiind arătat în documentul din 1345. Wyche era originar din Sighișoara, așa cum arată documentul din 1339. Nu cunoaștem naționalitatea lui

Wyche, cel care dă numele familiei, dar fiind din Sighișoara se poate presupune că era de origine săsească.

Domeniul de la Albești se înscrie în una din caracteristicile nobilimii transilvănene în secolul al XIV-lea: indiviziunea. Despre acest subiect a vorbit Viorel Achim și arată un proces de fărâmițare feudală a averilor nobiliare⁵⁷. O astfel de involuție este arătată și de familia lui Wyche care lasă moșia Albești celor trei fii ai săi Nicolae, Ștefan și Petru. Menționarea târzie a lui Petru (la 1345) poate să arate că Wyche a fost căsătorit de două ori. Astfel Nicolae și Ștefan sunt din prima căsătorie și Petru din a doua căsătorie. Indiviziunea averii nobiliare continuă și după cum am văzut Albeștiul este moștenit de fiii lui Nicolae I și Ștefan I.

ALBEȘTI (MUREȘ COUNTY) IN MEDIEVAL DOCUMENTS. THE FRIST HALF OF 14TH CENTURY (Summary)

After the death of Petru from Albești in 1299, we learn that in 1315 Mihail, Helwych's son, is the comit of this estate. Therefore, he was at that time the owner of Albești. But the next mention is only in 1337. The document of June 26, 1337 shows that during this period of 22 years (1315-1337) Albești was at one point in the property of Her the Great and his brother Rovouz. But they were unfaithful to the king and for this reason King Carol Robert confiscated their estate. Whatever the reason for this disbelief was, it is certain that between 1317-1337 Albești had several owners. Two documents issued in 1337 on June 26 and December 18 testify to who they were. According to Michael, son of Helwych, mentioned in 1315, Albești had the following owners:

1. Her the Great and his brother Rovouz, which were then expropriated.
2. King Carol Robert as a right of donation after the expropriation of Her and Rovouz.
3. Nicolae Chenker and his brothers Petru and Solomon from Apold, usurpers of the estate.
4. Nicolae and Stefan, the sons of VydK/Wyche/Wyth/Wythk who rightfully received this estate.
5. John and Nicholas II sons of Nicholas I and Stephen II son of Stephen I. Nicholas I and Stephen I are the sons of VydK/Wyche by right of inheritance.

Thus, one of the families that were owners of Albeștiului is Wyche, a name that appears in documents under different variants: Wyche, Wythk, Wydh, Vythk, VydK. Whatever the form in which the name of this family appears, the documents also show that Wyche are from Sighisoara.

The family consists of Wyche, his sons Nicolae and Ștefan, who received the Albești estate and which is transformed into a domain. Nicolae and Ștefan are mentioned since 1329. Then follow the sons of Nicolae (Ioan and Nicholas II) and the son of Ștefan (i.e. Ștefan II)

---

⁵⁷ Marius Diaconescu, *Structura nobilimii din Transilvania în epoca angvină*, Cluj-Napoca, p. 120; Adrian N. Șovrea, *Banul Simon și domeniul din comitatul Târnava (secolele XIII-XIV)*, Collegium Mediense, XIII, Mediaș, 2023, p. 13-23

who are named nobles of Albești in 1345, which shows that the Albești domain existed. And at the same time the document from 1345 shows that Petru is also the heir of the Albești domain, being a third son of Wyche.

Cuvinte cheie: Albești, Feyregház, Wyche, moșie, domeniu, nobili de Albești, secolul al XIV-lea, Târnava Mare.

Keywords: Albești, Feyregház, Wyche, estate, domain, Albești nobles, 14th century, Târnava Mare.

Anexe

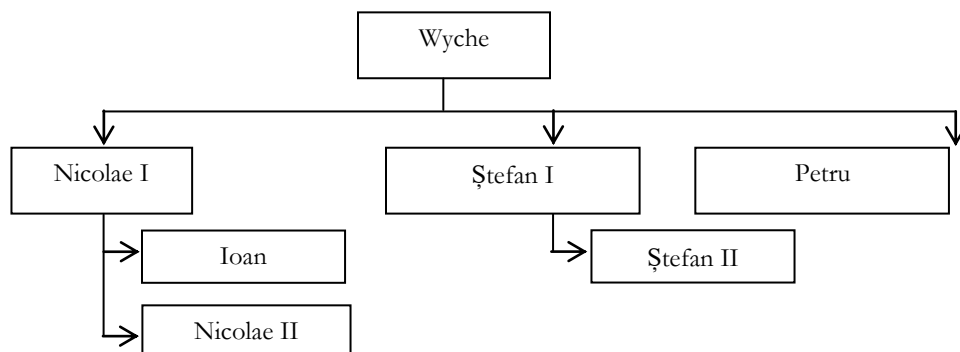
1. Albești în documente medievale din secolul al XIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIV-lea

Nr. crt.	Anul	Denumirea în document	Forma sub care apare în text	Comiți/stăpâni	Observații
1.	1231	Alba ecclesia	villa(m) –sat(ul)	Corrardus și Daniel	Anulare de taxe pentru posesiuni.
2.	1257	-	-	Corrardus și Daniel	Reconfirmate privilegiile din 1231.
3.	1299	Alba ecclesia	comitis Petri de Alba ecclesia	Petru	Asasinat comitele Petru de Albești.
4.	1315	Feyereghaz	Michaeli filio Helwich comiti de Feyereghaz	Mihail, fiul lui Helwych	Vulcan iese de sub jurisdicția comitelui Mihail de Albești.
5.	1337	Feyereghaz	possessionem Feyereghaz	Ștefan și Nicolae fiii lui Vydk	În perioada 1315-1337 Albeștiul a avut mai mulți proprietari (vezi în text).
6.	1339	Feyeregyhaz/Fejeregyhaz	possessio Feyeregyhaz/possessionis Fejeregyhaz	Solomon, Petru și Nicolae, fiii lui Nicolae de Apold	Eroare de datare ? Cel mai probabil actul e tot din anul 1337.
7.	1345	Feyereghaz	nobiles de Feyereghaz	Nicolae II și Ioan, fiii lui Nicolae și Ștefan II, fiul lui Ștefan I, fiii lui Wyth	nobili de Albești

2. Războaie civile, invazii și rebeliuni în Transilvania în secolul al XIII-lea

Nr. crt.	Anul	Tipul conflictului	Observații
1.	1301-1315	Război civil	În această perioadă vorbim de „Voievodatul lui Ladislau Kán”, în care toată partea de răsărit a regatului Ungariei arată tendințe autonome.
2.	1316-1317	Rebeliune	Fiii lui Ladislau Kán se ridică împotriva regelui după ce regele a numit un voievod ce nu ținea de familia Kán sau de nobilimea Transilvaniei.
3.	1317-1321	Rebeliune	Rebeliunea nobilimii din nordul Transilvaniei condusă de Moise, fiul lui Moise fostul comite al reginei.
4.	1324	Revoltă	Sașii de pe Târnava Mare se ridică împotriva voievodului și a episcopului Transilvaniei. Numirea unui comite al Sibiu îi nemulțumește pe sașii din provincia Sibiului și mulți dintre ei se alătură acestui conflict.
5.	1330	Război	Bătălia de la Posada la care a participat și nobilimea Transilvaniei

3. Arborele genealogic al familie Wyche.

ACTIVITATEA REVOLUȚIONARĂ A PROTOPOPULUI ȘTEFAN MOLDOVAN, ÎN CONTEXTUL RAPORTURILOR ROMÂNÔ-SĂSEȘTI DIN MEDIAȘ ÎN PERIOADA MARTIE-OCTOMBRIE 1848

Vasile Mărculeț
Ioan Mărculeț

În galeria revoluționarilor români din Transilvania de la 1848-1849, se evidențiază personalitatea protopopului unit al Mediașului, Ștefan Moldovan (1813-1900). Numit în fruntea Prefecturii Mediașului sau *Media*, în toamna anului 1848, Ștefan Moldovan a îndeplinit din însărcinarea Comitetului Național Român numeroase sarcini, remarcându-se drept unul dintre cei mai activi fruntași revoluționari români. Etapa de debut a activității sale revoluționare, din perioada martie-octombrie 1848, avea să se desfășoare, însă, în contextul complex și dificil generat de tensionatele raporturi românô-săsești din Mediaș.

Activitatea lui Ștefan Moldovan și raporturile românô-săsești din Mediaș în etapa de început a revoluției române (aprilie-septembrie 1848). Izbucnirea revoluției române de la 1848-1849, din Transilvania, l-a prins pe Ștefan Moldovan în calitate de paroh greco-catolic al Mediașului și protopop al districtului protopopesesc omonim, funcție în care fusese numit în anul 1847. Alături de cumnații săi, frații soției sale Ana Porea (sau Porescu), se va implica în evenimentele revoluționare, desfășurate în plan local, încă de la debutul acestora.¹

Născut în anul 1813 în localitatea Ciugudul de Câmpie, Ștefan Moldovan a urmat studiile primare și liceale la Cluj, iar cele superioare, de filosofie și teologie, la Blaj. Între 1836 și 1838 a funcționat ca profesor la liceul din Blaj. În 1838, după căsătoria cu Ana Porea (sau Porescu) din Mediaș, a fost hirotonisit preot la Grindeni, după unele opinii,² respectiv la Ghirișu de Arieș (astăzi în Câmpia Turzii), după altele³. Această din urmă opinie este cea veridică, ea fiind susținută și confirmată de informațiile provenite din *Schematismus venerabilis cleri Graeci Rithus Catholicorum Fogarasiensis in Transilvania* pe anul 1842, care îl menționează în calitate de paroh în Ghirișu și administrator al

---

¹ Maria Vertan, „Dioariul vieții mele” – însemnările lui Ștefan Moldovan despre revoluția de șa 1848-1849 din Transilvania, în „Revista Arhivelor / Archives Review”, LXXXVIII, 2011, 1, p. 213.

² *Ibidem*.

³ G. Togan, *Istoria Bisericei Române Unite din Mediaș*, Mediaș, 1936, p. 24-25.

Districtului Protopopesc Român Unit al Boiului de Câmpie⁴. În 1847 avea să fie numit paroh al Mediașului și protopop al districtului protopopesc omonim.⁵

Așa cum am subliniat deja, în această localitate și în funcțiile arătate aveau să-l găsească evenimentele revoluționare din Transilvania, din anul 1848. Încă din faza de debut a revoluției, Ștefan Moldovan, perceput drept conducătorul românilor din Mediaș, a fost implicat în evenimentele desfășurate la nivel local.

Cunoaștem din relatările fruntașului român că, drept răspuns la hotărârile revoluției maghiare adoptate la Pesta, în 15 martie 1848, conducătorii Universității Săsești, prin apelul cu nr. 443, din 30 martie, adresat tuturor locuitorilor din aria de jurisdicție a forului săsesc, le cerea acestora ca „*pentru apărarea intereselor înaltului regim, în timpul acesta strâmtorator și periculos, să se înarmeze.*”⁶ La Mediaș, relatează Ștefan Moldovan, magistratul orașului „*dimpună cu comunitatea*” a dispus constituirea unei comisii pentru „*conscrierea tuturor cetățenilor proprietari, fără deosebire de naționalitate*”, capabili să poarte arme.⁷ Pentru îndeplinirea acestei sarcini, comisia trebuia să lucreze în „*coînțelegere cu tații vecinătăților și cu 3 inși de încredere din fiecare vecinătate.*”⁸

În 1 aprilie 1848, directorul poliției locale, Friedrich Biedersfeld i s-a adresat lui Ștefan Moldovan cu solicitarea să-i determine pe români să intre în garda națională săsească.⁹ Câteva zile mai târziu, în 4 aprilie, reprezentanții comunității române au transmis autorităților săsești răspunsul lor. În prima parte a acestuia erau expuse succint sarcinile pe care aceștia erau dispuși să la îndeplinească, arătându-se că „*noi subscrișii comunității românești din sloboda perie cetate Mediaș descoperim prin aceasta credința noastră neclătită (neclintită, n.n.) către înălțatul nostru împărat, către dulcea noastră patrie, către toate oficiolatele și acestea: Cum că noi pentru înălțatul împărat și pentru binele patriei suntem gata în tot minutul a ne jertfi și averea și viața; Cum că vom purta în toate poverile de obște cu toată dragostea; Și acum binele și lipsa de obște poftind la garda patriotică spre a face slujba cuvenită ne supunem.*”¹⁰ În a doua parte a răspunsului, românii medieșeni își expuneau cererile, de

---

⁴ *Schematismus venerabilis cleri Graeci Rithus Catholicorum Fogarasiensis in Transilvania pro anno a Christo Nato MDCCCXLII ab unione cum Ecclesia Romana CXLV*, Blaj, 1842, p. 66.

⁵ Maria Vertan, *op. cit.*, p. 213; G. Togan, *op. cit.*, p. 25.

⁶ Șt. Moldovan, *Extras din dioariul vieții mele de la 15 martie 1848 până la 18 ianuarie 1879*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 7, p. 76.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Documente istorice din 1848 et 1849*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 18, p. 201, nr. 1 (*Documente istorice*).

¹⁰ *Ibidem*, p. 201, nr. 2.

îndeplinirea cărora de către administrația locală își condiționau colaborarea precizând că: „Numai deodată și poftim ca drepturile noastre siesate să reînvieze sunt: 1. Să fim reprezentați în dietă și în puterea drepturilor cetățene să fim reprezentați în Magistrat și în comunitate după numărul sufletelor. 2. Din veniturile comune ale orașului pentru bisericile noastre, școlile și școlarii noștri să fim părtași iarăși după numărul sufletelor. 3. Parohilor noștri să se dea atâta loc bisericesc cât au parohii cei evanghelico-luterani.”¹¹

În 4 aprilie, aceste condiții de colaborare au fost înaintate autorităților locale. În urma luării lor la cunoștință, „magistratul a tăcut”, consemnează Ștefan Moldovan, „și a format garda națională numai din sânul națiunii sale și o a deprins în exercițiile militare.”¹² Ulterior, într-un protocol de ședință din septembrie 1848, autoritățile săsești referindu-se la acest moment afirmau că propunerea lor a fost „respinsă de către aceștia (români, n.n.) din motive necunoscute.”¹³ După cum se poate constata, aceste „motive necunoscute”, invocate de administrația săsească, nu erau altele decât cererile legitime ale românilor, la data înaintării lor, ignorate complet.

Atitudinea administrației săsești evidențiază clar intenția reală a acesteia, mascată de paravanul așa-zisei colaborări „pentru apărarea intereselor înaltului regim.” În realitate, administrația săsească urmărea doar să-i subordoneze și să-i folosească pe români pentru a-și atinge obiectivele proprii, fără a le oferi nicio compensație în schimb. De altfel, divergențele dintre cele două comunități, românească și cea săsească, care exercita autoritatea la nivelul orașului, interesele și scopurile lor diferite, chiar ostilitatea dintre ele, apar de acum ca evidente. În pofida unor colaborări conjuncturale, toate aceste aspecte aveau să se acutizeze pe fondul desfășurării evenimentelor revoluționare.

Nici raporturile lui Ștefan Moldovan cu ceilalți fruntași ai Revoluției Române din Transilvania nu au fost mai bune în această fază a derulării evenimentelor revoluționare. Perceput ca un apropiat și susținător al episcopului unit de Blaj, Ioan Lemeny, el a fost marginalizat de ceilalți fruntași revoluționari, care nu l-au implicat în organizarea acțiunilor revoluționare. O recunoaște el însuși în însemnările lui, unde arată că la Adunarea Națională de la Blaj din 3/15-5/17 mai 1848, a participat „numai pe departe”, deoarece fruntașii români care și-au asumat organizarea acesteia și implicit conducerea revoluției „mi se pare că se trag de către mine, numărându-mă între cei episcopești numiți «Lemenyiani»”, afirmă el.¹⁴ Ca urmare, relatează în continuare, „și așa numai în

---

¹¹ *Ibidem*.

¹² Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 7, p. 77.

¹³ *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 18, p. 201, nr. 3.

¹⁴ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 7, p. 77.

Câmpul Libertății am luat parte la jurământul național”, împreună cu fostul comite suprem de Hunedoara, acum destituit Ladislau Nopcea.¹⁵

Această rezervă a fruntașilor revoluționari români față de Ștefan Moldovan se va prelungi până în toamna anului 1848. În această perioadă el se va implica doar în evenimentele revoluționare desfășurate doar la nivel local, fără a dispune, însă, nici în acest caz, de vreo împuternicire din partea Consiliului Național Român. Abia de la sfârșitul lunii septembrie 1848, el avea să devină unul din reprezentanții de încredere al forului suprem al revoluției române în teritoriu.

După adunarea de la Blaj, în perspectiva evoluției viitoare a evenimentelor, Ștefan Moldovan a acționat în direcția întăririi legăturilor cu parohii aflați sub jurisdicția lui ecleziastică. În acest scop, consemnează el, *„după ce am venit acasă de la Blaj, am adunat pe preoții districtului și am așezat cu dânsii o coînțelegere mai de aproape, și în bine și în rău.”*¹⁶

La Mediaș, lucrurile se precipitau. Într-o ședință ținută în 25 iulie 1848, fruntașii sașilor din localitate au trecut la adoptarea unor măsuri ostile la adresa lui Ștefan Moldovan. Din motive rămase necunoscute, aceștia l-au declarat pe protopopul român *„persoană suspectă”* și împreună cu magistratul *„au convenit a mă păzi în casa mea, ca să-mi știe toate mișcările”*, scop în care într-o casă săsească vecină a fost instalată o pază formată din gardiști sași, care *„noaptea se duplica* (se dubla, n.n.) *în fața mea”*, notează Ștefan Moldovan.¹⁷

Detalii asupra acestei decizii i-au fost prezentate lui Ștefan Moldovan, de o credincioasă de confesiune ortodoxă, care înțelegea dialectul săsesc, în a 12-a zi de la luarea ei, respectiv în 5 august. Aceasta i-a relatat că în timp ce făcea menajerie în casa unei săsoaice, o anume *„doamna lui H.”*, a asistat la o discuție dintre aceasta și soțul ei, rezumată de Ștefan Moldovan în însemnările lui, anume că *„comunitatea a înnebunit, fiindcă a decis ca să mă omoare; și el știe că-s nevinovat și protestul lui ca ei să nu-și păteze numele cu sânge nevinovat nu s-a primit; el dară e neodihnit și stă să vină la mine ca să-mi spună să-mi păzesc capul.”*¹⁸

Intenția autorităților săsești din Mediaș de a-l suprima pe Ștefan Moldovan este confirmată, peste decenii de la evenimente, și de George Barițiu. Acesta, punând-o în context cu asasinarea altor preoți români, ortodocși și greco-catolici, în timpul revoluției, consideră informația cu privire la respectiva tentativă a autorităților săsești ca fiind veridică. În acest sens, el afirmă că *„singur*

---

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

centumviratul cetății Mediașului înnebunise în majoritatea sa pe la august, când într-o ședință secretă decisese, iacă așa dintr-un presupus sășesc, pierderea lui Ștefan Moldovan, pe atunci paroh și protopop greco-catolic, în acea cetate, un bărbat nu numai dintre cei mai erudiți ai românilor și venerat de ei, ci totodată de un temperament blând, pacifist și caracter inspirator de tot respectul."¹⁹

Confruntat cu asemenea intenții ale autorităților, Ștefan Moldovan s-a sfătuit cu preoții din localitățile Agârbiciu și Copșa Mare, pe care prezența gărzii sășești în vecini i-a convins de veridicitatea și gravitatea situației, asupra căii ce avea de urmat. Aceștia, consemnează el, „*m-au îmbărbătat ca să protestez la magistrat și să iau responsabilitatea asupra mea pentru purtarea românilor din scaun – uniți și neuniți – dacă și magistratul va lua asupra sa că va ține în frâu pe sașii din scaun, ca să nu amenințe pe români cu rele.*”²⁰

La rândul lor, cei doi preoți români se angajau, față de protopop, să îi informeze și pe ceilalți preoți din parohiile vecine, cu privire la situația existentă. De asemenea, ei urmau să le transmită tuturor omologilor lor instrucțiunea „*ca români printre sași pe uliță și în ospetie să umble mai mulți laolaltă, să fie cu cumpăt în vorbe și în fapte*”, dar, mai ales, „*să se apere de beție ca de foc.*”²¹

În următoarele două nopți, atitudine gardiștilor sași puși să îl supravegheze, l-au convins definitiv pe Ștefan Moldovan de pericolul care îl pâștea. Cu privire la acest aspect, el relatează în nopțile de 5/6 și 6/7 august „*m-am convins, că adevărat pe mine mă păzesc, și am auzit înjurăturile lor și amenințările de moarte zise între sine în adâncul nopții*”²²

Ca urmare a creșterii amenințării la adresa lui, în 7 august 1848, Ștefan Moldovan a pătruns în ședința magistratului și a expus situația. „*Fără nicio șfială sau rezervă – relatează el – le-am spus pericolul, în care m-au încins pe mine nevinovatul, și am poștit ca să se ia la protocol protestul meu pentru securitatea vieții mele*” și, totodată, continuă el „*i-am asigurat despre purtarea cea leală a românilor din scaun și, sub condițiunea mai sus însemnată, am luat asupra mea responsabilitatea pentru românii din Scaunul Mediașului.*”²³

Ca răspuns la protestul și angajamentele fruntașului român, președintele de ședință, Daniel Gräser, primarul localității, l-a asigurat că va ridica supravegherea lui. De asemenea, el se angaja că va dispune, atât la nivelul orașului, cât și a întregului Scaun „*ca românii și sașii să trăiască în armonie.*”²⁴

---

¹⁹ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pre două sute de ani din urmă*, Sibiu, 1890, p. 280.

²⁰ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 7, p. 77.

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

Angajamentele conducătorilor sași ai Mediașului s-au dovedit doar circumstanțiale și lipsite de conținut. În condițiile în care nu a fost luată nicio măsură concretă, raporturile româno-săsești au înregistrat o degradare accentuată și rapidă. Ca urmare, doar trei zile mai târziu, în 17 august, relatează Ștefan Moldovan, *„m-am înfățișat iarăși înaintea magistratului și am documentat pericolele cu care amenință sașii pe români.”*²⁵ Cu acest prilej el informa autoritățile locale că are dovezi conform cărora *„s-au înțeles sașii cu ungurii ca să extermine deodată pe românii din săsime”*, și că pentru susținerea acuzațiilor sale *„avem sași prinși în Copșa, Biertan și Frâua (Axente Sever, jud. Sibiu, n.n.).”*²⁶ În consecință, el informa autoritățile locale că *„prin urmare eu îmi retrag responsabilitatea dată pentru români și pretind ca această declarațiune a mea să fie luată în protocol.”*²⁷

Ca răspuns la acuzațiile aduse de fruntașul român, autoritățile săsești ale Mediașului au decis numirea unor *„comisari investigatori la fața locurilor”*, pentru a cerceta problema²⁸. După numai patru zile de cercetări, respectiv în 21 august, Ștefan Moldovan avea să fie chemat în fața autorităților i-a transmis următorul răspuns la sesizarea lui, anume că *„e adevărat că sașii aceia au vorbit ce nu se cade”*, dar au făcut lucrul acesta pentru că unul e *„bețiv, altul e prostolan și al treilea e nebun.”*²⁹

Răspunsul oferit lui Ștefan Moldovan denotă dezinteresul autorităților săsești față de rezolvarea gravei probleme sesizată de acesta, poate chiar complicitatea acestora. Această realitate nu a scăpat lui Ștefan Moldovan, care avea să noteze în însemnările lui că *„eu făcându-mi observațiunile contrare asupra acestui rezultat și, aducându-le aminte, că dacă aceia ar fi fost români, s-ar fi judecat la pierdere (la moarte, n.n.)”*, în consecință, continuă el, *„am rămas din nou statornic pe lângă protestul meu și pe lângă protestul meu și pe lângă dezlegarea mea de responsabilitatea asupra-mi luată.”*³⁰

În pofida acestei atitudini ostile ale fruntașilor sași la adresa lor, românii din Mediaș, care *„știind toate acestea”*, au acceptat că în data de 10 septembrie 1848, care era într-o duminică, *„să se legătuiască (să se lege, n.n.) cu solemnitate în fața cetății, înaintea bisericii, că vor fi fideli împăratului și augustei case domnitoare, și tuturor națiunilor patriei”* și că *„pentru iubire vor răspunde cu iubire și încredere deplină”*³¹.

---

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem.*

Acest jurământ a fost depus la data stabilită „cu toată solemnitatea și pietatea momentuoșității actului corespunzătoare.”³²

Precipitarea evenimentelor militare și politice la începutul lunii septembrie 1848, și-a pus amprenta și asupra acțiunii românilor din Transilvania. Aceștia s-au înarmat și au început să se organizeze militar.

Comunitatea românească din Mediaș nu a făcut excepție de la această evoluție. În 15 septembrie 1848, întrunită într-o adunare, a hotărât, în temeiul deciziei Universității Săsești, nr. 443 din 30 martie același an, să transmită magistratului o rezoluție, semnată în numele conaționalilor lor de Teodor Călborean și Ioan Tufa, în care se preciza „se simte neodibnită și îndatorată ca să ia asupra-și greutatea de a cuprinde arme spre apărarea vieții proprii și a familiei sale, spre scutirea căminului său și a bunurilor sale”³³. În continuarea rezoluției, se arăta că „fiindcă aceasta de la sine nu poate face, nici se cuvine, ca o legiuit subordonată Inclitului (onoratul, n.n.) Magistrat”, se solicita ca „la aceasta prin noi subscrișii își descoperă a sa intențiune, cu toată aplecarea rugându-l ca părintește să primească această determinare și cât mai în grabă să ne facă cunoscut «oare poate și voiește a ne mijloci arme?» «dând deodată libertate de a ne conscrie și organiza» – ca din prototipul cât mai popular – aici săvârșit, să se îndemne toți ai acestui scaun români asemenea a întreprinde; ca așa precum pe ambele popoare, sașii și românii, ne-a pus Dumnezeu a vieții într-una, așa cu un cuget și cu voia să fim și la bine și la rău într-una, pentru că numai «Vis unita valet»”³⁴. Românii își arătau disponibilitatea de a îndeplini toate obligațiile enunțate „însă sub numele de Garda Națională Română.”³⁵

Rezoluția comunității române a fost înaintată autorităților săsești care au inclus-o în protocolul nr. 2.334 a ședinței magistratului din 16 septembrie 1848. De această dată, relatează Ștefan Moldovan, magistratul „a primit cu bucurie” solicitarea românilor și a cerut „judelui cetății ca să dispună conscrierea românilor abili (capabili, n.n.) de a purta arme.”³⁶

În protocolul ședinței magistratului se arăta că „magistratul este acum, la fel ca atunci gata și nu găsește nicio obiecție” spre a îndeplini solicitarea românilor³⁷. Autoritățile săsești motivau că întârzierea acceptării cererii românilor de a-și constitui garda națională proprie se datora faptului că „conscrierea vlabilor locali pentru apărare a necesitat o comunicare și o consultare precisă cu întreaga populație locală a valabilor despre cererea formulată de Teodor Kalborean și Juon Tufa, care se consideră

---

³² *Ibidem*.

³³ *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 18, p. 202, nr. 3.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 7, p. 78; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 215.

³⁶ *Ibidem*; *Ibidem*.

³⁷ *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 18, p. 202, nr. 3.

*necesară*³⁸. În realitate, așa cum am arătat deja, întârzierea aprobării acordate românilor de a-și constitui garda națională proprie s-a datorat desconsiderării de autoritățile locale săsești a cererilor acestora. În continuarea protocolului se preciza că s-a dat dispoziția „să prezinte fără întârziere în toate cartierele românești din localitate mâine, duminică, pentru a le audia despre cererea formulată, iar apoi să raporteze fără întârziere rezultatul magistratului.”³⁹

Punerea în aplicare a rezoluției a avut ca rezultat conscrierea românilor capabili să poarte arme. Potrivit cifrelor avansate de Ștefan Moldovan, în Mediaș, „conscriindu-se cei abili dintre românii locali s-au aflat 180 de inși buni de a purta arme.”⁴⁰ Aceștia și-au ales „din sânul lor căpitan pe Achim Bunea, magistru de vigilia în pensiune (în pensie, n.n.) și s-au deprins în exercițiul militar.”⁴¹

Înregistrând importanța acestui moment, Ștefan Moldovan consemna, cu mândrie, în însemnările lui că românii din Mediaș, „mai-nainte de adunarea de la Blaj, care a ținut de la 16 până la 28 septembrie, s-au constituit pre sine în Garda Națională Română.”⁴² Cu atât mai meritoriu era acest lucru cu cât adunarea de la Blaj „numai în 27 septembrie, în numele poporului român a emis proclamațiunea de înarmare și formarea de gardă națională, precum au format sașii și secuii încă de la 15 martie 1848.”⁴³

În Transilvania, încă de la începutul lunii octombrie 1848, pozițiile națiunilor se radicalizează. În 5 octombrie, secuii, întruniți la Târgu Mureș, într-o adunare prezidată de comitele Toldalagi, au emis o proclamație în care își exprimau adeziunea la revoluția maghiară și susțineau unirea Transilvaniei la Ungaria. Adresându-se celorlalte națiuni ale Transilvaniei, semnatarii proclamației le amenințau subliniind că „vă spunem verde cum că noi care părtinim uniunea, libertatea poporului și toate instituțiile țării maghiare de înaltul împărat întărite – fără de alegerea națiunilor, suntem vrăjmași tuturor acelor care vor îndrăzni pe acest pământ maghiar lucră în contra uniunii libertății poporului, în contra răspunzătorului Minister (Guvern, n.n.) unguresc, sau în contra planurilor țării maghiare – și ne jurăm asupra lor cu sângeroasă izbândă.”⁴⁴ Continuând pe același ton, proclamația preciza că „fraților dară proclamăm pe toți concetățenii noștri, români, sași și unguri, ca punând de lăturitoate amăgirile viclene și cleventele, bine să socotească ce lucră și cu ce gând, căci noi care părtinim uniunea și libertatea poporului, nu voim pe dânșii a-i asupri, ci mai vârtos în

---

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 7, p. 78; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 215.

⁴¹ *Ibidem*; *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*; *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*; *Ibidem*.

⁴⁴ *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 19, p. 215, nr. 8.

contra a toată înșelăciunea și puterea oamenilor blestemați, care se străduiesc a-i pune sub picioarele sale poștim cu toată credința a-i apăra și scuti să întindă mâna ca frații și prieteni – să lepede înșelătoarele amăgitori a viclenilor învrebitori – Căci să știe cum că până când vor rămâne sub ascultare de înaltul împărat și de rânduielile Ministerului unguresc până atunci nimeni asupra nu va fi – iar de cumva lepădând credința către împărat și patrie – vor prinde a da prilej împerechere și răsculare să-și aducă aminte de înfricoșata izbânda noastră, acestea cu toată seriozitatea a vi le face cunoscute datorie către împăratul și patrie ne ținem.”⁴⁵

Ultimele luni ale anului 1848 consfințesc, pe fondul intensificării represiunii împotriva românilor a autorităților maghiare, punerea în aplicare a programului revoluționar românesc, adoptat în cadrul celei de-a treia adunări naționale de la Blaj, din septembrie 1848. În acest context, Mediașul avea să fie angrenat și el în caruselul desfășurării evenimentelor revoluționare.

Cel puțin încă din prima parte a lunii octombrie, deși nu dispunea de nicio însărcinare primită din partea Consiliului Național Român, Ștefan Moldovan începe să fie perceput, tot mai mult, de conducătorii revoluției române din Transilvania, drept conducătorul incontestabil al românilor din Mediaș și din zonă. Ca urmare, lui i se adresează într-o scrisoare din 1/13 octombrie 1848 Ioan Axente Sever, prefectul Legiunii I *Blăjana*, sub jurisdicția căruia intrau încă la acea vreme și Scaunele Mediaș și Sighișoara. În scrisoare, prefectul Blajului îi transmitea protopopului unit al Mediașului o radiografie a situației din Transilvania, precum și o serie de instrucțiuni cu privire la organizarea și modul de acțiune ale românilor din zona Mediașului. Între altele, Ioan Axente Sever îi scria lui Ștefan Moldovan că „*iată, vă trimit 100 exemplare ale Declarațiunii și pe atâtea Încunoștințări, trimiteți-le în toate părțile și informați oamenii să fie cu inima. Mă rog, înțelegeți-vă întru toate cu medieșanul tribun vecin și cu Vasile Axente de la Frâna.*”⁴⁶ Cu privire la modul de acțiune, Ioan Axente Sever îi transmitea lui Ștefan Moldovan următoarele instrucțiuni: „*Porunciți numaidecât la tot satul să facă o comandă în cel mai înalt deal, unde să fie totdeauna 10 oameni armați și o claie de paie, apoi când vor vedea foc la vreo comandă, să aprindă și ei pe a lor și să se tragă cei mai tineri într-acolo unde văzură focul mai întâi.*”⁴⁷

În 15-16 octombrie 1848 la Lutița s-au întrunit „*aristocrații ungurii cu secuii*”, într-o adunare prezidată de comitele Emerich Mikó, interimar vicepreședinte gubernial. Adunarea a decretat: „*răsturnarea monarhiei austriece prin*

---

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, în „*Transilvania*”, VIII, 1875, 20, p. 228, nr. 10.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 228-229, nr. 10.

revoluțiune publică și extirparea tuturor, care nu vor ține cu dânsii”, consemnează Ștefan Moldovan în însemnările lui.⁴⁸

Primele contacte directe ale orașului de pe Târnava Mare cu acțiunile revoluționare aveau să se producă la mijlocul lunii octombrie 1848. Faptul s-a datorat, în primul rând, acțiunii tribunului Petru Bonta, din Prefectura de Câmpie, care a purces la organizarea a 11 sate din Comitatul Cetății de Baltă, vecine Scaunului Mediașului. La Hărănglab (jud. Mureș), însă, acesta s-a confruntat cu o tentativă de asasinare a lui, organizată de nobilii maghiari din zonă. Tribunalul a supraviețuit, dar a rămas puternic marcat din punct de vedere psihic.⁴⁹

Din însemnările lui Ștefan Moldovan aflăm că tribunalul Petru Bonta „*au adunat gloatele înarmate cu lănci de la satele Blăjel, Păucea și Dârlos, vecine cu Mediașul, ca la 400 de inși.*”⁵⁰ În data de 14 octombrie 1848, lăncierii români din cele trei sate au fost conduse de Petru Bonta la Mediaș, „*în ordine militară și în sunetul dobelor (tobelor, n.n.).*”⁵¹ La pătrunderea lăncierilor în oraș, „*cetatea s-a tulburat neștiind ce scop are această intrare înarmată a românilor.*”⁵²

Potrivit însemnărilor făcute de Ștefan Moldovan, el i-a întâlnit pe tribunalul Petru Bonta și pe lăncierii români care intrau în Mediaș, în condițiile în care se deplasa împreună cu preotul Ambrozie Blăjanu din Proștea (Târnava, jud. Sibiu) la o înmormântare. Redăm în continuare dialogul avut cu Petru Bonta, consemnat de Ștefan Moldovan în memoriile lui, unde notează că „*am oprit căruța în care se afla conducătorul Petru Bonta și l-am întrebat: că unde merg? El a răspuns: la Mediaș. Eu l-am întrebat, că pentru ce? El a răspuns: «ca să vestim păcatele ungurilor și să jurăm pe oameni».* După acesta l-am mai întrebat: că cui a dat de știre despre aceasta? El a răspuns: «că nu e de lipsă pentru că sașii-s ai împăratului și noi ai împăratului».”⁵³

Pentru a controla situația, în condițiile în care înțelegând că Petru Bonta „*are mintea tulburată*”, Ștefan Moldovan a renunțat să mai participe la înmormântare unde „*l-am trimis pe preotul Blăjanu, iar gloatele înarmate le-am îndreptat spre piață.*”⁵⁴ L-a contactat apoi pe comandantul militar al cetății Mediaș, maiorul Iosif Clococanu (Joseph Klokocsan), din Regimentul I Grănicresc Român de

⁴⁸ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 7, p. 78; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 216

⁴⁹ *Ibidem*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 92; *Ibidem*, p. 216; *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 24, p. 278, nr. 22.

⁵⁰ *Ibidem; Ibidem; Ibidem*, p. 277, nr. 22.

⁵¹ *Ibidem; Ibidem; Ibidem*.

⁵² *Ibidem; Ibidem; Ibidem*.

⁵³ *Ibidem; Ibidem; Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem; Ibidem; Ibidem*.

la Orlat, pentru a-l pune la curent cu privire la intenția cu care lăncierii români veniseră în oraș⁵⁵. Intrând la comandant, susține Ștefan Moldovan, „*i-am pregătit inima, acum întărită și de unii sași, arătând că scopul acestora e numai de a depune jurământul de fidelitate către înălțatul împărat cu solemnitățe.*”⁵⁶

Atitudinea ostilă a sașilor avea să iasă în evidență și în această situație, autoritățile locale intenționând să recurgă la forță pentru a-i alunga pe lăncierii români din cetate. „*Consulul cetății* (primarul, n.n.), *Daniel Gräser* – înregistrează Ștefan Moldovan în însemnările lui – *era gata să-i împrăștie cu rușine.*”⁵⁷

Situația tensionată apărută la Mediaș avea să fie dezamorsată de intervenția maiorului Clococeanu, care „*a anunțat că voiește să fie de față la depunerea jurământului gloatelor*”, situație în care și primarul sas a renunțat la intențiile lui belicoase și „*a dispus pe notarul magistratului*” pe lângă comandantul militar al cetății, iar eu „*le-am citit jurământul și s-au ridicat vivate pentru împăratul constituțional, pentru guvernul țării, consulul cetății și oficialii lui, pentru d. Clococeanu și notarul cetății*”, care, totodată, „*au fost rugați ca să raporteze fidelitatea acestor români la superiorii săi, ce s-a și a promis*”, conchide Ștefan Moldovan.⁵⁸

În ceea ce privește, luptătorii români din celelalte localități, tribunul Petru Bonta a acceptat ca aceștia să depună jurământul în 15 octombrie, duminică, la Dârlos. Aici „*s-au și adunat ca la 1.000 de inși, ca și aceia să depună jurământul.*”⁵⁹ Referitor la acest fapt, într-o scrisoare adresată în 16 octombrie 1848, canonicului de Blaj, Timotei Cipariu, Ștefan Moldovan consemna că în noaptea de 14/15 octombrie, Petru Bonta și adjunctul lui, fiul preotesei ortodoxe din Blăjel, „*au trimis circulară la 11 sate ca negreșit, să vie cu toții, cu preoți cu tot, pe duminică, adică pe ieri, la Dârlos – ca să-i conscrie și să le vestească ce i-a trimis lui împăratul pe ștafetă.*”⁶⁰ Cu multă abilitate, Ștefan Moldovan a reușit să-l determine pe Petru Bonta să nu participe la ceremonia de depunere a jurământului la Dârlos, pentru ca prin purtarea lui necontrolată să nu conducă la apariția unor incidente grave, ci să rămână la Mediaș. După depunerea jurământului, îi scria el

---

⁵⁵ Pentru situația militară a lui Iosif (Joseph) Clococeanu a se vedea: A.G. Treuenfest, *Geschichte des k.u.k. Infanterie-Regimentes nr. 46, 1762 bis 1850 erstes Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment nr. 16*, Wien, 1890, p. 214 și Anexe, p. IX, XII-XVI; G. Barițiu, *Istoria regimentului al II românesc granițiaru transilvan*, Brașov, 1874, p. 110; Al. Bucur, I. Lupea, *Ofițerii români din Regimentul 1 Grăniceresc Român de la Orlat*, Sibiu, 2001, p. 31.

⁵⁶ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 92; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 216; *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 24, p. 277, nr. 22.

⁵⁷ *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*, p. 278, nr. 22.

⁶⁰ *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 24, p. 278, nr. 22.

lui Timotei Cipariu, „pe trimișii popoarelor acolo adunate ca la 1.000, i-am mângâiat și li s-a dat instrucție ce să facă și fără de dânsul.”⁶¹ Faptul este confirmat de Ștefan Moldovan și în însemnările sale unde relatează succint că după încheierea ceremoniei, „pe gloatele jurate le-am trimis acasă.”⁶² În ceea ce-l privește pe tribunul Petru Bonta, Ștefan Moldovan susține că „eu cunoscând că și în Mediaș îl pândesc ungurii ca să-l omoare și văzându-l tare turburat, [...], pe ascuns l-am trimis la Blaj, cu scrisoare adresată la d. Cipariu, ca să fie oprit de a se duce, până nu se va reînsănătoși.”⁶³ De altfel, în scrisoarea adresată lui Timotei Cipariu, Ștefan Moldovan îi prezenta detaliat canonicului de la Blaj desfășurarea tuturor acestor evenimente, modul în care a acționat pentru a controla situația, labilitatea psihică a tribunului Petru Bonta și legat de aceasta pericolul pe care îl puteau reprezenta manifestările imprevizibile ale acestuia, amenințările la viața lui, precum și unele recomandări care să conducă la însănătoșirea lui.⁶⁴

Din păcate nu s-a ținut cont de recomandările lui Ștefan Moldovan. Retrimis curând în tribunatul lui, Petru Bonta a fost surprins de o grupare de luptători unguri la Ogra (jud. Mureș) și ucis, împreună cu mulți dintre însoțitorii lui, la sfârșitul lunii octombrie 1848.⁶⁵

Ca urmare a deciziilor luate de adunarea secuilor de la Lutița, în zilele imediat următoare desfășurării acesteia, forțele maghiaro-secuiești declanșat operațiunile militare împotriva românilor. Conform însemnărilor lui Ștefan Moldovan, acestea s-au împărțit în trei părți, urmând să opereze pe trei direcții. Dintre acestea, „una a luat calea pe albia Mureșului în sus către Szász-Reghin (Reghin, jud. Mureș), alta pe Mureș în jos și a treia ca la 6.000 de inși a pornit pe Târnava Mică.”⁶⁶ Această grupare a înaintat până în localitățile Deaj (jud. Mureș, n.n.) și Ganfalău (Gănești, jud. Mureș, n.n.), unde a sosit în seara zile de 24 octombrie pe seară, așezându-și tabăra în Șaroșul Mic (Deleni, jud. Mureș), cu intenția „să treacă prin Mediaș la Blaj, pentru spargerea cuibului puterii românilor de acolo.”⁶⁷

Intențiile secuilor sunt confirmate de prefectul Legiunii III de Câmpie, Vasile Moldovan, care relatează că luând cuvântul în cadrul adunării, trimisul lui Kossuth, Berzenczey Lajos, le-a cerut secuilor „să se declare independenți de guvern și

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 92; Cf. Maria Vertan, *op. cit.*, p. 216.

⁶³ *Ibidem*; Cf. *Ibidem*.

⁶⁴ *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 24, p. 277-278, nr. 22.

⁶⁵ I. Moldovan, *Din întâmplările vieții*, în „Gazeta Transilvaniei”, LXI, 1898, 256, p. 1; Cf. N. Dumbrăvescu, *Petru Bonta un martir uitat al revoluției de la 1848-1849 din Transilvania*, în „Astra Salvensis”, III, 2015, 6, 178.

⁶⁶ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 92-93; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 218.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 93; *Ibidem*, p. 219.

de comanda generală, grănicerii secui să se formeze în miliția teritorială, toți să se contopească într-un singur lagăr și să pornească în contra românilor."⁶⁸

În acest context, se produc și primele confruntări ale luptătorilor sași și români din Mediaș cu forțele maghiaro-secuiești. Asistăm acum, la unele din puținele momente de colaborare ale celor două comunități, înfăptuite însă sub steagul curții imperiale de la Viena.

Pentru a preîntâmpina amenințarea maghiaro-secuiască, forțele imperiale care staționau în Mediaș, luptătorii sași și lăncierii români au trecut la contraofensivă. În însemnările lui, Ștefan Moldovan susține că luând cunoștință de această situație, „*comandantul miliției staționate la Mediaș, maiorul Kleiser, cu 1 companie de grenadiri (grenadier, n.n.) a căpitanului Bruckner, cu două tunuri și 2 haubite, cu 2 companii de vânători sași și cu 2 companii de români, conduși de tribunul George Porescu, au pornit toți din loc în 24 octombrie seara, în liniște mare la Șaros, mergând toată noaptea, în dimineața venitoare (următoare, n.n.), în zori de zi, au înconjurat pe rebeli de trei laturi, ajutându-i la aripi și gloatele armate din satele vecine, Blăjel, Velt și Dârlos.*"⁶⁹

Cu privire la efectivele luptătorilor români participanți la acțiunile militare împotriva forțelor maghiaro-secuiești, care campau la Șaroșul Mic, o altă versiune a însemnărilor lui Ștefan Moldovan, publicată de Maria Vertan, ne oferă informația că acestea ar fi fost jumătate din cele înregistrate de versiunea publicată în revista Transilvania. Potrivit acestei versiuni, la operațiunile militare ar fi participat, nu două, ci doar „*1 companie de români, toți din loc, conduși de negociatorul (tribunul, n.n.) George Porea.*"⁷⁰

Forțele maghiaro-secuiești au fost atacate înainte de ivirea zorilor, când încă dormeau, se pare răsfirate prin sat. Lupta a fost deschisă de artilerie care a provocat dezordine și panică, atât în rândul beligeranților, cât și a locuitorilor. Apoi „*intrând miliția și grenadiri în sat și cu aceștia și gardele; au lovit în masele rebelilor și în grabă au omorât din ei ca la 300 inși; apoi le-au deschis calea către Sân Martin (Târnăveni, n.n.) și i-au urmat din jos de Șaroș pe drum, numai până la un loc, vasăzică i-au depărtat de Mediaș și apoi i-au lăsat în voia lor.*"⁷¹

La finalul acestei victorii, rămasă incompletă, din cauza tacticii inexplcabile adoptate din motive care ne scapă, forțele imperiale, luptătorii români și sași au revenit la Mediaș. Acestea aduceau cu ele și capturile de război făcute în urma luptei. Între acestea, Ștefan Moldovan înregistrează în

⁶⁸ V. Moldovan, *Memorii din 1848-49*, Brașov, 1895, p. 97.

⁶⁹ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 92-93.

⁷⁰ Maria Vertan, *op. cit.*, p. 219.

⁷¹ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 93; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 219.

însemnările lui „o mulțime de care și un tun mic, pus pe o teleagă cu două roțile ca de plug.”⁷²

La 24 octombrie 1848, autoritățile săsești din Sibiu emiteau o proclamație către *Curajosul tineret sas*. Prin actul promulgat, emitenții lui proclamau credința sașilor față de curtea vieneză și solicitau tinerimii săsești să se înroleze în forțele imperiale pe o durată de trei ani.⁷³

Prezentând conținutul acestei proclamații, Ștefan Moldovan nu se abținea să nu comenteze, cu vădită ironie, la adresa demersului făcut de autoritățile săsești, ca o altă reflexie a recilor raporturi dintre români și sași, că emitenții actului le arătau tinerilor națiunii lor „*exemplul românilor, care de bunăvoie se înarma*”, îndemnându-i „*să nu se lase nepăsători, ca nu cumva la împărțirea bunătaților să dea împăratul ce e mai bun românilor, care se sacrifică pentru tron și patrie, iar ei să rămână înapoiați*.”⁷⁴

La sfârșitul lunii octombrie 1848 asistăm la creșterea importanței luptătorilor români pentru trupele imperiale. În 26 octombrie 1848, generalul mareșal de câmp Pfersman, emitea o dispoziție cu privire la completarea efectivelor Regimentelor de infanterie, Lainingen nr. 31, Arhiducele Karl Ferdinand nr. 51 și Kavalerul de Turski nr. 62, cu un număr de 3.745 de luptători, recrutați din rândul românilor, și 1.253 de luptători sași, care urmau să constituie „*un batalion de Iageri, care se va numi Batalionul de Iageri saso-transilvani*”⁷⁵. Potrivit dispozițiilor comandantului austriac, orașul Mediaș, era desemnat unul din locurile de recrutare ale luptătorilor mobilizați, alături de Sibiu, Brașov, Sebeș și Hațeg.⁷⁶

Potrivit dispoziției, recruții urmau a fie trimiși la Sibiu, spre a fi distribuiți unităților militare în care erau încadrați. Erau exceptați de la aceasta „*recruții națiunii române din Mediaș, care sunt hotărâți pentru completarea trupelor țării*.”⁷⁷

Dispoziția comandantului austriac era transmisă, de Comitetului Național Român, autorităților revoluționare din teritoriu cu solicitarea ca să „*împlinească asentătuirea (recrutarea, n.n.), nu numai pentru feciorii prescriși, ci pentru cât se va putea de mulți*.”⁷⁸ Din însemnările lui Ștefan Moldovan aflăm din Scaunul

---

⁷² *Ibidem; Ibidem*.

⁷³ *Documente istorice*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 24, p. 277-278, nr. 24.

⁷⁴ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 93; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 219.

⁷⁵ *Documente istorice*, în „Transilvania”, IX, 1876, 1, p. 7, nr. 26; Cf. Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 93; Cf. Maria Vertan, *op. cit.*, p. 219.

⁷⁶ *Ibidem; Cf. Ibidem; Cf. Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 93; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 219.

Mediașului au fost recrutați „100 feciori”, din rândul românilor, iar din partea sașilor 146.⁷⁹

În baza aceleiași document se stabilea ca pe lângă unitățile de lăncieri români să fie numiți ofițeri imperiali care să asigure ordinea și disciplina trupelor. Ca urmare, în 28 octombrie 1848, printr-o adresă a Comitetului Național Român, către „*prefectul, tribunii și centurionii legiunii române din părțile Mediașului*”, semnată de Simion Bărnuțiu, aceștia erau informați despre numirea căpitanului Ackner „*ca să fie povățuitor, gardelor legiunii române de prin părțile Mediașului*”, pe care trebuiau să-l asculte și să-l cinstească „*ca pre unul ce este pus mai mare pentru fericirea românilor, ca să-i îndrepte și să-i apere de toate relele.*”⁸⁰

Declanșarea contraofensivei austriece împotriva forțelor maghiaro-secuiești a dat un nou imbold organizării militare românești. La 30 octombrie 1848, după ce trecuse prin Făgăraș, unde „*luă cu sine și garda națională de pe acel ținut, ca la 4.000 de inși*”, sosea la Mediaș generalul de divizie Gedeon „*cu 6.000 miliție, 2 baterii de tunuri și cu puțini sași și s-au așezat în caste, peste Târnava, în vestul cetății sub Dealul Vineilor* (probabil Dealul Viilor).”⁸¹ Generalul austriac avea misiunea să pornească împotriva forțelor maghiaro-secuiești concentrate la Târgu Mureș.

A doua zi, 31 octombrie, relatează Ștefan Moldovan, „*s-a adunat garda națională română din ținutul Mediașului, ca la 3.000*” de luptători.⁸² Puși sub comanda căpitanului Akner și a tribunului George Porea, cei 3.000 de luptători din Scaunul Mediaș au pornit în seara zilei de 31 octombrie spre Târgu Mureș. La 3 noiembrie 1848, ei aveau să participe la confruntările de la Nirașteu (Ungheni) și Megieșfalău (Mureșeni), unde forțele maghiaro-secuiești, comandate de colonelul Zsombory Sándor, estimate de Ștefan Moldovan „*ca la 20.000*” de oameni,⁸³ respectiv la „*peste 16 mii*”, potrivit estimărilor prefectului Vasile Moldovan,⁸⁴ înregistrând mari pierderi, au fost obligate să bată în retragere. Succesul obținut a asigurat ocuparea orașului Târgu Mureș de către trupele imperiale și revoluționare.

În loc de concluzii. Pe fondul derulării evenimentelor revoluționare, implicarea și aportul lui Ștefan Moldovan la rezolvarea problemelor din zona Mediașului conduc la reglementarea a raporturilor acestuia cu ceilalți fruntași ai

---

⁷⁹ *Ibidem, Ibidem.*

⁸⁰ *Documente istorice*, în „Transilvania”, IX, 1876, 1, p. 7, nr. 27.

⁸¹ Șt. Moldovan, *op. cit.*, în „Transilvania”, VIII, 1875, 8, p. 93; Maria Vertan, *op. cit.*, p. 219.

⁸² *Ibidem, Ibidem.*

⁸³ *Ibidem, Ibidem.*

⁸⁴ V. Moldovan, *op. cit.*, p. 100.

revoluției române din Transilvania. Nu numai că nu mai este primit cu suspiciune, ci, dimpotrivă, i se încredințează misiuni tot mai însemnate și mai complexe. Acestea vor culmina, la începutul lunii noiembrie 1848, cu numirea lui în fruntea nou înființatei Prefecturi a Mediașului sau *Media*, care reunea scaunul omonim și pe cel al Sighișoarei. Cu aceasta, activitatea lui revoluționară intră într-o nouă etapă, a cărei analiză și prezentare nu se mai încadrează în subiectul prezentului nostru demers.

**THE REVOLUTIONARY ACTIVITY OF THE ARCHPRIEST ȘTEFAN
MOLDOVAN IN THE CONTEXT OF ROMANIAN-SAXON RELATIONS IN
MEDIAȘ IN THE PERIOD MARCH – OCTOBER 1848
(Abstract)**

In the gallery of Romanian revolutionaries from Transylvania from 1848-1849, the personality of the united archpriest of Mediaș, Ștefan Moldovan (1813-1900), stands out. The debut stage of his revolutionary activity, from March to October 1848, would take place, however, in the complex and difficult context generated by the tense Romanian-Saxon relations in Mediaș. At this stage, his activity focused on the organization of the national guard of the Romanians from Mediaș, the implementation, at the local level, of the provisions of the Romanian National Council, the stimulation of the recruitment of fighters from Mediaș and the area.

Cuvinte cheie: Ștefan Moldovan, Mediaș, garda națională românească, români, sași.

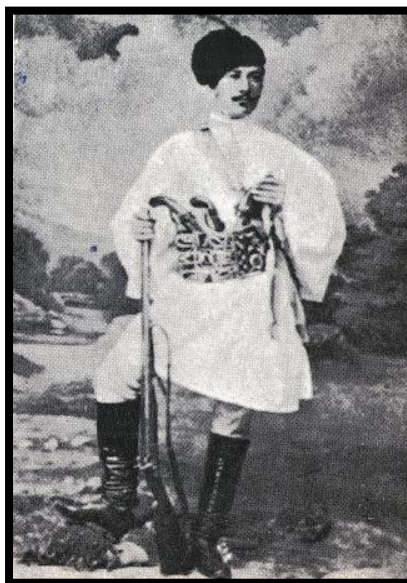
Key words: Ștefan Moldovan, Mediaș, Romanian National Guard, Romanians, Saxons

ȘTEFAN MOLDOVAN

Protopop unit (greco-catolic) al Mediașului
Viceprefect / Prefect al Prefecturii Mediaș
(3 noiembrie 1848 – 17 ianuarie 1849)

[Fotografie din Arhiva Districtului Protopopesc Român
Unit (Greco-Catolic) Mediaș]

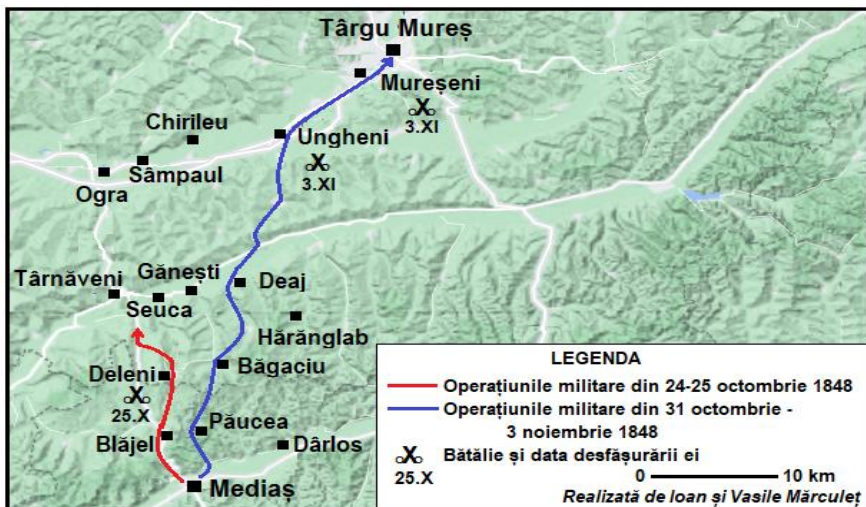

GEORGE POREA (PORESCU)

Tribun al Viceprefecturii și
Prefecturii Mediaș
(octombrie 1848 – ianuarie 1849)

[După G. Togan, *Mediaș, istorie romanțată*,
București, 1944]

Fruntași ai revoluției române de 1848-1849 din Mediaș

Operațiuni militare din toamna anului 1848 desfășurate de forțele imperiale în colaborare cu luptătorii români și sași din Mediaș

CIRCULARELE EMISE PENTRU ȘCOLILE DE REUNIUNE GRĂNICEREASCĂ (1871-1896)

Alexandru Bucur

La baza înființării Școlilor de Reuniune Grănicerească, a stat Legea nr. XXXVIII din anul 1868, lege concepută de baronul Iosif Eötvös, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. Respectiva lege a pus bazele învățământului în Ungaria și, împreună cu completările din paragraful 5, punctul 1 din Legea nr. XXVIII din 1876,¹ a rămas în vigoare până în anul 1918. Conform prevederilor Legii XXXVIII, în școlile populare procesul de învățământ s-a desfășurat pe două cicluri: cel cotidian (instrucțiunea cotidiană) – cu o durată de șase ani – și cel repetitor (instrucțiunea repetitoare), cu o durată de trei ani.²

În contextul politico-social al vremii, intenția Comitetului Administrativ al Fondului Școlar Grăniceresc (forul conducător al școlilor), de a înființa și susține astfel de școli era mai mult decât temerară, date fiind greutatea legate de materializarea intenției respective. Dar, consecvent idealurilor sale, Comitetul a trecut la fapte, în anul 1870!

Școlile de Reuniune Grănicerească și-au reglementat organizarea internă prin Statutele din 1871,³ prin Normativul din același an,⁴ prin Instrucțiunea lui Vasile Petri⁵ și prin Regulamentul pentru organizarea școlilor reuniunii grănicerești, aprobat la data de 16 martie 1876. Micile imperfecțiuni ale Normativului au fost înlăturate, în decursul timpului, prin circulare.

Circularele au fost acte interne, emise de Comitetul Administrativ al Fondului Școlar Grăniceresc, cu sediul în orașul Sibiu, care erau distribuite Eforiilor Școlare Locale, și care se refereau, în special, la următoarele probleme:

- începerea anului școlar. Acesta începea în primele zile ale lunii septembrie, obligatoriu într-o zi de luni.⁶ Începerea anului se anunța în biserică, în ultimele două duminici ale lunii august, împreună cu lista copiilor obligați a frecventa școala;

---

¹ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, Fondul *Școli Grănicerești (1871-1921)* (citată, în continuare, SJANSB, FSG), document (citată, în continuare, D.) 160/16 decembrie 1881.

² Al. Bucur, *Școlile grănicerești de pe teritoriul fostului regiment de la Orlat (1871-1921)*, Brăila, 2014, p. 34.

³ *Statute pentru reprezentarea, inspecțiunea, administrarea și manipularea fondului școlastic al fostilor granițari din regimentul romanu I*, Sibiu, 1888.

⁴ *Normativu privitoriu la organizarea învățământului în scoalele centrale a Reuniunii grănicieresci din fostulu regimentu de graniția roman I*.

⁵ *Instrucțiune pentru învetiatorii dela scoalele centrale ale reuniunii grănicieresci din fostulu regimentu romanu I, privitoria la tractarea cartilor școlare*, Sibiu, 1872.

⁶ SJANSB, FSG: D. 90/20 februarie 1872, D. 478/18 august 1873, D. 327/15 august 1878 și D. 222/8 mai 1892.

- vacanțele. Acestea durau, în total, trei luni, fiind împărțite astfel: două luni în iulie și august, patru zile la Crăciun, șase la Paști, trei la Rusalii iar restul de 17 fiind lăsate la latitudinea Eforiei Școlare (pentru a le împărți în vacanțe mai mici de 4-6 zile, necesare efectuării lucrărilor agricole);⁷

- școlile de repetiție; scopul acestora era de a consolida și întregi instruirea și educarea efectuată la cursul de zi.⁸ Se prevedea ținerea evidenței acestei categorii de cursanți și a desfășurării examenelor publice cu aceștia la aceeași dată cu cei de la cursul de toate zilele, pentru a se urmări progresul realizat;⁹

- organizarea elevilor pe clase și despărțăminte.¹⁰ Școala cu un învățător forma o școală cu o clasă iar elevii din același an, un despărțământ. Școala fiind frecventată de copii cu vârsta între 6 și 12 ani, rezulta că o clasă avea șase despărțăminte naturale. Se propunea reducerea la trei despărțăminte combinate, formate din câte doi ani de școală (sau bienii), elevii acestora urmând același curs de două ori (o dată întreg și a doua oară la cursurile de repetiție);

- obiectele de învățământ¹¹ erau grupate pe cele trei bienii și cuprindeau: șase materii – în despărțământul I, 11 în al II-lea și 13 în al III-lea, specificându-se numărul de ore pe săptămână la fiecare obiect;

- metodele de învățământ, care trebuiau să fie „*instructive, interesante, bine organizate, scurte și metodice*.”¹² Se puneau accent pe folosirea metodelor active, raționale. În urma examenelor de vară, anual, se prezentau concluziile Comitetului privind modul de predare pe discipline și măsurile ce se impuneau pentru îmbunătățirea procesului de învățământ;¹³

- salarizarea și alte drepturi ale învățătorilor. Aceștia erau plătiți, lunar, în bani și lemne de foc, prin Comitet și, parțial, de comună.¹⁴ Expedierea salariilor se efectua pe adresa Eforiei Școlare;¹⁵

- pensionarea învățătorilor. În conformitate cu articolul de lege XXXII/1875, aveau dreptul la pensie învățătorii care dețineau o diplomă ce le atesta pregătirea sau cei care au obținut-o după 1875, în urma susținerii unor examene la una din preparandii. Pensia se stabilea astfel: pentru 40 de ani de serviciu, 300 florini pe an iar pentru 10 ani de serviciu, 40 % (120 florini pe an),

---

⁷ *Ibidem*, D. 90/20 februarie 1872.

⁸ *Ibidem*, D. 87/7 decembrie 1874.

⁹ *Ibidem*, D.1171/8 decembrie 1877.

¹⁰ *Ibidem*, D. 238/9 martie 1875 și D. 68/17 septembrie 1878.

¹¹ *Ibidem*, D. 513/10 septembrie 1873.

¹² *Ibidem*, D. 478/18 august 1873 și D. 223/3 martie 1874.

¹³ *Ibidem*, D. 5/2 ianuarie 1877.

¹⁴ *Ibidem*, D. 189/10 Noiembrie 1871.

¹⁵ *Ibidem*, D. 744/6 noiembrie 1873.

adăugându-se pentru fiecare an 2%.¹⁶ Fondul de pensionare era constituit din 15 florini taxa de înscriere și 6 florini anual (plătibili în trei rate);¹⁷

- conferințele învățătorilor aveau loc o dată pe an. În perioada de desfășurare a acestora, învățătorii aveau dreptul la diurnă, în valoare de un florin pe zi, plătită din Fondul școlar;¹⁸

- modul de comportare al învățătorilor. În acest sens a fost elaborat și un Statut moral al învățătorului,¹⁹ menit să contribuie la prestigiul acestora și al școlilor, cuprinzând obligațiile dascălilor față de elevi, de părinți, de autoritățile școlare, față de sine și proprietatea școlii;

- învățarea limbii germane și maghiare. Se recomanda acest lucru, nu pentru a transforma elevii în „nemți și unguri”, ci pentru ușurarea trecerii elevilor la școli superioare, unde era necesară cunoașterea limbilor respective.²⁰ Acest lucru se impunea și datorită faptului că „foarte puțini sunt în stare a-și continua studiile; masa tinerimii române rămân agricultori, moșia străbună devenind tot mai parcelată iar venitul ei nu poate asigura proprietarului o existență mulțumitoare.”²¹

Circularele la care ne vom referi au fost adunate (atâtea câte s-au mai păstrat) de harnicul istoric al Racoviței – și nu numai – Cornel Lupea, și au fost grupate într-un dosar intitulat „Circulare C.A.F.S.”, intrat în posesia autorului acestor rânduri, la predarea Arhivei Cornel Lupea către Alexandru Bucur, la data de 31 august 2023, de către fiica acestuia, Cornelia-Dorina, căsătorită Necula.²²

În registrul intitulat „Cuprinsulu abreviatu a lu Circularieloru edate de Comitetu începându din anulu 1871”, sunt consemnate, pe ani, circularele emise de Comitet în perioada 1871-1891. Situația a fost următoarea: 1871, 3; 1872, 8; 1873, 11; 1874, 7; 1875, 5; 1876, 5; 1877, 7; 1878, 3; 1879, 3; 1880, 2; 1881, 3; 1882, 3; 1883, 3; 1884, 4; 1885, 3; 1886, 6; 1887, 3; 1888, 4; 1889, 4; 1890, 2; 1891, 1. Totalul acestora ar fi de 90. Din cercetările noastre a rezultat că, pentru respectiva perioadă, au fost emise mai multe circulare, cu 13 bucăți²³ și, prin urmare, totalul ar fi de 103. Pentru perioada 1892-1896, numărul circularilor a

¹⁶ *Ibidem*, D. 1093/22 decembrie 1875.

¹⁷ *Ibidem*, D. 1171/8 decembrie 1877.

¹⁸ *Ibidem*, D. 891/1874.

¹⁹ *Ibidem*, D. 5/2 ianuarie 1877.

²⁰ *Ibidem*, D. 513/10 septembrie 1873.

²¹ *Ibidem*, D. 905/18 decembrie 1874. Pentru mai multe detalii, a se vedea și N. Florea, *Contribuții la istoria învățământului de reuniune grănicerească*, în „Sargetia”, XVI-XVII/1982-1983, p. 559-564.

²² Arhiva Cornel Lupea (citată, în continuare, ACL), care a fost predată Muzeului Național Brukenthal.

²³ ACL, D.: 189/10 noiembrie 1871; 272/20 iunie 1872; 359/14 august 1872; 1.107/28 decembrie 1875; 60/30 ianuarie 1876; 1.215/1876; 42/10 ianuarie 1878; 883/2 decembrie 1878; 67/17 ianuarie 1880; 417/23 aprilie 1880; 891/24 noiembrie 1880; 237/10 mai 1891; 381/12 decembrie 1891.

fost de 12.²⁴ Putem spune, cu certitudine, că numărul total al circularilor emise de Comitet s-a ridicat la 115. În continuare, vom prezenta cele mai importante circulare, pe domenii, care au jalonat activitatea învățământului din cele 21 de instituții școlare aflate în subordinea Comitetului de la Sibiu.

Prima circulară a fost emisă la 15 noiembrie 1871²⁵ și s-a referit la manualele școlare trimise Eforiilor, elaborarea unei instrucțiuni privind tratarea manualelor (în curs de apariție) și întocmirea unor rapoarte detaliate privind starea școlilor și frecventarea acestora (**Fig. 1**). A doua a fost definitivată la 10 noiembrie 1871 și s-a referit la: arondarea localităților foste grănicerești, la școlile existente la acea dată; din ce se compune Fondul Școlar Local; cursul de repetiție; lipsa învățătorilor de la predare; lipsa școlarilor; pedepsele aplicate elevilor; salariile învățătorilor din cele 14 școli; numirea, provizorie, a directorilor de școli; activitatea Eforiilor Școlare Locale.²⁶

Cea mai amplă a fost întocmită, după verificarea rezultatelor examenelor de sfârșit de an școlar 1872-1873 (**Fig. 2**), de către directorul și secretarul Școlilor de Reuniune Grănicerească, pedagogul Vasile Petri,²⁷ care a sintetizat în mod unitar experiența dobândită până la acea dată și a fixat jaloanele activității viitoare, cu privire specială la modalitățile de predare a tuturor obiectelor de învățământ prescrise, astfel încât toate acestea să fie însușite în întregime de către elevi. Întocmită pentru uzul strict al dascălilor, circulara respectivă a avut și un pronunțat caracter practic, specific de altfel și altor multe documente de acest fel elaborate și difuzate de Comitet celor interesați. „*Prima problemă a școlii – se arăta în introducerea circularii – este de a face pe școlarii începători capabili de instrucțiune, fiind că despre ei se poate zice cu drept cuvânt: ochi au și nu văd, urechi au și nu aud, și, deci, prin învățământul intuitiv, a-i obișnui pe aceștia a privi, a cugeta, și a vorbi, astfel dezvoltându-se în ei toate puterile spirituale în mod armonios și natural. Învățătorii să nu uite că numai pe un fundament solid se poate clădi cu siguranță!*”²⁸

Cele mai numeroase circulare au tratat fixarea examenelor pentru fiecare școală în parte, atât cele de iarnă,²⁹ cât și cele de vară (**Fig. 3**).³⁰ Pentru

²⁴ *Ibidem*, D.: 29/15 ianuarie 1892; 221/8 mai 1892; 389/8 septembrie 1892; 258/30 aprilie 1893; 641/24 octombrie 1893; 52/16 ianuarie 1894; 275/4 mai 1894; 680/16 decembrie 1894; 32/10 ianuarie 1895; 261/4 mai 1895; 690/15 noiembrie 1895; 101/12 februarie 1896.

²⁵ *Ibidem*, D. 188/15 noiembrie 1871.

²⁶ *Ibidem*, D. 189/10 noiembrie 1871.

²⁷ S. Manoliu, *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românească*, Năsăud, 1930, p. 174-175; I. Moisil, *Pedagogul Vasile Petri (1835-1905)*, în „Arhiva someșană”, nr. 21/1937, p. 625-642; I. Cremer, *Vasile Petri - un mare și entuziast pedagog transilvănean*, în „Din istoria pedagogiei românești”, vol. IV, București, 1969, p. 54-100; T. Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, I, Bistrița, 1973, p. 216-217; Al. Bucur, *op. cit.*, p. 159-160.

²⁸ ACL, D. 513/10 septembrie 1873.

²⁹ *Ibidem*, D.: 63/15 ianuarie 1874; 14/4 ianuarie 1875; 66/10 ianuarie 1877; 42/10 ianuarie 1878; 67/17 ianuarie 1880; 37/12 ianuarie 1881; 54/19 ianuarie 1885; 83/24 ianuarie 1886;

desfășurarea examenelor erau specificate următoarele: data și ora desfășurării; cine supraveghează examenele; cine asistă; probele de examen; data începerii vacanței ș.a.

După terminarea examenelor, fiecare Eforie Școlară sau delegat al Comitetului, aveau de întocmit un raport în care s-au specificat: modul în care au decurs examenele; rezultatele obținute la examene; starea localului școlar; învățătorii care s-au evidențiat; învățătorii care nu s-au remarcat etc. Centralizate la Comitet, materialele respective au fost analizate amănunțit și pe baza lor s-au elaborat circularele privind rezultatele examenelor, adevărate oglinzi ale activității școlilor grănicerești, sub toate aspectele. Tot în aceste circulare se dădeau și o serie întreagă de îndrumări didactice și metodice, menite „a îmbărbăta și lumina pe cei slabi și a ambiționa și mai mult pe cei vrednici dintre învățători”! (Fig. 4).³¹

O problemă deosebit de importantă, în concordanță cu mijloacele pedagogiei moderne, a fost introducerea unui document numit „diuariu” (orar zilnic), în care să fie trecute: ziua și ora; materia predată; modul de predare; pedepse aplicate elevilor; numărul elevilor prezenți și absenți; observații. Utilizarea documentului a fost solicitată prin Circulara nr. 90/20 februarie 1872, începând cu semestrul II din acel an. Faptul că unii învățători nu au dat curs solicitării, ori au completat defectuos documentul, a determinat Comitetul să emită o nouă Circulară, nr. 223/3 martie 1874, în care să detalieze necesitatea utilizării și modul de întocmire al documentului (Fig. 5).

Problema pedepselor aplicate elevilor în școlile grănicerești a preocupat în mod deosebit Comitetul, for care a militat în permanență pentru asigurarea unui proces de învățământ bazat pe o disciplină conștientă, liber consimțită, valabilă pentru toți factorii care interveneau în procesul de învățământ. Pentru realizarea acestui scop se urmărea, prin toate mijloacele posibile, cultivarea în rândurile elevilor a dragostei față de învățătură, prin folosirea unor mijloace pedagogice cât mai atrăgătoare. În acest context, Comitetul a emis câteva circulare prin care a creat cadrul legal al acestei activități. Prima dintre ele,

---

158/24 ianuarie 1887; 45/13 ianuarie 1888; 38/15 ianuarie 1889; 30/14 ianuarie 1891; 29/15 ianuarie 1892; 52/16 ianuarie 1894; 32/10 ianuarie 1895.

³⁰ *Ibidem*, D.: 365/30 aprilie 1874; 459/5 mai 1875; 462/3 mai 1876; 519/4 mai 1877; 327/22 aprilie 1878; 364/26 aprilie 1879; 417/23 aprilie 1880; 357/26 aprilie 1881; 368/5 mai 1882; 370/25 aprilie 1884; 418/8 mai 1885; 427/10 mai 1886; 527/11 mai 1887; 450/8 mai 1888; 392/10 mai 1889; 252/4 mai 1890; 237/10 mai 1891; 221/8 mai 1892; 258/30 aprilie 1893; 275/4 mai 1894; 261/4 mai 1895.

³¹ *Ibidem*, D.: 681/17 septembrie 1878; 713/17 septembrie 1879; 655/2 august 1880; 671/10 septembrie 1881; 654/21 septembrie 1882; 673/15 octombrie 1883; 770/19 septembrie 1884; 1.052/23 decembrie 1886; 955/30 octombrie 1887; 309/24 martie și 871/20 octombrie 1888; 680/4 octombrie 1889; 590/26 decembrie 1890; 381/12 septembrie 1891; 389/8 septembrie 1892; 641/24 octombrie 1893; 680/16 decembrie 1894; 690/15 noiembrie 1895.

purtând semnătura lui Vasile Petri, scotea în evidență principiul potrivit căruia într-o școală „cu cât se pedepsește mai mult, cu atât școala aceea este mai rea iar învățătorul lipsit de autoritatea recerută.”³²

Un an mai târziu i-a urmat alta, purtând același gir, în care se spunea: „Nu încape nici o îndoială că cel ce ia asupra-și datoria de a crește junimea, trebuie să aibă dreptul de a se folosi de mijloacele ducătoare la scop, între care sunt și pedepsele. Dacă urmările fizice ale faptelor rele s-ar ivi regulat și îndată după comiterea faptei, dacă școlarii ar avea pricepere pentru urmările morale ale faptelor lor, în fine, dacă printre școlari nu s-ar afla unii atât de decăzuți încât urmările firești ale faptelor lor nu mai au nici o putere asupra-le, atunci educațiunea s-ar putea făptui și fără aplicarea unor mijloace atât de neplăcute precum sunt pedepsele. Lipsind însă condițiile aceste, pedepsele devin neînconjurabile! Numai cât vorbind de pedepse, să nu cugetăm îndată numai la pedepse trupești... În școlile populare – și deci și în cele grănicerești se pot aplica următoarele pedepse (urma enumerarea acestora)”³³. Indicațiile acestea au mai fost repetate și prin alte circulare, însoțite de avertismente severe adresate învățătorilor, spre respectarea lor.³⁴

La îndemnul Comitetului, la Expoziția Națională Românească, organizată la Sibiu la 27 august 1881, Școlile de Reuniune Grănicerească au participat cu mai multe obiecte realizate la orele de Lucru manual. Prezența a șapte școli la această expoziție a constituit o reușită deplină din toate punctele de vedere, fapt elogiat și de revista „Familia”, ceea ce a determinat Comitetul să impulsioneze pe toate căile predarea acestor obiecte de învățământ în toate școlile sale, intenționând să organizeze în viitor expoziții de acest fel în fiecare an, la școlile sale, după examenele de vară. Popularizarea rezultatelor și a obiectelor expuse s-a realizat prin conținutul unei circulare.³⁵

Comitetul se implica, în mod frecvent, prin circularele emise, în îndrumarea învățătorilor, recomandând diferite titluri de manuale și cărți din diferite domenii ale științei și culturii, pentru a fi studiate de cei care erau destinați să lumineze tineretul fostelor localități grănicerești.³⁶

Drepturile și obligațiile învățătorilor erau aduse la cunoștința acestora încă de la numirea pe post iar mai apoi erau subliniate în textul numeroaselor circulare difuzate pe parcursul anilor, în toate școlile.³⁷

---

³² *Ibidem*, D. 216/22 noiembrie 1871.

³³ *Ibidem*, D. 73/10 februarie 1872.

³⁴ *Ibidem*, D. 65/10 ianuarie 1877.

³⁵ *Ibidem*, D. 164/18 februarie 1882.

³⁶ *Ibidem*, D.: 24/22 ianuarie 1872; 90/20 februarie 1872; 513/10 septembrie 1873; 871/7 decembrie 1874; 238/9 martie 1875; 1.093/1875; 392/10 mai 1889; 252/4 mai 1890.

³⁷ *Ibidem*, D.: 216/22 noiembrie 1871; 274/1871; 261/24 aprilie 1873; 1.106/1876; 5/2 ianuarie 1877; 360/11 martie 1877; 1.171/8 decembrie 1877; 169/10 februarie 1880; 955/30 octombrie 1887; 871/20 octombrie 1888.

Au fost situații când unele manuale au fost înlocuite cu unele mai performante. Dar și situații când Ministerul Cultelor maghiar a interzis unele manuale sau opere, utilizate sau existente în bibliotecile școlilor. Comitetul a acționat prompt, tot prin intermediul circularelor, pentru a se conforma cerințelor impuse.³⁸

Trecerea efectivă a școlilor grănicerești către Scaunele Școlare Comunale s-a realizat în baza notei nr. 13 din 28 ianuarie 1896 a comitelui Zeik Daniel,³⁹ care avea la bază Ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 51.621 din 7 octombrie 1895, act în care se specifica în mod foarte clar că predarea se va realiza până la sfârșitul lunii februarie 1896, începând cu școlile din comitatul Făgărașului, urmate de cele din comitatul Sibiului. Cu puține excepții, măsura s-a realizat în timp util, însă nu peste tot, de bună voie. Pentru a evita incidentele nedorite, Comitetul a hotărât, în ședința din 3 februarie 1896, întocmirea și difuzarea unei circulare⁴⁰ destinată tuturor Eforiilor Școlare Comunale. Această ultimă circulară emisă de Comitet a purtat numărul 101 din 1896 (**Fig. 6**). Cu toate presiunile exercitate, până la data de 3 martie 1896 s-au predat doar școlile din următoarele localități: Vețel, Baru Mare, Cugir, Jina, Orlat, Veștem, Scoreiu, Viștea de Jos, Lisa, Mărgineni, Copăcel și Țânțari.⁴¹ Cu respectiva modificare a statutului școlilor, Comitetul a încetat emiterea circularelor.

Circularele editate în perioada 1871-1896 au reprezentat documente importante, strict necesare desfășurării unui proces de învățământ modern, performant, eficient, în concordanță cu evoluția acestuia în decursul vremii.

---

³⁸ *Ibidem*, D.: 137/1876; 970/25 octombrie 1877; 527/11 mai 1887.

³⁹ SJANSB, FSG, D. 114/1896.

⁴⁰ ACL, D. 101/12 noiembrie 1896.

⁴¹ SJANSB, FSG, D. 129/29 februarie 1896.

CIRCULARS ISSUED FOR BORDER REUNION SCHOOLS (1871-1896)

(Summary)

In order to regulate some educational problems, the Administrative Committee of the Border Reunion School Fund issued, in the period 1871-1896, 115 circulars. These were internal documents, which were distributed to the Local School Authorities, and which referred, in particular, to the following issues: the beginning of the school year; the holidays; organization of students by classes and divisions; educational objects and methods; the punishments applied to students; the behavior of the teachers; retirement of teachers etc.

Cuvinte cheie: Școală de Reuniune Grănicerească, circulară, comitet, învățător, elev.

Key words: Border Reunion School, circular, committee, teacher, student.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1. Circulara nr. 188 din 15 noiembrie 1871 (prima circulară a Comitetului).

Fig. 2. Circulara nr. 513 din 10 septembrie 1873 (editată de Vasile Petri).

Fig. 3. Circulara nr. 365 din 30 aprilie 1874 (Planificarea examenelor de vară).

Fig. 4. Circulara nr. 1.052 din 23 decembrie 1886 (Rezultatele examenelor din anul școlar 1885-1886).

Fig. 5. Circulara nr. 223 din 3 martie 1874 (Importanța și modul de întocmire a „diuariului”).

Fig. 6. Circulara nr. 101 din 12 noiembrie 1896 (Declararea Școlilor de Reuniune Grănicerească drept Școli Comunale).

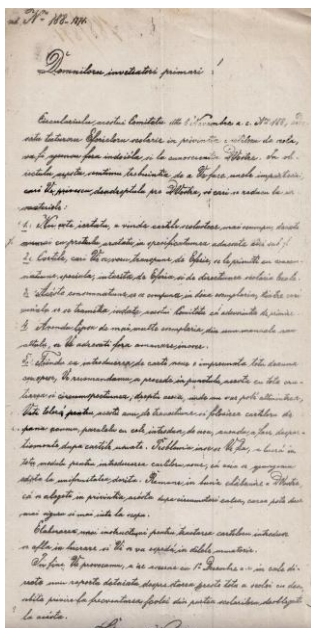

Fig. 1

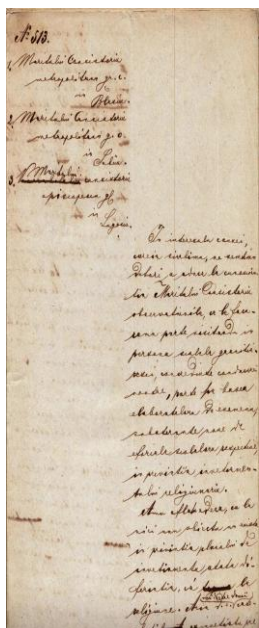

Fig. 2

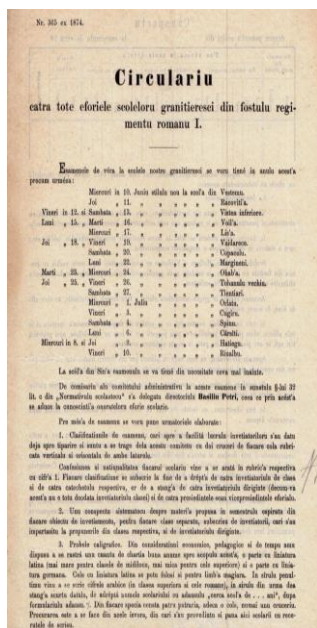

Fig. 3

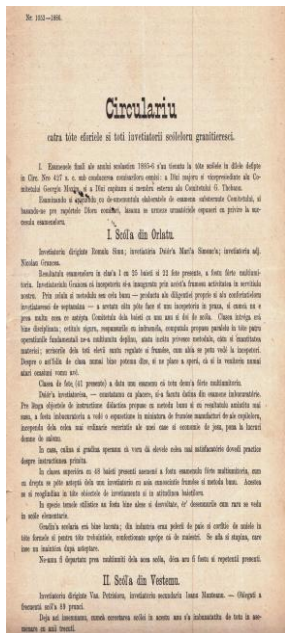

Fig. 4

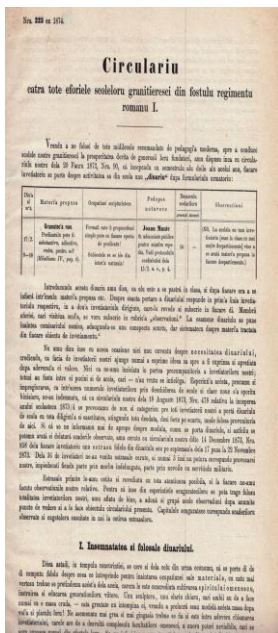

Fig. 5

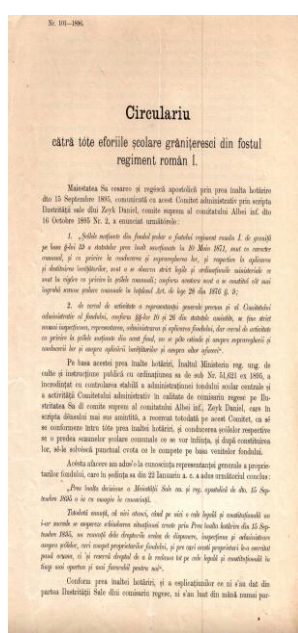

Fig. 6

ELITA SANITARĂ DIN TRANSILVANIA: FARMACISTUL IULIU CODARCEA ȘI MEDICUL AUREL TINCU

Răzvan Mihai Neagu

Subiectul acestui studiu este investigarea vieții și activității a două personalități sanitare, foarte puțin cunoscute în literatura de specialitate: farmacistul Iuliu Codarcea și medicul Aurel Tincu. Ei se înscriu în rândul membrilor elitei medicale românești a Transilvaniei, care prinde contur în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Medicii și farmaciștii s-au implicat în cadrul mișcării naționale a românilor din Transilvania, aducându-și o prețioasă contribuție la realizarea actului unirii Transilvaniei cu România. Prin activitatea medicală și (sau) politică pe care au defășurat-o acești medici au contribuit la sporirea prestigiului comunității românești din Transilvania și nu numai. Amintim aici nume precum: Alexandru Vaida-Voevod, Iuliu Hațieganu, Victor Babeș, Aurel C. Popovici, Lazăr Popovici, Tit Liviu Tilea, Emil Colbazi, Ion Cuparescu, Coriolan Tătaru, Leon Daniello, Gheorghe Bilașcu, Emil Pușcariu.

Farmacistul Iuliu Codarcea (1879-1967). Farmacistul Iuliu Codarcea s-a născut la 5 noiembrie 1879, în localitatea Așchileu Mare din comitatul Cojocna, într-o familie de confesiune greco-catolică. Tatăl său a fost Artemiu Codarcea, protopopul greco-catolic de Turda. Tânărul Iuliu s-a format ca intelectual la Universitatea din Cluj. Între anii 1898-1901, a studiat la Facultatea de Matematică și Științe ale Naturii,¹ iar între 1899-1900 a urmat un curs de farmacie.²

Încă din studenție, Iuliu Codarcea a fost implicat în mișcarea națională a românilor transilvăneni, fiind un adevărat apărător al valorilor românești și al simbolurilor naționale. La 17 decembrie 1899, alături de alți studenți români, el a semnat *Protestul tinereții universitare române din Cluj în contra insultei aduse memoriei lui Avram Iancu*.³ Era vorba despre o acțiune de protest împotriva declarațiilor procurorului de la Alba Iulia, contele Lázár Miklos, care îl calificase pe Avram Iancu ca fiind un șef de bandiți. Această afirmație a fost făcută în cadrul

---

¹ Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în Epoca Modernă*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 592, nr. 5040

² *Ibidem*, p. 596, nr. 5101; Samuel Izsák, „Farmaciști români din Transilvania și Banat (studiu preliminar)”, în *Acta Musei Napocensis*, XIX, 1982, p. 466; Péter H. Mária, *Gyógyszerészképzés a Ferenc József Tudományegyetemen 1872-1919 között*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2019, p. 72.

³ *Tribuna*, anul XVI, Sibiu, 8/20 decembrie 1899, nr. 270, p. 1079.

procesului intentat lui Tit Liviu Albini și judecat la Tribunalul din Alba Iulia în 30 noiembrie 1899, pentru acuzația de delapidare a fondului constituit pentru ridicarea unui cruci la mormântul lui Avram Iancu de la Tebea.

Din cauza acestei semnături, Iuliu Codarcea a avut neplăceri la facultate. În 7 februarie 1900, colegii maghiari îl șicanează, amenințându-l și punându-i în vedere să-și retragă semnătura de pe protestul studenților români. Codarcea nu se lasă intimidat și refuză, moment în care este făcut trădător de patrie. Un asistent universitar a încercat să liniștească lucrurile, dar nu a reușit, părăsind sala de curs, după care Codarcea este scos afară, fiind huiduit și batjocorit de colegii săi.⁴

Tânărul student a continuat să fie șicanat. La 16 februarie 1900, la Restaurantul „Aciu” din Cluj, se aflau 36 de studenți români, printre care Iuliu Codarcea, care au fost provocați și jigniți de patru studenți maghiari. Văzând că maghiarii nu încetează, românii au părăsit localul. La plecare, Codarcea a fost luat la întrebări de un coleg maghiar despre ce s-a vorbit acolo, sub acuzația că românii i-au vorbit de rău pe unguri. Codarcea a răspuns că nicidecum nu s-a discutat așa ceva, dar nu este crezut. Colegul maghiar insistă să afle ce s-a vorbit acolo, moment în care în apărarea lui Codarcea vine Ioan Giurgiu, student la drept.⁵ Un alt incident și mai grav, avându-l protagonist tot pe studentul farmacist Iuliu Codarcea a avut loc în laboratorul Universității din Cluj. Din cauza unui coleg sas, Codarcea este opărit pe mână de conținutul unui vas mare cu ulei fierbinte. Colegii săi maghiari îl jignesc spunând că este păcat că nu s-a înneecat, pentru că era un valah mai puțin. Codarcea a reacționat zicând că și cel din urmă servitor are sentimente mai nobile față de ei. Atunci studentul farmacist român a fost palmuit de un coleg, deși avea ambele mâini bandajate. A rezultat un duel cu sabia, Codarcea fiind cel care a învins, provocându-i o rană gravă colegului său la brațul drept.⁶

Comportamentul demn al studentului român nu a rămas neobservat la nivelul comunității românești din Turda (unde activa tatăl său, protopopul Artemiu Codarcea). La 18 februarie 1900, la Hotelul „Coroana” din centrul urbei de pe Arieș, a avut loc o petrecere dată de meseriașii români, din „comitetul părtinitor” făcând parte Emil Cigăreanu, Iuliu Codarcea, Valer Moldovan, Eugen Pățeceanu, Simion Poruțiu și alții. Venitul colectat de la participanții la acest eveniment urma să fie folosit pentru ajutorul învățăcelilor meseriașilor lipsiți de mijloace. La acea petrecere a venit și familia Codarcea, studentul Iuliu a fost ovaționat de cei prezenți, avocatul turdean Valer Moldovan vorbind în termeni elogioși despre el. Relatând evenimentul, presa

---

⁴ *Tribuna*, anul XVII, Sibiu, 28 ianuarie (9 februarie) 1900, nr. 21, p. 83.

⁵ *Tribuna*, anul XVII, Sibiu, 15/27 februarie 1900, nr. 35, p. 138

⁶ *Ibidem*

vremii spune că studentul Iuliu Codarcea a fost purtat în triumf prin sală, în sunetul muzicii.⁷

Încununarea studiilor făcute la Alma Mater Napocensis pentru tânărul Iuliu Codarcea a venit la 18 iunie 1900, când fiul protopopului de Turda a fost promovat magistru farmacist⁸. După absolvire, pentru o perioadă, el și-a desfășurat activitatea de farmacist la Turda (din păcate nu știm în ce farmacie), având și o bogată implicare socială. În anul 1901, Iuliu Codarcea a făcut o donație pentru Fondul de 20 de bani creat de Reuniunea sodalilor români din Sibiu, în scopul cumpărării unei case cu hală de vânzare pe seama meseriașilor români.⁹

La 12 iulie 1903, Iuliu Codarcea, menționat ca farmacist în Turda, a participat la petrecerea de vară din Copand (azi Copăcenii, jud. Cluj), donând o coroană și 40 de fileri la Fondul edificării bisericii greco-catolice din acea localitate.¹⁰

Ulterior, Iuliu Codarcea va părăsi Turda, din păcate nu știm în ce condiții. În anul 1906, el este atestat ca farmacist în Arad. În această calitate, participă la Expoziția jubiliară de la București, cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie a Regelui Carol I.¹¹

Înainte de Primul Război Mondial, Iuliu Codarcea este menționat ca farmacist în localitatea Ecica din comitatul Torontal (zona Banatul Central, azi Ečka în Voivodina, Serbia). Farmacistul donează în anul 1914 pentru Muzeul ASTRA, 12 modele de cusături și 10 oprege (piesă caracteristică portului popular femeiesc, alcătuită dintr-o bucată dreptunghiulară și îngustă de țesătură, cu franjuri colorate, purtată peste poalele cămășii, în față și în spate sau numai în spate), port bănățesc.¹²

În stadiul actual al cercetărilor, nu avem nicio informație despre ce a făcut Iuliu Codarcea în timpul Primului Război Mondial și dacă a avut un rol la Marea Unire. Datele despre el reapar în perioada interbelică. Astfel, în 1924, Codarcea era farmacist la Timișoara și a făcut o donație de 1.000 lei pentru școlile Blajului.¹³ Ulterior, s-a mutat la Hațeg, unde a fost, de asemenea, și-a practicat meseria. În anul 1928, el a participat la praznicul de toamnă de la

---

⁷ *Tribuna*, anul XVII, Sibiu, 13/25 februarie 1900, nr. 34, p. 135.

⁸ *Familia*, nr. 25, Oradea, 18 iunie (1 iulie) 1900, anul XXXVI, p. 299; *Foaia Poporului*, anul VIII, Sibiu, 18 iunie (1 iulie) 1900, nr. 25, p. 297; *Unirea*, anul X, Blaj, 23 iunie 1900, nr. 25, p. 213.

⁹ *Tribuna*, anul XVIII, Sibiu, 30 septembrie (13 octombrie) 1901, nr. 180, p. 719.

¹⁰ *Foaia Poporului*, anul XI, 3/16 august 1903, nr. 32, p. 382.

¹¹ *Tribuna*, anul X, Arad, 23 august (5 septembrie) 1906, nr. 158, p. 2.

¹² *Transilvania*, anul XVI, 1 decembrie 1915, nr. 7-12, p. 152.

¹³ *Unirea*, anul XXXIV, Blaj, 9 februarie 1924, nr. 6, p. 3.

Mănăstirea Prislop, împreună cu episcopul greco-catolic de Lugoj, Alexandru Nicolescu.¹⁴

Iuliu Codarcea a fost greu încercat de destin. Presa vremii atesta faptul că în anul 1928, fiica sa Elena Codarcea, elevă la Liceul „Carmen Sylva” din Timișoara, s-a sinucis prin otrăvire cu luminal (medicament sub formă de pulbere albă, cristalină, inodoră, cu gust amar, foarte puțin solubilă în apă, cu acțiune hipnotică, folosit mai ales în epilepsie; acid barbituric) din cauza faptului că nu reușise să promoveze examenul de bacalaureat.¹⁵

Apogeul carierei farmacistului Iuliu Codarcea survine în anul 1930, când este confirmat și definitivat, șef serviciu clasa I, la Serviciul farmaciilor din cadrul Ministerului muncii, sănătății și ocrotirii sociale.¹⁶

Pe de altă parte, Iuliu Codarcea a rămas un credincios fidel al Bisericii Greco-Catolice, iar în anul 1931 apare ca membru supleant în Comitetul Diecezan al Asociației Generale a Românilor Uniți Lugoj.¹⁷ Datele despre activitatea sa în cadrul ministerului lipsesc, din păcate, în acest stadiu al cercetărilor. Cunoaștem faptul că la 1 mai 1939, cariera sa ministerială a luat sfârșit, Iuliu Codarcea fiind pensionat pentru limită de vârstă, ca șef serviciu clasa III la Direcția Farmaciilor din Ministerul sănătății și asistenței sociale.¹⁸

După experiența bucureșteană, farmacistul Iuliu Codarcea revine la Cluj, iar în anul 1940 ajunge proprietarul și dirigintele Farmaciei „Sfântul Ioan Botezătorul” din orașul de pe Someșul Mic, în care era asociat cu farmacistul P. A. Olariu, oficina deschizându-se în anul 1921. În condițiile anului 1940, marcate de Dictatul de la Viena (30 august 1940), Iuliu Codarcea nu reușește să stea prea mult la Cluj (care revine Ungariei hortiste), iar farmacia îi este confiscată de noile autorități maghiare.¹⁹ Farmacistul se va refugia la Brașov. O ultimă informație despre Iuliu Codarcea, pe care o deținem se referă la faptul că în anul 1946, în contextul decesului omului politic țărănist, Romul Boilă, farmacistul Iuliu Codarcea, în loc de coroană pe mormântul celui dispărut, face o donație de 25.000 lei la Fondul pentru ajutorarea studenților.²⁰ A murit la Brașov, în anul 1967.

Medicul Aurel Tincu. Din păcate, datele de care dispunem despre medicul Aurel Tincu, sunt schematice, însă cu ce informații am avut la dispoziție încercăm să-i realizăm o fișă biografică, chiar dacă ea este incompletă.

---

¹⁴ *Adevărul*, anul 41, nr. 13.731, 24 septembrie 1928, p. 3.

¹⁵ *Dimineața*, anul XXIV, nr. 7841, 8 octombrie 1928, p. 11.

¹⁶ *Dimineața*, anul XXVI, nr. 8602, 1 decembrie 1930, p. 6.

¹⁷ *Vestitorul*, anul VII, 21-22 noiembrie 1931, număr special, p. 6.

¹⁸ *România*, anul II, nr. 321, 23 aprilie 1939, p. 8.

¹⁹ Teodor D. Paveleanu, *Istoria farmaciilor din Transilvania, vol. III Nord-Vestul, Vestul și Centrul Transilvaniei*, Editura Universității „Transilvania”, Brașov, 2004, p. 140.

²⁰ *Patria*, anul XXVII, nr. 28, 22 martie 1946, p. 2.

Știm că s-a născut în anul 1865, la Sebeș,²¹ ca fiu al avocatului Avram Tîncu. Aurel Tîncu și-a finalizat studiile medii la Gimnaziul Ortodox din Brașov, una din cele mai renumite și de calitate școli românești din Transilvania în anul 1885,²² fiind coleg de clasă cu Ioan Teculescu, viitor protopop al Alba Iuliei și, ulterior episcop al Armatei și al eparhiei Cetatea Albă-Ismail.

Tânărul Aurel Tîncu a optat să studieze medicina la Universitatea din Graz, unde sursele noastre îl atestă în perioada 1885-1890, dar și în 1893). De asemenea, el este consemnat în matricolele universitare și la Universitatea din München în 1902,²³ studiind tot medicina. În anul 1909, în cadrul Facultății de Medicină a Universității din München, Aurel Tîncu își susține teza de doctorat intitulată: *Über Syphilis und Prostitution in Rumänien*.²⁴

A fost unul dintre cei mai activi și implicat social student român din capitala Stiriei. El comunica cu presa românească din Transilvania, care îi prezenta inițiativele. Un astfel de exemplu este acțiunea din 3/15 mai 1886, când proaspătul student român, alături de alți nouă colegi s-au adunat să sărbătorească marea adunare națională de la Blaj din 1848, în cadrul evenimentului s-a vorbit despre patrie și s-a petrecut românește. De asemenea, s-a dorit constituirea unui club Român la Graz, dar numărul de membrii nu a fost suficient.²⁵

În iunie 1889, Aurel Tîncu, doctorand în medicină, dona un florin pentru acordarea de premii la sfârșitul anului școlar la Școala românească din Orăștie.²⁶

În anul 1890, trimitea presei românești o telegramă a universitarilor români din Graz, prin care aceștia aderă la deciziile luate în cadrul conferinței Partidului Național Român din acel an, desfășurat la Sibiu²⁷. Aurel Tîncu a fost

---

²¹ Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României, Colecția Registre de Stare Civilă de la Parohii (1710-1961), Registrul botezărilor Parohiei ortodoxe Sebeș, tom I (1862-1884), f. 40.

²² Andrei Bârseanu, *Istoria școalelor centrale române greco-orientale din Brașov*, Tipografia Ciurcu & comp., Brașov, 1902, p. 569.

²³ Szögi László, *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789-1919*, Budapest, 2001, p. 448, nr. 9066; Szögi László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI-XX*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 2011, p. 146, nr. 1153; p. 199, nr. 1620; Mészáros Andor, Szögi László, Varga Júlia, *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin (1789-1919)*, Budapest, 2014, p. 132, nr. 1184; Szabó Miklós, Simon Zsolt, Szögi László, *Erdélyiek Külföldi Egyetemjárása 1849-1919 Között*, II kötet, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2014, p. 391, nr. 8669 și 8670;

²⁴ Ovidiu Păduraru, „Contribution a l’histoire des relations culturelières entre les pays de langue allemande et la Roumanie, I: Bibliographie systematique des thèses et des ecrits académiques”, în *Buletinul Politehnicei din București*, anul XIV, 1943, nr. 3-4, p. 299.

²⁵ *Gazeta Transilvaniei*, anul XLIX, nr. 104, 9 (21) mai 1886, p. 3.

²⁶ *Telegraful Român*, nr. 66, Sibiu, 17/29 iunie 1889, anul XXXVI, p. 263.

²⁷ *Tribuna*, anul VII, Sibiu, 30 octombrie (11 noiembrie) 1890, nr. 247, p. 989.

unul dintre membrii cei mai activi ai societății românești din Orăștie, iar presa vremii din Transilvania atestă acest fapt. El a fost un pasionat violonist, iar la 17 septembrie 1893, în cadrul unui „concert împreună cu dans”, care a avut loc la Orăștie la Hotelul „Csösz”, a cântat la vioară „Doina ciobanului”, fiind răsplătit de public cu lungi aplauze.²⁸ Tânărul medicinist a avut o oarecare implicare în cadrul mișcării memorandiste. În contextul procesului memorandiștilor de la Cluj, la 10 mai 1894, poliția ungară confiscă două documente-program („Apelul” și „Manifestul”) de susținere a celor inculpați pe nedrept de procuratura maghiară, elaborate de studențimea română din Viena, Graz, Budapesta și Oradea, printre semnăturile care apăreau pe aceste acte figura și cea a lui Aurel Tincu.²⁹

Conform presei vremii, Aurel Tincu a fost numit în anul 1896, asistentul profesorului Josef von Metnitz, șeful secției de stomatologie de la Policlinica din Viena.³⁰ Din păcate nu știm în ce context a survenit această numire și cât a stat medicul român în capitala austriacă. Cert este că Aurel Tincu nu a rămas definitiv acolo, stabilindu-se pentru o perioadă în Orăștie. În anul 1901, ziarul *Bunul Econom*, nr. 4 din 29 ianuarie (9 februarie) consemna faptul că la Orăștie va avea loc o reprezentatie teatrală a piesei „Calea dreaptă e cea mai scurtă”, în care va juca și doctorandul Aurel Tincu.³¹

Pe plan personal, a avut o viață tumultuoasă, cu mai multe căsnicii. La 10 februarie 1891, Aurel Tincu s-a cununat cu Carola Ienuli din Villach (Carintia).³² Ulterior, în 1901, s-a logodit cu Aurelia Henzel,³³ iar în cele din urmă, la 24 septembrie 1909, Aurel Tincu s-a căsătorit cu Thesa Maria Heldmann, fiica farmacistului Anton Heldmann din München.³⁴ Distinsul medic și-a continuat activitatea caritativă, donând în 1910, două coroane pentru Gimnaziul din Brad.³⁵

Imaginea publică a lui Aurel Tincu a avut de suferit în anul 1912, când presa locală l-a acuzat de pactizare cu autoritățile de Budapesta, în contextul în care la 8/21 iulie 1912, orașul Orăștie a fost vizitat de deputatul guvernamental Farkas, eveniment la care a participat și medicul român.³⁶

---

²⁸ *Tribuna*, anul X, Sibiu, 23 septembrie (5 octombrie) 1893, nr. 211, p. 842.

²⁹ *Tribuna*, anul XI, Sibiu, 19 iunie (1 iulie) 1894, nr. 128, p. 509.

³⁰ *Familia*, nr. 3, Oradea, 21 ianuarie (2 februarie) 1896, anul XXXII, p. 35.

³¹ *Bunul Econom*, anul II, Orăștie, 29 ianuarie (9 februarie) 1901, nr. 4, p. 4.

³² *Familia*, Oradea, 10/22 februarie, nr. 6, anul XVII, 1891, p. 70.

³³ *Familia*, nr. 33, Oradea, 19 august (1 septembrie) 1901, anul XXXVI, p. 396.

³⁴ *Libertatea*, anul VIII, Orăștie, 19 septembrie (2 octombrie) 1909, nr. 40, p. 6; *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXII, nr. 199, Brașov, 17 (30) septembrie 1909, p. 3.

³⁵ *Libertatea*, anul IX, Orăștie, 8/21 iulie 1910, nr. 29, p. 1.

³⁶ *Libertatea*, anul XI, Orăștie, 12/25 iulie 1912, nr. 31, p. 3.

Un anunț din ziarul *Libertatea*, nr. 48 din 3/16 octombrie 1913, arăta faptul că medicul Aurel Tincu se află din data de 20 octombrie la Hotelul „Straus” din Hunedoara, unde a deschis un cabinet stomatologic și efectuează lucrări dentare.³⁷ Activitatea sa caritabilă va continua chiar în vreme de război, iar presa vremii surprinde că medicul a donat zece coroane în noiembrie 1914, pentru Clubul Sportiv Ardelean din Orăștie.³⁸

În timpul Primului Război Mondial, Aurel Tincu și-a desfășurat activitatea la Debrecen, cel mai probabil din anul 1915. Inițial, el a fost medic secundar (*Assistenzarzt*), iar la sfârșitul anului 1916 a fost promovat medic primar (*Oberarzt*).³⁹ Medicul Tincu a fost implicat în colecte pentru soldații români răniți pe front sau bolnavi, aflați în spitalul din Debrecen. Astfel, la sfârșitul anului 1915, el făcea un apel pentru donarea de bani în vederea achiziționării de cadouri de Crăciun pentru cei suferinzi.⁴⁰ A reușit să strângă pentru această acțiune 175 de coroane și 30 de fileri.⁴¹

La sfârșitul anului 1916, medicul Aurel Tincu este transferat în Banat, la spitalul de rezervă din Chichinda Mare, comitatul Torontal (azi Kikinda, Voivodina, Serbia).⁴²

În 2 mai 1918, Aurel Tincu (consemnat ca medic-șef în Arad) este decorat de arhiducele Franz Salvator (membru al Casei Imperiale) cu Ordinul „Crucii Roșii Austro-Ungare”, clasa a II-a, în semn de recunoaștere al meritelor în asistența medicală militară din timpul Primului Război Mondial.⁴³

Potrivit datelor de presă, se pare că, la un moment dat, Aurel Tincu a revenit acasă și a avut o oarecare contribuție la Marea Unire, în sensul că face parte din Garda Națională Română din Orăștie.⁴⁴ În ziarul *Universul*, nr. 208 din 4 august 1941, se preciza faptul că Regele Mihai I a acordat decorații unor foști membrii a Gărzilor Naționale, printre cei nominalizați fiind și locotenentul dr. Tincu Aurel (fost membru al Gărzilor din Orăștie), care a primit Medalia „Ferdinand I”, cu spade pe panglică.⁴⁵

Pe de altă parte, autorul Ioachim Lazăr, fără a oferi detalii, afirmă că: *Dr. Aurel Tincu care ca medic căpitan în armata austro-ungară a luat parte activă la înfrângerea*

---

³⁷ *Libertatea*, anul XII, Orăștie, 3/16 octombrie 1913, nr. 48, p. 6.

³⁸ *Românul*, anul V, Arad, 23 noiembrie (6 decembrie) 1914, nr. 258, p. 6.

³⁹ *Pester Lloyd* (Morgenblatt), 63, nr. 359, 27 decembrie 1916, p. 7.

⁴⁰ *Unirea*, anul XXV, Blaj, 23 decembrie 1915, nr. 126, p. 4.

⁴¹ *Gazeta Transilvaniei* nr. 28, Brașov, 7/20 februarie 1916, anul LXXIX, p. 3.

⁴² *Rendeleti Közlöny*, 161 szám, 1916 december 23, p. 3127.

⁴³ *Budapesti Közlöny*, Budapest, 1919, 153 szám, Julius 10, p. 5.

⁴⁴ *Libertatea*, anul XV, 15/28 noiembrie 1918, nr. 3, p. 4.

⁴⁵ *Universul*, anul al 58-lea, nr. 208, 4 august 1941, p. 10.

*Sfatului Național și Regimentului român din Viena.*⁴⁶ Se mai preciza că locuia la Cugir.

În ceea ce ne privește, nu cunoaștem dacă distinsul medic a participat la marele moment de la 1 decembrie 1918. În calitate oficială sigur nu a fost (delegat cu credențional, ales, de drept sau supleant). Un ordin emis de generalul de divizie Ioan Boeriu din Sibiu la 28 ianuarie (10 februarie) 1919, în care se cerea ca ofițerii, stegarii și armurierii să se prezinte imediat pentru serviciu, atesta faptul că medicul Aurel Tincu avea gradul de locotenent.⁴⁷ Din păcate, în stadiul actual al cercetărilor, deținem foarte puține informații despre destinul medicului Aurel Tincu în perioada interbelică. Conform presei epocii, el a fost medic la Cugir, contribuind la combaterea epidemiei de vărsat și variolă. În ziarul bucureștean *Universul*, nr. 70 din 24 martie 1928, se spunea: *Grație energiei și muncii depuse de d. medic al circumscripției Aurel Tincu, aceste epidemii au fost stinse.*⁴⁸ O informație din ziarul bucureștean *Dimineața*, nr. 7878 din 14 noiembrie 1928, anunța faptul că începând cu 1 ianuarie 1929, medicul circumscripției Cugir din județul Hunedoara, Aurel Tincu, este pus în retragere.⁴⁹

Nu cunoaștem ce a făcut în ultimii ani de viață și nici circumstanțele în care a murit. Cercetări ulterioare vor aduce, cel mai probabil, lămuriri în aceste chestiuni.

Considerații finale. Cele două personalități supuse investigației noastre pot fi considerate reprezentative pentru elita sanitară românească din Transilvania. Atât Iuliu Codarcea, cât și Aurel Tincu proveneau din familii importante, tatăl celui dintâi fiind preot și protopop, în timp ce tatăl celui din urmă era avocat. Ei au fost educați în familie, în spiritul valorilor naționale românești, față de care au demonstrat un profund atașament, încă din perioada studenției, fapt atestat de presa epocii. Iuliu Codarcea și Aurel Tincu au reușit să-și construiască prin efort propriu o frumoasă carieră sanitară, ajutându-i pe mulți în problemele de sănătate pe care le-au avut. Viața și activitatea lor a fost profund marcată de epoca în care au trăit și mai ales de evenimentele importante ale timpului. Astfel, dacă medicul Aurel Tincu și-a desfășurat o parte din activitate în timpul Primului Război Mondial, tratându-i pe răniții de la spitalul din Debrecen, farmacistul Iuliu Codarcea a fost nevoit să plece din Clujul cedat Ungariei hortiste prin Dictatul de la Viena, ajungând refugiat.

---

⁴⁶ Ioachim Lazăr, „Participarea românilor din ținutul Orăștiei la realizarea Marii Uniri din 1918”, în *Sargetia*. Acta Musei Devensis, XXXV-XXXVI, 2007-2008, p. 569, *Idem*, „Contribuția românilor din ținutul Orăștiei la înfăptuirea unirii din 1918”, în *Marisia*. Studii și materiale, XXIX, 2009, p. 63.

⁴⁷ *Gazeta Oficială*, publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și părților românești din Ungaria, Sibiu, 6/19 februarie 1919, nr. 11, p. 56.

⁴⁸ *Universul*, anul XLVI, nr. 70, 24 martie 1928, p. 10.

⁴⁹ *Dimineața*, anul XXIV, nr. 7878, 14 noiembrie 1928, p. 8.

**SANITARY ELITE FROM TRANSYLVANIA:
PHARMACIST IULIU CODARCEA AND DOCTOR AUREL TINCU
(Abstract)**

The subject of this study is the investigation of the life and activity of two personalities, very little known in specialized literature: the pharmacist Iuliu Codarcea and the doctor Aurel Tincu. They are among the members of the Romanian medical elite of Transylvania, which took shape in the second half of the 19th century and the first half of the 20th century. Doctors and pharmacists got involved in the national movement of the Romanians from Transylvania, making a valuable contribution to the realization of the the Great Union. Through the medical and (or) political activity carried out by these doctors, they contributed to increasing the prestige of the Romanian community in Transylvania and beyond. Both Iuliu Codarcea and Aurel Tincu came from important families. The father of the first was Greek-catholic priest and protopope, while the latter's father was a lawyer. They were educated in the family, in the spirit of Romanian national values, to which they demonstrated a deep attachment, since their student days, a fact attested by the press of the time. Iuliu Codarcea and Aurel Tincu managed to build a beautiful health career through their own efforts, helping many people with health problems. Their life and activity was deeply marked by the era in which they lived and especially by the important events of the time. Thus, if the doctor Aurel Tincu carried out part of his activity during the First World War, treating the wounded at the hospital in Debrecen, the pharmacist Iuliu Codarcea had to leave Cluj, ceded to Hungary by the Vienna Diktat, becoming a refugee.

Cuvinte cheie: farmacist, doctor, Transilvania, elita sanitară, comunitate românească
Keywords: pharmacist, doctor, Transylvania, sanitary elite, Romanian community

FOTOGRAFIE ȘI ISTORIE. VIZITA DE LA SIGHIȘOARA A MOȘTENITORULUI TRONULUI AUSTRO-UNGARIEI ȘI A REGELUI BAVARIEI (NOIEMBRIE 1916)¹

Adonis P. Mihai

*Motto: „While photographs may not lie, liars may photograph.”*²
Lewis Hine (1874-1940, sociolog și fotograf american)

De-a lungul timpului, în cei 725 de ani de existență documentară, Sighișoara a fost vizitată de diverse capete încoronate, împărați și regi, prinți și prințese și de diverse personalități politice, militare și culturale. În această „tradiție” s-a înscris și prezența la Sighișoara, în data de 7 noiembrie 1916, a moștenitorului tronului Austro-Ungariei, arhiducele Carol de Habsburg³ și a regelui Bavariei, Ludwig al III-lea.⁴ Această vizită a celor doi lideri politici și militari a fost documentată și din punct de vedere fotografic. Până astăzi s-au păstrat o serie de fotografii, care au înregistrat acest moment unic în istoria orașului nostru. Aceste fotografii, conservate până astăzi, vor face obiectul lucrării de față.

Pentru început, am dori să indicăm câteva scurte etape din istoria fotografiei și să arătăm însemnătatea fotografiei ca sursă documentară, urmând ca apoi să analizăm fotografiile cu vizita moștenitorului tronului austro-ungar și a regelui Bavariei. Vom încheia cu sublinierea valorii fotografiilor pentru scrierea istoriei.

Demersul nostru, de recuperare a unui episod semnificativ de istorie locală, face parte dintr-un efort istoriografic mai larg și de durată, care va permite aducerea la cunoștința publicului larg a unor momente cheie din istoria seculară a orașului nostru.

---

¹ Lucrarea de față a fost prezentată, într-o formă mai restrânsă, în data de 29 mai 2023 la Sala Festivă a Primăriei Sighișoara cu ocazia aniversării a 124 de ani de la deschiderea porților Muzeului *Alt-Schäßburg/Sighișoara-Veche*.

² Textul *motto*-ului nostru poate fi tradus prin următoarele cuvinte: „În timp ce fotografiile nu pot minți, mincinoșii pot fotografia.”

³ Arhiducele Carol, viitorul împărat Carol I al Austriei și rege Carol al IV-lea al Ungariei a trăit între anii 1887-1922 și a fost ultimul împărat al Imperiului Austro-Ungar (21 noiembrie 1916 - 21 martie 1919).

⁴ Regele Ludwig al III-lea (1845-1921) a fost ultimul rege al Bavariei între anii 1913-1918.

Astăzi, cu toții ne trăim viețile într-o lume în care prezența fotografiilor de tot felul reprezintă un fapt normal sau chiar banal. Cu toate acestea trebuie să realizăm că nu a fost întotdeauna așa, iar contemplarea unei lumi fără fotografii constituie o adevărată provocare pentru omul contemporan. În societățile în care nu au existat imagini, marea majoritate a oamenilor nu au lăsat nici o urmă vizuală a existenței lor.

Primele fotografii, *dagherotipurile* au apărut în Franța pe la 1839 și erau expuse pe plăcuțe din metal, fotosensibilizate cu ajutorul bromurii de argint. Dagherotipurile au fost denumite după inventatorul lor Louis Jacques Mandé Daguerre (1787-1851). Pe plăcuța metalică se fixa o imagine pozitivă. În dezvoltarea fotografiei a urmat *ferotipia*, prin care se realiza o fotografie tot pozitivă, pe o placă subțire din fier. Materialul fotosensibil al acesteia era emulsia de colodiu. Această tehnică a fost patentată în 1856 de către americanul Hamilton Smith (1819-1903). Ferotipia se zgâria însă foarte ușor și trebuia protejată într-un cadru de carton cu sticlă.

Tehnica fotografică a avansat în mod considerabil în momentul în care s-a descoperit că materialele sensibile la lumină puteau fi aplicate și pe o plăcuță din sticlă. Introdusă în 1851, *ambrotipia* a devenit cea mai populară tehnologie de fotografiere. Suportul, conținând emulsia fotosensibilă, putea fi montat în aparatul de fotografiat și mai apoi, prin expunere la lumină se înregistra o imagine negativă. „*Negativul*” era tipărit ulterior într-o imagine pozitivă. Plăcuțele din sticlă au constituit însă o adevărată provocare pentru fotograf, emulsia trebuind a fi aplicată pe sticlă în întuneric, iar apoi, înainte de a se usca, se introducea în aparat. Pentru a se obține o fotografie decentă, o expunere putea dura chiar și cinci minute. Prin anii '70 ai secolului al XIX-lea s-au introdus plăcuțele fotografice uscate. În anul 1871, fotografii englez Richard Leach Maddox (1816-1902) a inventat procedeul fotografic care folosea gelatina drept emulsie fotosensibilă. Aplicată pe o placă de sticlă, ea oferea un mediu fotografic portabil și era relativ ușor de folosit. Noul sistem de fotografiere cu placă uscată pe bază de gelatină a înlocuit tehnicile vechi și a făcut posibilă fotografia de masă. Folosirea gelatinei ca emulsie a rămas standardul pentru aproape toate filmele fotografice până foarte de curând. Americanul George Eastman (1854-1932) a reușit să inventeze o nouă bază pentru emulsie, una flexibilă și incasabilă, care putea fi rulată - *filmul fotografic*. Emulsia fotosensibilă era aplicată pe o bază subțire din nitrat de celuloză.⁵

---

⁵ Frederic J. Athearn, *A Window to The Past – A view to the future. A guide to Photo documenting Historical Places*. Foreword by Gregory D. Kendrick. Photography by Frederic J. Athearn. Second Edition. Revised. Bureau of Land Management, Colorado State Office, Denver, Colorado, 1994, p. 1-11.

Imaginea fotografică sub formă de document a fost întotdeauna definită de privitor și a fost considerată veridică deoarece părea a fi independentă de valorile și credințele observatorilor. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea fotografia a fost gândită să producă o înregistrare obiectivă și era mai puțin o interpretare sau redare a unei informații. În epocă, se considera că aparatele de fotografiat produceau documente fotografice și nu simple imagini. Fotografiile reflectau doar ceea ce se afla în fața obiectivului, dintr-un anumit loc la un moment dat.

Fotografiile încapsulează un paradox temporal prin însăși definiția lor, întruchipat de cele două formule: *acolo-atunci* (unde și când a avut loc fotografierea) și *aici-acum* (locul și împrejurarea când este văzută fotografia). Acest paradox funcționează în două direcții, prin capacitatea imaginii fotografice de a depune mărturie pentru noi, respectiv prin posibilitatea ei concretă de a readuce la viață oameni și locuri, evenimente și lucruri din trecut, în momentul privirii ei.

Astăzi reușim să certificăm cele mai multe dintre evenimentele politice, militare, sociale și culturale prin imaginile fotografice. În cele mai multe cazuri, acestea sunt chiar întâmplările care ne modelează viețile și care constituie obiectul amintirilor noastre. Prin intermediul fotografiilor documentare aflăm în prezent despre cele petrecute în trecut. În acest sens, una dintre cele mai revoluționare acțiuni ale fotografiei constă în faptul că oamenii nu trebuie să fie prezenți la o întâmplare pentru a depune mărturie despre ea. Evenimentul le este intermediat prin fotografii și în acest fel oricine are posibilitatea de a se întâlni cu o mărturie istorică fotografică.⁶ Acesta a fost și cazul fotografiilor din cercetarea noastră.

Dacă textele scrise au o zonă relativ limitată pentru interpretări, caracterul deschis al fotografiilor permite înțelegerea lor în modalități diferite. O dată cu trecerea anilor, imaginile aparent statice capătă interpretări dinamice și toate fotografiile devin dovezi istorice ale trecutului portretizând în mod concret evenimentele istorice pe care le-au imprimat. Fotografiile reprezintă semne elocvente ale experienței umane colective și oferă societăților, care le-au produs, posibilitatea creării unei cronologii cu privire la istoriile lor, indiferent dacă acestea sunt publice sau private.⁷

În termenii sec. al XX-lea, fotografiile erau înregistrarea evenimentelor și lucrurilor percepute de fotograf, care decidea cu privire la ceea ce trebuia captat pe o peliculă fotografică. Opțiunea fotografului era foarte importantă, dar

---

⁶ Steve Edwards, *Photography. A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2006, p. 2-127.

⁷ Oren Meyers, *Still Photographs, Dynamic Memories: A Study of the visual presentation of Israel's Past in Commemorative Newspaper Supplements* în *Communication Review* – July 2002, p. 180-184.

aceasta nu se rezuma doar la a fotografia pe *cineva* sau *ceva* anume, ci mai ales la a face fotografia convenabilă la *momentul potrivit*. În timp ce o fotografie redă ceea ce a fost văzut de fotograf pentru doar o singură dată, prin însușirile sale distincte fotografia face aluzie și la ceea ce nu se vede, la ceea ce este lăsat deoparte.

Fotografia a fost întotdeauna asociată cu ideea de istorie pentru că reține pentru posteritate ipostaza unei persoane sau un eveniment din a doua jumătate a secolului al XIX-lea sau din secolul al XX-lea. Spre deosebire de orice altă reprezentare vizuală, fotografia a avut valoare ca fixare permanentă a subiectului său și nu a fost considerată doar o redare, o imitare sau o interpretare a acestuia. Fotografia stopează timpul la momentul în care a avut loc scena și reține în acest fel caracterul trecător al clipei. Toate fotografiile pot fi completări la istorie și orice fotografie, în anumite condiții, poate fi folosită pentru a înlătura monopolul pe care istoria îl are asupra timpului. Când analizăm o fotografie veche, o cercetăm mai ales pentru șansa deosebită de a vedea ceea ce a fost cândva în fața ochilor fotografului.⁸ Totuși, trebuie să fim conștienți de faptul că fotografia nu reprezintă o „*emanație magică*”, ci este produsul material al unui aparat fotografic, setat să funcționeze de către fotograf într-un context particular, uneori pentru scopuri mai mult sau mai puțin clare.⁹ Actul în sine al fotografierii este o recunoaștere directă a efemerității clipei, a existenței noastre vremelnice și în cele din urmă a inevitabilității schimbării. Fotografiile sintetizează pur și simplu ceea ce a existat pentru o singură dată. Capacitatea lor evocativă, de rezumare a realității apuse, este reprezentativă în acest sens.¹⁰

Forma particulară prin care trecutul poate fi accesat și redat cu ajutorul fotografiilor constituie un element valoros pentru cunoașterea și înțelegerea istoriei. Fotografiile relevă ceea ce a fost prin intermediul vizualului, operațiune pe care textele scrise nu o pot realiza. A scrie istorie într-o lume în care există fotografii¹¹ reprezintă o altă oportunitate de a înfățișa vremurile de odinioară.

Întorcându-ne la cele șaisprezece fotografii ale noastre, cu vizita la Sighișoara a arhiducelui Carol de Habsburg și a regelui Ludwig al III-lea, trebuie să precizăm că acestea au fost grupate în trei seturi, corespunzătoare celor trei

---

⁸ John Berge, *Understanding a photograph*. Edited and introduced by Geoff Dyer, Penguin Modern Classics, 2013, p. 34-114.

⁹ John Tagg, *The Burden of Representation. Essays on Photographies and Histories*, New York, Palgrave Macmillan, 1988, p. 3.

¹⁰ Caroline Brothers, *War and Photography. A Cultural History*, London and New York, Routledge, 1997, p. XI-22.

¹¹ Elisabeth Edwards, *Thoughts on Photography and The Practice of History* în vol. *The Ethics of Seeing Photography and Twentieth-Century German History*. Edited by Jennifer Evans, Paul Betts, and Stefan-Ludwig Hoffmann, p. 24-27.

mari locații unde s-au aflat cei doi în ziua de 7 noiembrie 1916. Primul set l-am denumit *Gara Sighișoara*, cel de al doilea *Cetatea Sighișoara* și ultimul *Sighișoara - Orașul de Jos*.

Începând cu luna iunie a anului 1916, arhiducele Carol de Habsburg a devenit comandantul suprem al unei secțiuni a Frontului de Est din Primul Război Mondial și a condus mai multe armate poziționate între localitatea Brodi (aflată în V Ucrainei, regiunea Liov) și Munții Carpați. Ca îndatorire fundamentală a acestei conduceri militare, arhiducele a trebuit să verifice unitățile militare care i-au fost atribuite.¹² Inspecțiile militare au inclus și vizitele sale în orașele Transilvaniei din toamna anului 1916.

Moștenitorul tronului austro-ungar s-a aflat pentru prima dată în orașul nostru, în ziua de duminică 15 octombrie 1916. Era însoțit de generalul german Hans von Seeckt (1866-1936, al doilea șef de stat major al *Reichswehr*-ului german între anii 1920-1926). Cei doi se aflau în drum spre Brașov, pe calea ferată. Arhiducele a poposit în gara Sighișoara, unde a fost așteptat de militari, reprezentanți ai guvernului maghiar, oficialități ai comitatului Târnava Mare și ai orașului Sighișoara, precum și de șeful poliției orașului. După oprirea trenului și coborârea pe peron, arhiducele a fost salutat de către comite, care a ținut un scurt discurs.¹³ În timpul acestei opriri, arhiducele Carol de Habsburg a avut un dialog lapidar cu dr. August Leonhardt, primarul de atunci al Sighișoarei:

- „*Locuiesc sași aici?*” a întrebat moștenitorul tronului.
- „*În mare parte, Înălțimea Ta chețaro-crăiască*” a fost răspunsul. „*Este un vechi oraș săsesc.*”
- „*Sășii au suferit mult?*”
- „*Aici, mai puțin, dar au suferit mult în Țara Bârsei.*”
- „*Este profund regretabil*” a răspuns moștenitorul tronului. „*Sășii au fost întotdeauna atât de loiali împăratului și chiar și acum, în război, au rezistat în mod strălucit.*”¹⁴

În a doua jumătate a lunii octombrie 1916 a sosit în oraș arhiducesa Zita de Bourbon-Parma, soția moștenitorului tronului. În cele câteva ore, cât s-a

---

¹² <https://onb.digital/result/10FB7F9B> - accesat la 22 septembrie 2023.

¹³ *Bericht über die infolge des Krieges mit Rumänien angeordnete Räumung der Stadt Segesvár (Schäßburg)*. Erstattet in der Stadtvertretungssitzung am 18. Dezember 1916 vom Bürgermeister Dr. August Leonhardt. (Gedruckt über Beschluß der Stadtvertretung). Buchdruckerei W. Krafft, Segesvár (Schäßburg), 1917. [Raport cu privire la evacuarea orașului Sighișoara ordonată ca urmare a războiului cu România. Susținut de către primarul Dr. August Leonhardt la ședința consiliului orașenesc din 18 decembrie 1916. (Tipărit prin hotărârea consiliului local). Tipografia W. Krafft, Segesvár (Schäßburg), 1917], p. 24. Mai departe abreviat *Bericht*.

¹⁴ *Idem*, p. 25.

aflat la Sighișoara, a inspectat clădirea care a adăpostit în noiembrie 1916 Cartierul General al arhiducelui Carol de Habsburg. Apoi a vizitat Muzeul „*Alt-Schäßsburg*” și a ajuns până pe *Schulberg/Dealul Școlii*, însoțită fiind doar de suita sa.¹⁵

Însemnările din epocă ne menționează prezența arhiducelui Carol de Habsburg la Sibiu în luna octombrie 1916, iar în perioada 28 octombrie – 3 noiembrie la Cluj. De aici, a ajuns la Petroșani pe 5 noiembrie,¹⁶ iar în 6 noiembrie 1916 a sosit pentru a doua oară la Sighișoara, de data aceasta împreună cu soția sa și pentru o ședere de mai multe zile.¹⁷

Locuitorii Sighișoarei și-au decorat casele în mod festiv pentru această vizită specială. La sosirea arhiducelui în gară nu a existat nici o recepție, acesta deplasându-se mai întâi în Cetate, de unde, privind în jur, a spus cu voce tare „*Sehr schön, sehr schön!*” / „*Foarte frumos, foarte frumos!*”. De aici a plecat, în uralele populației, spre imobilul din *Martin Eisenburgergasse/Str. Justiției nr. 7*, unde fusese stabilită locuința sa temporară. Surse contemporane vizitei semnalau încartiruirea în oraș a aproximativ 120 de ofițeri austro-ungari și germani, alături de 1000 de soldați austro-ungari și 150 germani.¹⁸

În cea de a doua jumătate a lunii octombrie 1916, când arhiducele Carol și regele Bavariei se aflau în Transilvania, armata Regatului României era în război cu Puterile Centrale și se duceau lupte pe aliniamentul Orșova-Vatra Dornei. Cu ajutorul *Reich*-ului german, cea mai mare parte a Transilvaniei va fi repusă sub controlul militar austro-ungar.¹⁹

Pe 21 noiembrie 1916, după vizita arhiducelui la Sighișoara, împăratul Franz Joseph se stinge din viață. Acesta avea 86 de ani și condusese destinele imperiului său timp de 68 de ani. Arhiducele Carol, în vârstă de 29 de ani, i-a urmat la tron și a fost încoronat ca împărat cu numele de Carol I al Austriei și ca rege al Ungariei cu numele de Carol al IV-lea.

Paisprezece dintre fotografiile care apar în anexele lucrării noastre provin din *Colecția de Imagini Digitale a Bibliotecii Naționale a Austriei* dedicată Sighișoarei în Primului Război Mondial²⁰ și două din surse editate.²¹ Fotografiile

---

¹⁵ *Bericht*, p. 25.

¹⁶ <https://europecentenary.eu/the-1916-visit-to-cluj-of-the-future-emperor-charles-i-of-austria/> - accesat la 3 mai 2023.

¹⁷ *Bericht*, p. 25.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ <https://europecentenary.eu/the-1916-visit-to-cluj-of-the-future-emperor-charles-i-of-austria/> - accesat la 3 mai 2023.

²⁰ **Anexa I, foto 1** - <https://onb.digital/result/10D3DCF1>; **foto 2** - <https://onb.digital/result/10FB7F4E>; **foto 3** - <https://onb.digital/result/10D3DCE8>; **foto 4** - <https://onb.digital/result/10FB7F57>; **foto 5** - <https://onb.digital/result/10FB7F60>; **foto 6** -

au fost realizate de *Biroul Fotografic din Viena al Cartierului General de Presă de Război*. Unele dintre fotografiile cu moștenitorul tronului au fost făcute de către Heinrich Schumann (1888-1963), fotograf oficial al curții imperiale de la Viena. Acesta l-a însoțit pe arhiducele Carol în vizitele sale de pe front.

Primul set de fotografii (***Gara Sighișoara***, vezi ***Anexa I*** de la sfârșitul lucrării noastre) este alcătuit din 6 imagini, făcute în 7 noiembrie 1916 și îi prezintă pe regele Bavariei și arhiducele Carol, îmbrăcați în uniformă militară, în gara orașului nostru.²² Fotografiile 1 și 2 îi au în prim plan pe cei doi lideri politici și militari. Cei doi primesc onorul gărzii militare aflate pe peronul gării și salută militărește. Apoi trec în revistă efectivele gărzii de onoare alcătuită din soldați ai trupelor austro-ungare, poziționați pe două rânduri. Comandantul gărzii, care a mânuit sabia pentru onor, îi însoțește de la distanță pe cei doi oaspeți importanți. În partea stângă a imaginii, în planul îndepărtat se pot observa civilii prezenți la acest moment solemn, respectiv ofițerii austro-ungari, care se salută cu ofițerii germani din delegație. Clădirea gării a fost decorată cu ramuri verzi de brad, la care s-au adăugat 6 drapele în culorile Ungariei (roșu-alb-verde) și în cele ale Bavariei (alb - albastru deschis). Se mai poate observa în imagine denumirea gării în limba maghiară - Segesvár. Regele Bavariei, Ludwig al III-lea a vizitat la 7 noiembrie 1916 Comandamentul Grupului de Armate de la Sighișoara, călătorind împreună cu fostul ministru comun de externe al Austro-Ungariei (1912-1915), contele Leopold Berchtold.

Imaginile 3, 4 și 5 din acest set au surprins etapele deplasării regelui și arhiducelui prin fața ofițerilor austro-ungari, respectiv germani și salutul militar al celor din urmă, urmat de strângerea mâinilor. Ofițerii germani sunt ușor de identificat datorită căștii lor militare specifice, cu vârful ascuțit - *Pickelhaube*. Atât ofițerii germani, cât și cei austro-ungari purtau câte o sabie la uniformă caracteristică armatei lor. Din aceste imagini se poate înțelege cu ușurință că la 7

<https://onb.digital/result/10FB7F79>. ***Anexa II, foto 1*** - <https://onb.digital/result/10FB7F82>; ***foto 3*** - <https://onb.digital/result/10FB7FBC>; ***foto 4*** - <https://onb.digital/result/10FB7FC5>; ***foto 5*** - <https://onb.digital/result/10FB7FDE>; ***foto 6*** - <https://onb.digital/result/10FB7FE7>; ***Anexa III, foto 2*** - <https://onb.digital/result/10FB7FF0>; ***foto 3*** - <https://onb.digital/result/10FB7F9B>; ***foto 4*** - <https://onb.digital/result/10FB7FA3>. Toate imaginile au fost accesate la data de 22 decembrie 2022.

²¹ ***Anexa II, foto 2*** - *imaginea/Abb. 154* în vol. *Bildband Schässburg – Sighișoara – Segesvár aus Vergangenheit und Gegenwart*. Herausgeber: Heinz Brandsch, Heinz Heltmann, Walter Lingner, Verlag: Albersdruck GMBH & CO KG, Düsseldorf, 2003, p. 133; ***Anexa III, foto 1, imaginea/Abb. 59*** în vol. *Schäßburg. Bild einer siebenbürgischen Stadt*. Herausgegeben von Hans-Heinz Brandsch, Heinz Heltmann und Walter Lingner, Thaur bei Innsbruck: Wort und Welt Verlag, 1994, p. 80.

²² *Bericht*, p. 26.

noiembrie 1916, cel care sosea de fapt la Sighișoara, era regele Bavariei, Ludwig al III-lea, și nu arhiducele Carol, care se afla deja în oraș din ziua anterioară. În aceste imagini arhiducele doar îl însoțea pe rege la acest ceremonial, în calitate de gazdă. Astfel putem afirma că ceremonia de primire din gară a fost pregătită pentru vizita regelui Bavariei.

Ultima fotografie a setului, intitulat de noi *Gara Sighișoara*, a capturat în prim plan chipul bătrânului rege bavarez. Acesta avea 71 de ani, purta ochelari de vedere alături de celebra cască militară *Pickelhaube* și privea în mod direct către obiectivul aparatului de fotografiat. În acest fel ni s-a păstrat până astăzi o imagine cunoscută a chipului regelui Ludwig al III-lea. Se pot identifica în prim plan regele și arhiducele alături de câțiva ofițeri ai celor două armate, iar în partea stângă membrii gărzii de onoare.

Al doilea set (*Cetatea Sighișoara*, vezi *Anexa II*) cuprinde tot 6 fotografii și are în cadru primirea regelui Ludwig al III-lea în Cetatea Sighișoara de către oficialitățile civile ale comitatului Târnava Mare și ale orașului și vizita acestuia prin Cetate, la Biserica din Deal și Biserica Mănăstirii, respectiv la Muzeul „*Alt-Schäßburg*” din Turnul cu Ceas. În prima imagine a setului îi putem vedea pe rege și pe arhiduce într-o mașină decapotabilă de epocă, în drum spre Cetate. În fundal se pot observa câțiva ofițeri și civili, iar în spate de tot fumul unei locomotive cu aburi din gara Sighișoara. Aflați pe locurile din spate ale mașinii, regele și arhiducele par a fi relaxați, fiecare schițând câte un zâmbet.

A doua imagine a setului este reprezentativă pentru istoria noastră locală - regele Ludwig al III-lea al Bavariei era întâmpinat și salutat în mod oficial în *Burgplatz*/*Piața Cetății* de către autoritățile civile ale Comitatului Târnava Mare și de cele ale orașului Sighișoara. Cu această ocazie au fost rostite câteva cuvinte de bun venit, în limba maghiară de către comite și în limba germană de către primarul orașului Sighișoara din acea perioadă, dr. August Leonhardt.²³ Regele le-a mulțumit și le-a strâns mâna. Grupul celor cinci oficiali civili, din care făceau parte comitele și primarul, purta mănuși și în semn de respect față de rege își scosese războierile. Regele era însoțit de ofițerii săi apropiați. De jur împrejurul acestuia și a oficialităților locale exista o mare de oameni, compusă din copii, femei și bărbați de diferite vârste și din diverse categorii sociale. Se aflau, de asemenea, oameni curioși chiar și în cele șase ferestre ale Casei cu Cerb, împodobită de sărbătoare.

În cel de al treilea cadru, fotografii a surprins delegația oficială deplasându-se pe *Schulgasse*/*Str. Școlii* către Scara Acoperită pentru a vizita

---

²³ Primarul dr. August Leonhardt a condus destinele orașului Sighișoara timp de 21 de ani, între 1910-1931.

Biserica din Deal. În preajma regelui se aflau ministrul de război bavarez, generalul german Hans von Seeckt, fostul ministru de externe austro-ungar, contele Leopold Berchtold și lordul șambelan al moștenitorului tronului. Grupul de oficialități civile și militare era condus de vicecomite și de primar. În spate se vede mașina decapotabilă cu care acesta a ajuns în Cetate, probabil împreună cu arhiducele Carol, care nu apare în imagine. În fundal și în partea stângă a imaginii au fost capturate și mulțimile curioase de oameni, aflate în Cetate pentru întâmpinarea regelui. Tot pe stânga se poate distinge fațada clădirii din Piața Cetății nr. 4 de astăzi, care fusese și ea pavoazată în mod festiv pentru această vizită memorabilă.

Cea de a patra imagine a setului 2 l-a înregistrat pe regele Bavariei parcurgând drumul de pe latura de sud a Bisericii din Deal, după ce vizitase interiorul acesteia. Observăm că îl însoțesc doar trei oficialități civile, cu jobene, un polițist și 12 ofițeri. Ludwig al III-lea pare a asculta cu interes cuvintele oficialului din dreapta. După ce au vizitat Biserica din Deal, membrii delegației s-au deplasat în jurul Școlii din Deal, unde erau încartiruite trupe militare. În această locație se pare că nu a fost permis accesul publicului.

A cincea imagine ni-l prezintă pe rege, la ieșirea din Scara Acoperită, alături de oficialități și de ofițeri, îndreptându-se spre Biserica Mănăstirii. Fațada Scării Acoperite a fost și ea împodobită cu flori și ramuri verzi, iar de o parte și de alta s-au așezat drapelele Bavariei și cel al Ungariei. În dreapta imaginii un polițist saluta respectuos, iar în spatele lui, copii priveau curioși delegația regelui. În această imagine atrage atenția vechiul paviment stradal, existent odinioară pe Str. Școlii!

Ultima fotografie din setul *Cetatea Sighișoara* ni-l prezintă pe regele Bavariei ieșind din Biserica Mănăstirii Dominicane împreună cu ofițerii germani și oficialitățile civile. Din nou, bătrânul rege privește spre fotograf. La configurația stradală din fața portalului de vest a Bisericii Mănăstirii, diferită de cea de astăzi, se adăugau doi pomișori în partea stângă și dreaptă a intrării în biserică. Deși nu dispunem de fotografii, știm că în continuare, bătrânul rege bavarez a ajuns la Turnul cu Ceas, unde delegația a fost preluată de custodele de atunci al muzeului sighișorean, dr. Josef Bacon (1857-1941) și au vizitat împreună *Muzeul Alt-Schäßsburg*. Din declarațiile contemporanilor, regele a urcat și a coborât scările abrupte ale Turnului cu Ceas cu o vioiciune uimitoare pentru vârsta sa (avea 71 de ani). De aici, s-a îndreptat către Biserica Romano-Catolică din Cetate, parcurgând traseul promenadei Cetății, aflat în exteriorul zidurilor. În apropiere de biserica catolică, regele a auzit urale în Piața Cetății, unde se afla arhiducele Carol. Acesta s-a apropiat de rege și luând poziția de drepti i-a dat

raportul militar. Au discutat câteva minute, după care arhiducele și-a luat la revedere de la bătrânul rege cu un salut, urmat de o plecăciune. Grupul regelui a vizitat apoi Biserica Romano-Catolică.²⁴

La dorința expresă a lui Ludwig al III-lea, delegația a parcurs pe jos traseul de la Biserica Romano-Catolică prin *Burgplatz* către Turnul cu Ceas, pe care regele l-a privit pentru ultima dată, apreciind foarte mult remarcabila construcție. Regele bavarez a coborât din Cetate pe sub Turnul cu Ceas, a parcurs *Turmgaſſe/Str. Turnului* și *Marktplatz-ul/Parcul Unirii* de astăzi și s-a îndreptat spre locul încartiruirii sale la Sighișoara, casa din *Spitalsgaſſe* (astăzi *Str. Ilarie Chendi nr. 14*). Dorim să adăugăm aici că în după amiaza zilei de 7 noiembrie 1916 regele Bavariei și arhiducele Carol, împreună cu anturajul lor, au mai întreprins o vizită, la cetatea fortificată din satul Apold (Trapold),²⁵ fiind conduși de vicecomitele comitatului Târnava Mare.²⁶

Ultimul set de fotografii (*Sighișoara - Orașul de Jos*, vezi *Anexa III*) numără doar 4 fotografii. Prima imagine îl înfățișează pe regele Bavariei mergând pe jos, prin vechiul *Marktplatz*, alături de doi oficiali locali și de ofițeri ai armatei germane, respectiv ai armatei austro-ungare. Regele nu este însoțit de arhiducele Carol, cum se credea până acum. Arhiducele Carol nu se află în această imagine, chiar dacă persoana cu joben din stânga purta mustață, asemenea moștenitorului tronului austro-ungar. Având în vedere faptul că Austro-Ungaria era în război, arhiducele Carol a purtat aproape tot timpul o uniformă militară austriacă. În toate vizitele și inspecțiile sale militare din Transilvania, în calitate de comandant suprem al armatelor din Transilvania, a îmbrăcat o uniformă militară de ofițer austriac. L-am văzut în această uniformă în fotografiile din setul 1, în momentul sosirii regelui Bavariei în gara Sighișoara și în fotografia nr. 1 din setul al doilea, când cei doi lideri politici și militari se aflau pe locurile din spate ale mașinii decapotabile. Revenind la imaginea de față, regele Bavariei saluta lumea prezentă cu mâna dreaptă ridicată în dreptul căștii sale *Pickelhaube* și privea către obiectivul aparatului de fotografiat. Împreună cu delegația sa a străbătut *Marktplatz-ul*, mergând paralel cu calea ferată cu ecartament îngust Sighișoara-Agnita-Sibiu. De aici s-a îndreptat către locuința sa militară din Sighișoara, casa din *Spitalsgaſſe*. În fundalul imaginii se vede impunătoarea Casă a Meșteșugarilor din Sighișoara, iar pe dreapta, clădirea magazinului comerciantului *Johann Baptist Teutsch*, astăzi *Hotelul Central Park* (Piața Hermann Oberth nr. 25).

---

²⁴ *Bericht*, p. 27.

²⁵ Localitate aflată la 16km depărtare de orașul Sighișoara, astăzi pe DJ 106 spre Agnita.

²⁶ *Bericht*, p. 27.

A doua imagine din acest ultim set ne înfățișează imobilul din Sighișoara, care a adăpostit Cartierul General al arhiducelui Carol, cu un drapel uriaș fluturând la nivelul superior. Reședința temporară (6-11 noiembrie 1916) a arhiducelui Carol a fost clădirea Băncii Austro-Ungare (1913), situată în *Martin Einseburgergasse/Str. Justiției nr. 7* de astăzi. În fața impresionantului edificiu patru soldați austro-ungari executau serviciul de gardă. Am putut identifica în imagine, chiar și un post de santinelă situat în partea stângă a porții principale. În imagine se conturează și o parte din vechiul traseu al căii ferate înguste, care străbătea orașul Sighișoara înspre Agnita și Sibiu.

În fotografia numărul 3, regele Bavariei era prezent în fața clădirii care l-a găzduit la Sighișoara, așteptând sosirea contelui Leopold Berchtold. Remarcăm salutul militar al ofițerilor prezenți, steagul bavarez în partea stângă a clădirii, ornamentele din ramuri de brad și nu în ultimul rând covorul de la intrare.

Ultima imagine a setului are legătură cu cea de dinainte și ni-l înfățișează pe rege, în mașina decapotabilă, împreună cu Leopold Berchtold, fostul ministrul comun de externe al Imperiului Austro-Ungar. Cei doi ocupau locurile din spate, iar șoferul militar al mașinii era însoțit în stânga de un aghiotant. Mașina decapotabilă din această fotografie pare a fi același automobil care l-a transportat pe rege de la gară în *Burgplatz*. Regele Bavariei a părăsit Sighișoara în seara zilei de 7 noiembrie 1916.

Din aceste imagini am putut constata cum fotografiile din 1916 pot deveni instrumente valoroase pentru reflectarea istoriei unui episod din Primului Război Mondial, petrecut în orașul de pe râul Târnava Mare, în urmă cu 107 ani. Într-una din lucrările sale, cercetătoarea britanică Elisabeth Edwards²⁷ chestiona modalitatea prin care fotografiile reușesc să schimbe întreaga noastră relație cu trecutul, pe care îl traduc în expresii noi prin manifestarea iluziei trăirii unei experiențe istorice, la vederea lor. Se pare că seducția, magia și potențialul imaginilor fotografice vechi sunt încorporate în această experiență. Fotografia, precum căile ferate, vapoarele cu aburi sau telegraful, a constituit una din tehnologiile sec. al XIX-lea, care a intervenit major asupra percepției timpului și a spațiului²⁸ și a transformat modul de raportare a oamenilor față de aceste două coordonate fundamentale ale vieții.

Contextul istoric al realizării acestor fotografii l-a constituit Primul Război Mondial, respectiv existența frontului de est din Transilvania. Începând

---

²⁷ Elisabeth Edwards, *Photographs and The Practice of History. A Short Primer*, Bloomsbury Academic, London 2022, p. X.

²⁸https://www.moma.org/learn/moma_learning/themes/photography/the-photographic-record/ - accesat la 28 februarie 2023.

cu luna octombrie 1916, după ce trupele armatei române au fost respinse și s-au retras dincolo de Carpați, armatele austro-ungare și cele ale *Reich*-ului german erau în Transilvania. În această conjunctură militară, prezența celor doi conducători politici și militari alături de populație a fost considerată de o însemnătate aparte pentru contemporani. Credem că sensul simbolic al acestor imagini s-a schimbat de-a lungul istoriei, aceasta fiind dependent în mare măsură de *cine* le-a privit, *când* le-a privit și nu în ultimul rând, de locul de *unde* le-a privit!²⁹

În scurta noastră prezentare am ținut seama de principalul motiv pentru care aceste fotografii au fost realizate - acela de a susține propaganda de război a Imperiului Austro-Ungar, care s-a bucurat în mod nemijlocit de sprijinul armatei imperiale germane. Imaginile noastre au fost executate și pentru a indica unei părți a locuitorilor Transilvaniei că nu erau singuri în Marele Război. Prezența celor doi lideri politici și militari în mijlocul lor a fost considerată de importanță majoră pentru destinele lor viitoare.

Fără indicarea acestui complex context istoric, politic și militar toate aceste fotografii puteau fi interesante pentru cel care le privea, însă nu aveau un caracter documentar și nici nu erau informative sau evocative. Nu putem nega faptul că de-a lungul timpului au existat și fotografii care au fost realizate fără vreo o intenție documentară pentru a manipula opinia publică sau pentru a servi unor scopuri particulare.³⁰

Pentru câteva momente aceste instantanee, ale vizitei celor două capete încoronate, ne-au transpus în vremurile de altă dată și ne-au permis să fim față în față cu istoria dinamică și dureroasă ai acelor ani. Participanți tăcuți la istorie, fotografiile reprezintă indicii pentru ceea ce nu a putut fi exprimat în cuvinte și permit posterității racordarea la sensibilitatea colectivă a Primului Război Mondial din Transilvania. Mărturia lor este cu atât mai prețioasă cu cât avem de a face cu înregistrarea pe peliculă a ceremonialului și a vizitei propriu-zise de la Sighișoara a moștenitorului tronului Imperiului Austro-Ungar și a regelui Bavariei.

Istoria capturată în fotografii, asemenea istoriei pictate sau istoriei scrise, este un act subiectiv de interpretare a trecutului.³¹ Astăzi, în jurul nostru există o mulțime de fotografii și tot astăzi, aceste imagini se metamorfozează, sub ochii noștri, în istorie. Din păcate nu „citim” îndeajuns fotografiile și nu le interpretăm ca obiecte care aparțin vremurilor apuse și foarte rar ne slujim de

---

²⁹ <https://www.williamcronon.net/researching/images.htm> - accesat la 27 februarie 2023.

³⁰ <https://alphahistory.com/analysing-images/> - accesat la 28 februarie 2023.

³¹ Peter Burke, *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*, London, Reaktion Book, 2001, p. 13-31, 81-83, 140, 157-159, 177, 184-185, 187.

ele ca artefacte istorice pentru a construi un discurs istoric sau pentru a înțelege ceea ce s-a întâmplat odinioară. Dacă strădania și consecvența noastră ar fi mai durabilă în această direcție am putea să îi cunoaștem mai bine pe cei care le-au creat, pe oamenii sau evenimentele istorice pe care le-au imprimat și nu în ultimul rând pe cei care s-au folosit de ele pentru anumite scopuri. Toate artefactele istorice constituie moșteniri palpabile ale vieții din trecut și conservă în ele o parte însemnată din experiența istorică a umanității.³²

Dorim să încheiem expunerea noastră prin a afirma că specialiștii din muzee sau arhive au fost întotdeauna creatori de istorie publică. Însă perseverența acestora de a face istoria cunoscută s-a concretizat de cele mai multe ori doar în urma contactului direct și a cercetării efective a diverselor obiecte produse de activitatea umană.³³ Privirea cu admirație a relicvelor trecutului nu este suficientă pentru a înțelege adevărata lor însemnătate pentru scrierea istoriei.

În atelierul istoricului orice artefact de odinioară are capacitatea de a deveni un eveniment istoric, dar spre deosebire de acesta din urmă, artefactul încă mai există fizic în colecțiile muzeelor și arhivelor³⁴ și poate depune mărturie oricând în legătură cu acel eveniment istoric.

**PHOTOGRAPHY AND HISTORY. THE VISIT FROM SIGHISOARA OF THE
HEIR TO THE AUSTRO-HUNGARIAN THRONE AND THE KING OF
BAVARIA (NOVEMBER 1916)
(Abstract)**

The present work aims to present the photographs of the visit of Archduke Charles of Habsburg and King Ludwig III of Bavaria to Sighisoara on 7 November 1916. After pointing out some major stages in the history of photography and the importance of photography as a documentary source, the paper analyzed the photographs of the visit of the heir to the Austro-Hungarian throne and the Bavarian king to Sighisoara. Finally, it emphasized the importance of old photographs for writing history.

Photography has always been associated with the idea of history because it preserves for posterity the appearance of an event or person from the second half of the 19th and 20th

---

³² Steven Lubar, W. David Kingery, *Introduction* la vol. *History from things. Essays on Material Culture*. Edited by Steven Lubar and W. David Kingery, Smithsonian Institution Press, Washington and London, 1993 (Variantă electronică Kindle). Mai departe abreviat *History of things*.

³³ Leonie Hannan, Sarah Longair, *History through Material Culture*, Manchester University Press, 2017 (Variantă electronică Kindle).

³⁴ Jules David Prown, *The Truth of Material Culture: History or Fiction?* în vol. *History from things*.

centuries. Photography stops time at the moment the scene took place and thus records the ephemerality of the moment. All photographs can be possible additions to history and any photograph, under certain conditions, can be used to remove the monopoly that history has on time. Fourteen of the photographs in our appendices come from *The Digital Image Collection of the Austrian National Library* and two from published sources.

In our brief analysis we have considered the main reason why these photographs were taken - to support the war propaganda of the Austro-Hungarian Empire, which enjoyed the direct support of the Imperial German Army. We believe that the symbolic value of these images has changed throughout history, depending to a large extent on *who* looked at them, *when* they looked at them, and not least *where* they looked at them from.

All historical artefacts are tangible legacies of the past and preserve a significant part of humanity's historical experience, which is made available to us through direct examination.

Annex I - Sighisoara Railway Station: *photo 1* - King Ludwig III of Bavaria, seconded by Archduke Charles of Habsburg, reviews the military guard that honored him at the railway station (a); *photo 2* - King Ludwig III of Bavaria, seconded by Archduke Charles of Habsburg, reviews the military guard that honored him at the railway station (b); *photo 3* - The King of Bavaria accompanied by Archduke Charles of Habsburg, greets Austro-Hungarian and German officers at the railway station (a); *photo 4* - The King of Bavaria accompanied by Archduke Charles of Habsburg, greets Austro-Hungarian and German officers at the railway station (b); *photo 5* - Ludwig III looking towards the camera at Sighisoara railway station. Behind him Archduke Charles of Habsburg in military uniform; *photo 6* - Ludwig III greeting German and Austro-Hungarian officers. Behind him Archduke Charles.

Annex II – Sighisoara Fortress: *photo 1* - Ludwig III and Archduke Charles of Habsburg in the convertible car; *photo 2* - Meeting of King Ludwig III with mayor Dr. August Leonhardt in *Burgplatz*; *photo 3* - Delegation of the King of Bavaria and local officials on School Street; *photo 4* - King of Bavaria on the south side of The Church from the Hill; *photo 5* - Ludwig III in front of the west portal of The Monastery Church; *photo 6* - The King of Bavaria at the exit from The Covered Staircase.

Annex III - Sighisoara - Lower Town: *photo 1* - The King of Bavaria with local officials in *Marktplatz*; *photo 2* - Headquarters of Archduke Charles in Sighisoara (former building of the Austro-Hungarian Bank); *photo 3* - The King of Bavaria in front of his military residence in Sighisoara; *photo 4* - Ludwig III with Leopold Berchtold, former joint foreign minister of the Austro-Hungarian Empire (1912-1915).

Cuvinte cheie: fotografie, Sighișoara, Primul Război Mondial, Arhiducele Carol de Habsburg, regele Bavariei Ludwig al III-lea.

Keywords: photography, Sighisoara, World War I, Archduke Charles of Habsburg, King Ludwig III of Bavaria.

ANEXA I - Gara Sighișoara.

Foto 1 – Regele Bavariei, Ludwig al III-lea, secondat de arhiducele Carol de Habsburg, trece în revistă garda militară care i-a dat onorul în gară (a).

Foto 2 – Regele Bavariei, Ludwig al III-lea, alături de arhiducele Carol de Habsburg, trece în revistă garda militară care i-a dat onorul în gară (b).

Foto 3– Regele Bavariei însoțit de arhiducele Carol de Habsburg, salută ofițerii austro-ungari și germani din gară (a).

Foto 4- Regele Bavariei, secondat de arhiducele Carol de Habsburg, salută ofițerii austro-ungari și germani din gară (b).

Foto 5 – Ludwig al III-lea privind spre aparatul de fotografiat în gara Sighișoara.
În spatele lui arhiducele Carol de Habsburg în uniformă militară.

Foto 6 – Ludwig al III-lea salutând ofițerii germani și austro-ungari.
În spatele lui arhiducele Carol.

ANEXA II - Cetatea Sighișoara.

Foto 1 – Ludwig al III-lea și arhiducele Carol de Habsburg în mașina decapotabilă.

Foto 2 – Întâlnirea regelui Ludwig al III-lea cu primarul dr. August Leonhardt în Burgplatz.

Foto 3 – Delegația regelui Bavariei și a oficialităților locale pe Str. Școlii.

Foto 4 – Regele Bavariei pe latura de sud a Bisericii din Deal.

Foto 5 – Ludwig al III-lea în fața portalului de vest al Bisericii Mănăstirii.

Foto 6 – Regele Bavariei la ieșirea din Scara Acoperită.

ANEXA III - Sighișoara - Orașul de Jos.

Foto 1 – Regele Bavariei alături de oficialitățile locale în Marketplatz.

Foto 2 – Cartierul General al arhiducelui Carol la Sighișoara (fosta clădire a Băncii Austro-Ungare).

Foto 3 – Regele Bavariei în fața locuinței sale militare de la Sighișoara.

Foto 4 – Ludwig al III-lea și Leopold Berchtold, fostul ministrul comun de externe al Imperiului Austro-Ungar (1912-1915).

O SUTĂ DE ANI DE EXISTENȚĂ A PRIMULUI LICEU ROMÂNESC DIN SIGHIȘOARA

Ion Eugen Sârbu

Anul acesta, la 1 septembrie, se împlinesc 100 de ani de existență a instituției de învățământ secundar numită, inițial, Liceul de Băieți „Principele Nicolae”, iar astăzi Colegiul Național „Mircea Eliade” Sighișoara.

În Transilvania, după unire, începând cu anul 1919, școlile de stat maghiare se transformă în școli de stat românești. În perioada interbelică, diferitele etnii din România au dispus, în mod liber, de învățământ în propria limbă, astfel și școlile germane, existente încă dinainte de 1918 la Sighișoara, și-au continuat activitatea, ca școli particulare luterane, aflate sub autoritatea Bisericii Evanghelice. Maghiarii aveau și ei două școli confesionale, legate de confesiunile catolică și reformată. La Sighișoara, existau în perioada interbelică următoarele școli confesionale sau particulare: Școala Primară de Băieți evanghelică luterană, Școala Primară de Fete evanghelică luterană, Școala Primară romano-catolică, Școala Primară Reformată, Gimnaziul German de Fete, Școala Normală de Fete Evanghelică Luterană, care avea și o școală de aplicație, și Liceul de Băieți Episcop Teutsch.¹ Pe lângă acestea, mai funcționau și școlile de meserii ale comercianților din Sighișoara.

Comunitatea evreiască din Sighișoara nu avea propria școală, unii dintre copiii acestei comunități mergeau la Școala primară evreiască din Mediaș.²

Învățământul primar, secundar și particular interbelic a fost reorganizat prin legile adoptate în anii 1924, 1925 și 1928. Scopul acestei legislației a fost unificarea învățământului din Vechiul Regat cu cel din noile provincii și crearea unui sistem de învățământ unic, uniform și centralizat.³ Educația s-a numărat printre prioritățile perioadei interbelice, deoarece era necesară crearea unei elite, care să fie capabilă să facă față noilor provocări și să pună în practică viitoarele reforme.⁴ Pentru a putea controla cu adevărat noile teritorii unite cu România, statul român trebuia să susțină apariția unei elite românești în aceste teritorii.

Pe parcursul perioadei interbelice, se poate observa efortul autorităților române de a dezvolta învățământul românesc în Sighișoara, într-un oraș în care

---

¹ *Monografia Județului Târnava Mare*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1943, p. 334

² Ion Eugen Sârbu, *Evreii din Județul Târnava Mare, Târgu Mureș, Casa de editură „Mureș”, 2019 p. 97.*

³ Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, București, Editura Humanitas, 1998, p.57.

⁴ Marcela Sălăgean, *Marcela Sălăgean, Introducere în istoria contemporană a României*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2013, 75.

cultura și educația germană era la un nivel înalt. Aceste eforturi sunt probate și prin demersurile insistente ale autorităților locale pentru a avea învățământ secundar românesc la Sighișoara, prin înființarea celor două licee: Liceul de Fete și Liceul de Băieți „Principele Nicolae”.⁵ Pe lângă aceste două licee, s-au făcut eforturi pentru construirea unor noi edificii școlare corespunzătoare pentru învățământul primar de stat.

Liceul de Băieți „Principele Nicolae” din Sighișoara a luat ființă la 1 septembrie 1923.⁶ Direcțiunea liceului a fost încredințată profesorului N. D. Petrescu Zoița, fost profesor de geografie la școala normală din Râmnicul Sărat.⁷ Deschiderea acestui liceu, așa cum se precizează în *Monografia Județului Târnava Mare*, a fost impusă de „cerințele naționale culturale locale.”⁸

Înființarea liceului s-a realizat în timpul ministeriatului lui Constantin Angelescu și a prefectului Ioan Prescurea, cu sprijinul senatorilor și deputaților de Târnava Mare, Ioan Th. Florescu (deputat), Ignăție Mircea (senator) și C. Solomonescu (senator).⁹ La fel ca în cazul Școlii Medii de Stat pentru Fete și apoi a Liceului de Fete, și aici, dar parcă cu mai mult avânt, s-au implicat pentru înființarea și apoi sprijinirea liceului persoane de vază din rândul românilor din Sighișoara. Acest aspect rezultă și din componența primului comitet școlar, format din președinte Ioan Prescurea, prefectul județului, secretar N. D. Petrescu Zoița (director), cenzor ales de comitet Ioan Manolescu, directorul Băncii Naționale din Sighișoara, cenzor ales de profesori Silvia Petrescu Zoița, cenzor al adunării generale Ioan Sonea, funcționar la administrația financiară locală, membrii O. Piso (inginer silvic), V. Popescu (șeful stației) și Emilia Berea (profesoară).¹⁰ Potrivit unei adrese trimise de N. D. Petrescu Zoița Ministrului Instrucțiunii Publice, numele liceului a fost hotărât de cadrele didactice care predau aici, împreună cu Comitetul școlar în ședința din 27 octombrie 1923.¹¹

La 26 septembrie 1923, s-au deschis oficial cursurile pentru elevi,¹² însă festivitatea de inaugurare a liceului a avut loc pe 30 septembrie.¹³ La această

---

⁵ *Monografia Județului Târnava Mare*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1943, p. 334, vezi și Mihaela Crăciun, *op. cit.*, p. 38.

⁶ *Arhiva Colegiului Național „Mircea Eliade” Sighișoara*, dosar nr.5/1925, f 178.

⁷ *Serviciul Municipiului București al Arhivelor Naționale*, Fond Ministerul Instrucțiunii, dosar nr. 503/1923, f 113,

⁸ *Monografia Județului Târnava Mare*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1943, p. 335 .

⁹ *Anuarul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, anul școlar 1926-1927*, Tipografia Markus, Sighișoara, 1927, p. 9.

¹⁰ *Serviciul Municipiului București al Arhivelor Naționale*, Fond Ministerul Instrucțiunii, dosar nr.270/1923, f 57.

¹¹ *Idem*, dosar nr. 479/1923 f. 30.

¹² *Ibidem*, p167.

festivitate, au participat toate autoritățile orașului, corpul profesoral, părinții și elevii. Clădirea, în care a funcționat și mai funcționează și astăzi liceul, a fost construită în 1880 și a fost destinată unei școli primare maghiare de stat.¹⁴ În primul an de funcționare liceul a avut un număr de 180 de elevi înscriși și a început cu 5 clase (secția modernă) la care, în anii următori, s-a adăugat succesiv câte o clasă.¹⁵ Începând cu anul școlar 1926-1927, a funcționat ca liceu de tip C cu 8 clase, situație menținută până în 1928.¹⁶ Începând cu anul școlar 1928-1929, în urma modificării Legii învățământului secundar, liceul funcționa numai cu șapte clase. În anul școlar 1934-1935, se revine, din nou, la opt clase. În Consiliul profesoral din 14 februarie 1934, se dă citire Ordinul Ministerului, prin care se comunică proiectul de orar pentru viitorul liceu cu 8 clase.¹⁷

Încă din primii ani ai existenței sale, liceul și-a luat rolul în serios, ca animator al vieții culturale a românilor de pe aceste meleaguri. Prezența liceului a animat viața culturală a românilor din Sighișoara, profesorii și elevii implicându-se în festivitățile, organizate cu ocazia unor sărbători ca 24 ianuarie, 10 mai și altele. Acest aspect a fost remarcat și de dr. J. Wolff, directorul Liceului german din Sighișoara, care a afirmat că „*ungurii nu au putut face în timp îndelungat ceea ce românii au putut face aici într-un an numai prin ajutorul școlii.*”¹⁸

La 1 mai 1926, N. D. Petrescu Zoița a fost delegat inspector secundar la regiunea a VI-a școlară Craiova, fiind în același timp și inspector al internatelor din regiunile școlare București și Pitești.¹⁹ După plecarea directorului, în perioada 1 aprilie 1926-1 octombrie 1926, liceul a fost condus de profesorul Ioan Medrea, detașat de la liceul din Dumbrăveni.²⁰ La 1 octombrie 1926, la conducerea liceului a fost adus Horia Teculescu, detașat de la liceul „Mihai Viteazul” din Alba Iulia.²¹ Noul director, „*om de cultură vastă și mare patriot s-a încadrat repede în atmosfera de însuflețire găsită*” și a continuat munca depusă în anii precedenți de N.D. Petrescu Zoița.²²

---

¹³ Mercurie Petcu și Gheorghe Gavrilă, *op. cit.* p. 72.

¹⁴ *Ibidem*, *op. cit.* p. 73.

¹⁵ *Anuarul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, anul școlar 1926-1927*, Tipografia Markus, Sighișoara, 1927, p. 164.

¹⁶ *Monografia Județului Târnava Mare*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1943, p. 334.

¹⁷ *Arhiva Colegiului Național „Mircea Eliade” Sighișoara*, inventar nr.9, dosar nr.5/1931-1932.

¹⁸ *Anuarul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, anul școlar 1926-1927*, Tipografia Markus, Sighișoara, 1927, p.164.

¹⁹ *Ibidem*, p. 10,

²⁰ *Ibidem*,

²¹ *Ibidem*.

²² *Monografia Județului Târnava Mare*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1943, p. 337.

Chiar dacă primii ani de funcționare a liceului au fost marcați de tot felul de lipsuri materiale, începând cu anul școlar 1926/1927, se pare că lucrurile au intrat pe un făgaș cât de cât normal, în pofida unor neajunsuri. Spre exemplu, mai era necesare unele spații, deoarece meditațiile se țineau în sălile de clasă. Liceul avea 8 săli de clasă, o sală de conferințe, o sală a direcțiunii, locuința directorului, o sală de gimnastică, un laborator și internatul.²³

În ceea ce privește personalul didactic al liceului, în primul an (1923/1924), nu era prea numeros și aproape jumătate dintre profesori proveneau de la Școala Medie de Stat pentru Fete din Sighișoara. În anii următori problema corpului didactic s-a rezolvat. Astfel, în anul 1927, corpul profesoral era format din 14 profesori, din care 6 titulari, 7 suplinitori și un maestru asimilat după cum urmează: Horia Teculescu (română, germană), Ioan Medrea (română, latină), Petre Nisipescu (fizică-chimie), Eugen Adorjan, (germană, maghiară), Constantin Medrea (religie), George Tomaide (desen, caligrafie), Haralambie Ghinescu (istorie, geografie), Vasile Cricopol (ed. fizică, igienă), dr. Iosif Grumberg (filosofie, matematică), Traian Flămându (științele naturii), Marius Pop (română, istorie), dr. Simeon Krumann (istorie, latină) și Aurel Mircea (română, franceză).²⁴ Printre profesorii care au predat la acest liceu în perioada interbelică se mai numără: Iuliu Holoc (română, filosofie), Alexandru Petit (franceză), Florea Prodan (istorie, română), Alexandru Bota (geografie), Ioan Costrov (matematică), Petre Amărășteanu (fizică-chimie, matematică), Zoltan Torok (științele naturii), Haclé Panichian (muzică, lucru manual), Octavian Liuba (desen), Gheorghe Babeș (gimnastică și sport), Gheorghe Simu (religie), Ioan Covrig (lb. română și filosofie) Ilarion Cocîșiu (muzică) Tului Racotă (lb. română) etc.²⁵ În 1928, cu excepția a doi profesori, aproape întregul corp profesoral era format din profesori veniți de pe tot cuprinsul țării și chiar din străinătate.²⁶

Acest fapt nu este deloc întâmplător, căci în Sighișoara, un oraș săsesc, în primii ani după Unire, nu exista o elită intelectuală românească. În general, după preluarea administrației de către români, în oraș au venit funcționari și specialiști din întreaga țară, pentru a suplini lipsa personalului calificat de origine română.

---

²³ *Anuarul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, anul școlar 1926-1927*, Tipografia Markus, Sighișoara, 1927, p.169,

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Anuarul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, anii 1929/1930 – 1932/1933*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1933, p.408.

²⁶ *Arhiva Colegiului Național „Mircea Eliade” Sighișoara*, inventar nr. 6, dosar nr. 5/1928-1929, f. 187-190.

Evenimentele politice petrecute în România la sfârșitul anilor '30, izbucnirea celui de al II-lea Război Mondial și evenimentele politice de după război au afectat bunul mers al școlii.

La începutul anului 1948, Liceul de Băieți „Principele Nicolae” din Sighișoara își schimbă denumirea. În perioada 1948-1953, va fi denumit Liceul Teoretic de Băieți din Sighișoara. În această perioadă, liceul va cunoaște transformări și sub aspectul organizării. Din anul școlar 1949-1950 funcționa cu clase de la I până la a XI-a.²⁷

Între anii 1953-1956 se numea *Școala Medie de 10 ani pentru băieți* și avea clase de la I până la a X-a.²⁸ La începutul anilor '50, pe lângă clasele de zi, a funcționat și secția de învățământ seral. Cele 10 clase, învățământ de zi, și cele 4, învățământ seral, erau împărțite astfel: ciclul I (clasele I-IV), ciclul II (clasele V-VII) și ciclul mediu (clasele VIII-X), iar secția serală (clasele I-IV).²⁹

Începând cu anul școlar 1956-1957, se va schimba denumirea, în *Liceul nr. 1 din Sighișoara* sau *Școala Medie nr.1 din Sighișoara* și va deveni școală mixtă, având la învățământul de zi 188 de elevi înscriși.³⁰ Începând cu acest an, liceul va fi frecventat și de fete, iar tot din acest an școlar se revine la învățământul de XI clase.

La 1 septembrie 1960, s-a înființat în cadrul liceului secția maghiară, la început cu o clasă pe fiecare an de studiu. În anul școlar 1960-1961, clasa a VIII-a C era clasa cu predare în limba maghiară. În acest an școlar existau 4 clase la ciclul I, 4 clase la ciclul II și 9 clase la ciclul mediu, iar la seral existau alte 8 clase. În total, școala avea 17 clase la zi, cu 347 de elevi și 8 clase la seral, cu 265 de elevi, adică 25 de clase și un total de 612 elevi.³¹ Pe lângă aceste clase, încă din anul școlar anterior, în școală funcționa și o altă formă de învățământ – cursuri fără frecvență.

În anul 1965, școala trece printr-o nouă reorganizare. Începând cu acest an, rămân doar clasele de liceu, iar denumirea oficială va fi *Liceul nr. 1 Sighișoara*.³² Probabil, tot acum se desființează și internatul liceului, deoarece după acest an nu mai întâlnim informații legate de funcționarea internatului. Cu siguranță, în anul școlar 1967-1968 liceul funcționa cu 25 de clase, dintre care 9 clase liceu de zi și 15 clase liceu seral. Între clasele de liceu de zi există câte o clasă de secția maghiară, pe fiecare an de studiu. La acea dată, liceul era

---

²⁷Idem, inventar nr. 73, dosar nr.7/1949, f. 34.

²⁸ Idem, inventar nr. 78, dosar nr.10/1955, f. 262,

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Idem, inventar nr. 79, dosar nr. 10/1956-1957, f. 2.

³¹ Idem, inventar nr. 83, dosar nr. 11/1961, ff. 6-10.

³² Idem, inventar nr. 89, dosar nr. 17/1966, f. 44,

organizat doar pe trei ani de studiu, după clasa a XI-a, absolvenții susținând Examenul de Bacalaureat.

Începând cu anul școlar 1968-1969 avem prima generație care studiasse 8 clase gimnaziale, și nu șapte, respectiv urma să fie prima promoție absolventă de clasa a XII-a. Astfel, se înființează clasa a XII-a, atât la învățământul de zi, cât și la învățământul seral.

Ultimul an în care mai întâlnim clase fără frecvență este anul școlar 1976-1977. Până în anul 1977, profilul liceului a fost „*real-umanist*”³³.

De la 1 septembrie 1977, profilul liceului se modifică, devenind *Liceul Industrial nr. 2 Sighișoara*.³⁴ Începând cu anul școlar 1978-1979, secția maghiară va avea două clase. După transformarea liceului în liceu industrial, întâlnim și clasă de școală profesională. În anul școlar 1979-1980 existau două clase de anul I și una de anul II profesională. Mai trebuie menționat faptul că liceul era organizat în două trepte. După absolvirea clasei a X-a, elevii susțineau un examen de treaptă. Cei care treceau examenul rămâneau în continuare la liceu, forma de zi, iar cei care nu treceau acest examen formau clasele de profesională, având opțiunea continuării liceului la seral. De la începutul anilor '80 și până în 1990, secția maghiară avea, în general, trei clase în prima treaptă de liceu, iar în treapta a doua, după susținerea examenului, pe următorii doi ani de studiu, rămânea o singură clasă.

Tot la începutul anilor '80, liceul a suferit o grea pierdere materială în urma dărmării sălii de gimnastică și a câtorva săli de clasă. În curtea școlii exista o frumoasă sală de sport, în care elevii își desfășurau orele de educație fizică încă din perioada interbelică. În urma construcției complexului de blocuri din proximitate, curtea școlii s-a micșorat simțitor.³⁵

După căderea regimului comunist, liceul își schimbă din nou profilul și numele. La 1 septembrie 1990, devine *Liceul Teoretic „Mircea Eliade” Sighișoara*, cu profil informatic, real și uman, cu două secții, română și maghiară. În anul școlar 1990-1991 existau încă 5 clase de seral și 4 clase de școală profesională.³⁶ La scurt timp, învățământul profesional a fost desființat, iar ultima clasă de seral a funcționat în anul școlar 1992-1993.

La începutul anilor 2000 clădirea școlii a beneficiat de câteva lucrări de reamenajare. În anul școlar 2003-2004 au început lucrările de reconstrucție a Corpului B, urmând să se amenajeze un amfiteatru, un cabinet de engleză, un

---

³³ Idem, cataloage an șc. 1976/1977.

³⁴ Idem, cataloage an șc. 1977/1978.

³⁵ Mercurie Petcu și Gheorghe Gavrilă, *op. cit.* p. 79.

³⁶ *Arhiva Colegiului Național „Mircea Eliade” Sighișoara*, cataloage an șc. 1990/1991.

cabinet de germană, o sală de lectură, un cabinet de geografie, un spațiu al personalului de serviciu și de depozitare, un spațiu pentru arhive, un grup sanitar nou și un spațiu pentru portarul școlii. (cf. Arhiva școlii, Contract nr. 2347/24.11.2003).

De la 1 septembrie 2004, școala a devenit *Colegiul Național "Mircea Eliade" Sighișoara*, având patru clase la secția română și două clase la secția maghiară.³⁷ Gradația de Colegiu s-a obținut după întocmirea unui dosar înaintat către Ministerul Educației, în care se dovedea că școala are cel puțin 80 de ani vechime, are performanțe la Olimpiade și Concursuri Naționale și Internaționale, un procent mare de absolvenți intrați în învățământul universitar, are stabilită - în acord cu Consiliul Elevilor și Consiliul Părinților - o ținută reprezentativă, care prin Regulament școlar, devine obligatorie la toate activitățile didactice și de reprezentare a instituției.³⁸ Ținuta reprezentativă a fost introdusă din toamna anului 2003.

În anul școlar 2004-2005, în urma demersurilor făcute la Ministerul Educației de către Federația Română de Handbal, s-a înființat la Sighișoara primul Centru Național Olimpic de Excelență la Handbal, iar sportivii juniori, selecționați din toată țara, urmau să devină elevii ai acestui liceu³⁹. În primii ani acești elevi au fost incluși în clasele existente la acea dată. În anul școlar 2006-2007, s-a înființat clasa cu profil sportiv.⁴⁰ La scurt timp, acest fapt a adus rezultate deosebite în plan sportiv.

Din anul școlar 2007-2008 liceul funcționează cu șase clase pe fiecare an de studiu, patru la secția română și două la secția maghiară. Prin tradiție, în ultimii ani și în până în prezent, clasele au următoarea denumire: A, B, C și F secția română, D și E secția maghiară.

În anul școlar precedent (2022- 2023) Colegiul Național „Mircea Eliade” a avut un total de 23 de clase și 568 de elevi înscriși, colectivul profesoral fiind format din 53 de cadre didactice (titular și plata cu ora), totalizând un număr de 65 de angajați.

În ceea ce privește conducerea liceului, aceasta a fost deținută, timp de o sută de ani, de diferiți profesori, unii dintre ei fiind adevărate personalități culturale și profesori eminenți.⁴¹ În perioada 1923-1948 au fost directorii liceului

---

³⁷ Idem, cataloage an șc. 2004/2005.

³⁸ Interviu din 01.09.2023 cu Mariana Gorczyca, director al Colegiului Național „Mircea Eliade” Sighișoara, în perioada 2003-2012,

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ *Arhiva Colegiului Național „Mircea Eliade” Sighișoara*, cataloage an șc. 2007/2008.

⁴¹ Idem, dosare 1923-2022.

N. D. Petrescu Zoița (1 septembrie 1923 – 1 aprilie 1926), Ioan Medrea (1 aprilie 1926 – 1 octombrie 1926), Horia Teculescu (1 octombrie 1926 – 2 august 1942) și Tului Racotă (1942-1948).

În perioada 1948-1990 au fost directori: Mihail Haivas (1948-1950), Gheorghe Popovici (1950-1952), Alecu Hobai (1952-1955), Romulus Rațiu (1955-1960), Jambreck Edmund (1960-1962), Emil Giurgiu (1962-1973), Maria Hârșan (1973-1978), Teodor Corbeanu (1978-1984), Vitalie Verdeș (1984-1987) și Viorel Deac (1987-1990).

Din anul 1990 și până în prezent directori au fost: Vitalie Verdeș (1990-1991), Viorel Deac (1991-1995), Marius Tomuleț (1995-2003), Mariana Gorczyca (2003-2008), Lia Suciu (2008-2012), Marius Tomuleț (2012-2017), Gabriel Dunduc (09-01.2017-31-08.2017), Marius Tomuleț (01.09.2017-24-11.2022), Leontin Lupșor (25.11.2022- prezent).

O dată cu înființarea secției maghiare în cadrul liceului, întâlnim și funcția de director adjunct, care este deținută de un profesor al acestei secții. Astfel directorii adjuncți ai liceului au fost: Losonczy Miklós (1963-1964), Szentannai Mózes (1964-1975), Ferencz Árpád (1975-1978), Gáll Zoltán (1978-1986), Farkas Miklós (1990-1991), Nagy Éva (1991-1992), Ferencz Árpád (1996-2000), Tóth Tivadar (2000-2013), Fodor Gyöngyi (2013-2016), Molnár Annamária (2016-2017), László Imola (2017-prezent).

Pe tot parcursul existenței sale, liceul a reprezentat o instituție de învățământ emblematică pentru oraș. De-a lungul timpului, elevii liceului participând la diverse concursuri și olimpiade naționale și chiar internaționale. Doar în ultimul deceniu, 2012-2022, elevi ai Colegiului Național Mircea Eliade Sighișoara au participat la concursuri și olimpiade naționale la discipline precum limba și literatura română, limba engleză, limba maghiară, informatică, matematică, limba italiană, limba spaniolă, biologie, istorie, religie, pregătire sportivă teoretică, educație fizică și alte discipline vocaționale⁴². Considerăm că, prin implicarea profesorilor și a elevilor, Colegiu „Național Mircea Eliade”, a fost, a rămas și credem că va rămâne în continuare o instituție de referință în învățământul sighișorean.

---

⁴² Direcțiunea Colegiului Național „Mircea Eliade” Sighișoara, dosare întocmite în vederea obținerii titlului colegiu 2012-2022.

EINHUNDERTJÄHRIGES BESTEHEN DES ERSTEN RUMÄNISCHEN GYMNASIUMS IN SCHÄßBURG (Zusammenfassung)

Dieses Jahr, am 1. September, feiert das Gymnasium "Principele Nicolae", das heutige Nationale Gymnasium "Mircea Eliade" in Schäßburg, sein 100-jähriges Bestehen. Das "Principele Nicolae"-Gymnasium in Schäßburg wurde am 1. September 1923 gegründet. Anfang 1948 änderte das Principele Nicolae"-Gymnasium in Schäßburg seinen Namen. Von 1948 bis 1953 hieß sie Liceul Teoretic de Băieți. Ab dem Schuljahr 1956-1957 änderte sie ihren Namen in Liceul nr. 1 oder Școala Gimnazială nr. 1 und wurde eine gemischte Schule. Am 1. September 1960 wurde innerhalb des Gymnasiums die ungarische Abteilung eingerichtet, zunächst mit einer Klasse pro Schuljahr. Ab dem 1. September 1977 änderte sich das Profil des Gymnasiums und es wurde zum Industriegymnasium Nr. 2 Schäßburg. Nach dem Fall des kommunistischen Regimes änderte das Gymnasium erneut sein Profil und seinen

Namen. Am 1. September 1990 wurde es zum "Mircea Eliade" Gymnasium in Schäßburg, mit einem Informatik-, Real- und Humanprofil, mit zwei Abteilungen, rumänisch und ungarisch.

Cuvinte cheic: Sighișoara, Școala Gimnazială de Băieți, învățământ, centenar, Colegiul Național.

Schlüsselwörter: Sighisoara, Gymnasium, Bildung, Hundertjahrfeier, Nationale Hochschule.

MOMENTE DE AUR ÎN HANBALUL ROMÂNESC: LUCIA DOBRE ȘI CONTRIBUȚIA SA ESENȚIALĂ LA VICTORIILE MONDIALE

Sorina-Daniela Parchirie

Pe un teren unde fiecare aruncare și apărare contează, excelența se obține printr-o combinație de talent, muncă asiduă și dedicare profundă. Atingerea vârfurilor în handbal necesită mult mai mult decât abilitatea tehnică, e nevoie de o minte setată pe succes.

În acest articol, se dorește reamintirea momentelor de glorie ale unor jucătoare de excepție, punând accent pe realizările impresionante ale Luciei Dobre, o dublă campioană mondială, de origine din Sighișoara. Articolul compune un rezumat istoric, iar fiecare etapă a evoluției handbalului feminin românesc merită explorată în detaliu, fiecare jucătoare și antrenor merită recunoscuți pentru contribuțiile lor, pentru a oferi o imagine completă și aprofundată a acestui sport în România până în 1964.

În aproape toate cazurile, pasiunea pentru handbal începe încă din frageda copilărie. Dar, așa cum orice sportiv profesionist vă poate spune, pasiunea singură nu este suficientă. Dedicția, antrenamentele intense și sacrificiile personale sunt adesea necesare pentru a ajunge în vârf, aspirația tuturor sportivilor.

Handbalul este un sport apărut în sec. al XIX-lea care a început cu jocuri dinamice folosite în școlile din centrul și nordul Europei, unde se disting trei țări atestate:

- Danemarca 1904 cu un sport numit: "HAANDBOLD", profesor HOLGER NIELSEN
- Cehoslovacia 1905 "HAZENA", profesor VACLAV KARAS
- Germania 1919 "HANDBALL", profesor KARL SCHELENTZ

În Transilvania, în școlile administrate de Biserica Evanghelică, educația fizică era o tradiție veche. Profesorii erau adesea trimiși în Germania sau Austria pentru a învăța metodele de predare a gimnasticii și a jocurilor sportive.

În februarie 1920, Karl Schelenz, șeful catedrei de atletism de la Facultatea de Educație Fizică din Berlin, a fost cel care și-a pus amprenta asupra acestui sport și a organizat primul meci demonstrativ de handbal în unsprezece pe un teren de fotbal, unde a invitat mai mulți profesori de educație fizică din

Ardeal.¹ Printre acești profesori se afla și Wilhelm Binder, titularul catedrei de Educație fizică de la Colegiul Brukenthal. Așadar, locul de naștere al handbalului românesc a fost la Sibiu unde profesorul Wilhelm Binder a organizat, în data de 17 iunie 1921, primul meci de handbal din România, jucat la Sibiu, pe stadionul central între Colegiul Brukenthal și Liceul de Fete Evanghelic (actualul Liceu Agricol). Meciul a fost menționat oficial în publicația locală din Sibiu „Siebenburgische Deutsches Tageblatt.” Victoria a aparținut echipei Brukenthal cu 2 – 1 (SDT I).²

La scurt timp, handbalul a fost introdus în școli ca disciplină obligatorie, Wilhelm Binder a fost nu numai părintele handbalului românesc, cât și primul antrenor și primul arbitru din istoria handbalului românesc. A condus la centru ca unic arbitru toate jocurile de handbal din primii ani.

În anul 1931, Sibiul organizează o competiție numită „Cupa Transilvaniei”, care în anul 1933 se transformă în campionatul național pe regiuni :

- Nord- Ardealul
- Vest - Banatul (Timișoara - Arad 1927-1928)
- Sud - București -1930, Ploiești - 1933
- Moldova 1934-1935

Un scurt istoric al dezvoltării poate fi descris astfel:

- În anul 1933, împreună cu celelalte două sporturi, volei și baschet, se formează Federația Română de volei, baschet și handbal (F.R.V.B.H), iar în anul 1936, handbalul se constituie independent ca fiind Federația Română de Handbal (F.R.H).
- În anul 1934, se deschide seria jocurilor internaționale care a cuprins un turneu de 11 jocuri în Cehoslovacia și Germania, unde România a obținut 7 victorii.
- În următorul an, 1935 o echipă din Munchen sosește în România unde susține patru jocuri în orașele Sibiu și Bistrița.
- În 1936, a fost introdus în programul Jocurilor olimpice și handbalul masculin în 11 jucători unde echipa României a obținut locul V.
- În anul 1946, la Copenhaga se dizolvă F.I.H.A și se înființează Federația Internațională de handbal (I.H.F), în anul 1948 România devenind membră.

---

¹ <https://ro.scribd.com/doc/279786585/Istoria-Handbalului-Romanesc-a-Inceput-Cu-Un-Profesor-de-Educa%C5%A3ie-Fizic%C4%83-Din-Sibiu>, accesat în data de 25.09.2023.

²https://www.researchgate.net/publication/360345402_100_de_Ani_de_Handbal_la_Sibiu_si_in_Romania accesat în data de 27.09.2023.

- În anul 1949, este primul Campionat de handbal în 11 jucătoare, organizat în Ungaria și câștigat de gazdă.
- În 1950, se înființează Divizia A pentru echipele masculine și se desfășoară a doua și ultima ediție a Cupei României de handbal masculin.
- În 1955, se înființează Divizia A pentru echipele feminine.
- În anii '50 și '60, s-au înființat numeroase cluburi de handbal feminin, care au început să concureze la nivel național și internațional. Echipa națională de handbal feminin a României a făcut primii pași pe arena internațională, participând la Campionatele Mondiale și obținând rezultate impresionante.
- În 1953, România s-a clasat a doua la Festivalul Mondial al Tineretului, atât la masculin, cât și la feminin. Ca strategie pentru a atrage atenția spectatorilor, meciurile s-au jucat în deschiderea finalei de fotbal.

Echipa a fost formată din:

Antrenori: Constantin Popescu „Pilică” și, în prima parte a pregătirilor de la Brașov, Dumitru Popescu Colibaș.

Jucătoare: Ana Stark, Maria Constantinescu, Aurora Bran, Adele Theille, Ileana Colesnicov, Erica Blam, Iuliana Boer, Elena Jianu, Elena Pădureanu, Mora Windt, Gherda Hommer, Ana Balint, Irene Naghy, Mariana Adami, Lucia Dobre, Magda Drasser, Hortensia Todor-Nedef, Carolina Cârlegeanu, Mariana Orea, Brumhilda Neuror.

Pregătirile echipei de senioare a avut loc la Brașov, cu un cantonament de 30 de zile, în diferite zone cu teren dificil ca de exemplu: „escaladarea pantelor din Postăvarul, antrenamente cu mingea în Poiană și jos la Tractorul, unica sală pe atunci, cu numeroase meciuri de antrenament cu băieții-seniori din Brașov, Codlea, Hîlchiu, Hărman, încheiat cu jocuri internaționale cu Polonia (6-1), București – Varșovia (7-2), Ungaria (4-6) și București - Budapesta (5-5).”³

Cantonamentele, în special cele de iarnă erau nelipsite și extrem de epuizante. Pregătirile erau realizate la munte în zăpadă până la brâu cu ascensiuni până la Vârful Omul și coborâri schi-fond 10-15 km la 2-3 zile, combinate cu cele de sală pentru o pregătire fizică a echipei.⁴ Aceste pregătiri erau pentru Turul Campionatului Mondial.

Meciul de calificare din 20 mai 1956 a fost jucat în orașul Gdansk, un oraș îndepărtat din nordul Poloniei unde echipa României învinge cu 3-2 cu

³ *Istoria handbalului românesc 1921-2009*, Vol.1, Cronologie, p.30.

⁴ *Ibidem*, p.32.

goluri date de Elena Jianu, Victorița Dumitrescu și Mora Windt. La întoarcerea spre țară, la data de 27 mai 1956, în fața a 50000 de spectatori, pe terenul Nepstadion din Budapesta a fost jucat un meci unde echipa României a fost aplaudată pentru scorul de 4-4.

Un alt meci a fost la Debrețin unde echipa României a câștigat cu 6-1, goluri date de Victorița Dumitrescu, Brunhilda Neuror, Lucia Dobre, Mora Windt și Elena Jianu.

La întoarcerea în țară, au continuat antrenamentele epuizate până când echipa României s-a pregătit și aplecat cu 4 zile înainte de meciul cu echipa din Germania.

La aeroportul din Frankfurt, Germania, echipa României a fost întâmpinată cu multă căldură de către reprezentanți ai Federației Internaționale de handbal, ai Federației de handbal al Germaniei, de numeroși ziariști, antrenori și sportivi, un moment cu multă încărcătură emoțională, date regăsite în ziarul „Sportul Popular, Anul XII, Nr. 2843 din data de 3. Iulie 1956.”⁵

În data de 1 iulie 1956 echipa României joacă cu echipa Austriei pe stadionul Wilkpark, Karlsruhe, unde scorul a fost de 3-1(1-0), gol dat de Victorița Dumitrescu.

În toate meciurile jucate trebuie să o amintim și pe Irina Nagy portarul echipei, care apară tot timpul atacurile adversarelor.

A doua zi după meciul cu Austria, ziarul *Sportul Popular* a rezervat prima pagină unui articol despre echipa României, redând interviul antrenorului Constantin Popescu despre eveniment. Tot acolo se spunea și de meciul care urma să se joace cu echipa Franței pe terenul din Mannheim, meci arbitrat de Bertil Westblad (Suedia). Meciul a fost câștigat de echipa română cu 5-2 (2-1).

Echipa Națională a României în momentul intrării în unul dintre cele mai frumoase și emoționante meciuri ale Campionatului Mondial de la Frankfurt, Germania a fost compusă din:

1. IRENE NAGY- KLIMOVSKI ELENA JIANU – căpitan
2. IRENE GHUNTER
3. ANA STARK STĂNIȘEL
4. AURORA BRAN - POPESCU
5. VICTORIȚA DUMITRESCU
6. MORA WINDT MARTINI
7. ELENA ȘTEFĂNESCU PĂDUREANU
8. IOZEFINA UGRON
9. CAROLINA CARLIGEANU ȘTEFĂNESCU
10. MARIA SCHEIP

---

⁵ *Sportul Popular*, Anul XII, Nr. 2843, marți, 3 Iulie 1956, p. 1.

11. LUCIA DOBRE
12. AURELIA SĂLĂGEANU
13. MAGDA HABERPURSCH
14. ILEANA KOLESNICOV GIULESCU

Antrenor principal: CONSTANTIN C. POPESCU „PILICĂ”

Medic: CONSTANTIN ȘERPE

Antrenor federal: NICULAE NEDEF

Antrenor federal în calificări: GABRIEL ZUGRĂVESCU

”Jocul începe fix la ora 16, dar nu trec decât două minute și arbitrul Bertil Westbald (Suedia) acordă echipei germane un 13 m, pe care celebra Warms îl transformă. În minutul 6, Mora Windt înscrie pentru noi, în stilul caracteristic, șut cu boltă și egalează. Jocul este fantastic de îndârjit și se aleargă kilometri. Luăm conducerea cu 2-1, cu un șut “strecurat” abil de Jianu. Între timp, Irina Naghi face adevărate minuni în poarta noastră, deși la un plonjon spectaculos se accidentează ușor. Va fi de departe cel mai bun portar al Campionatului Mondial 1956. La pauză era 3 – 1 pentru noi, prin golul înscris din 13 m (acum 7 m) de Victorița Dumitrescu. După pauză, cei 35.000 de spectatori își reiau atribuțiile în serios, dar nemțește – civilizată și echipa Germaniei revine puternic. În minutul 26 este 3-2, urmează momente grele pentru noi. Deși Elena Pădureanu înscrie și este 4-2, nemțoaicele revin cu un gol al lui Burmeister (căpitanul echipei lor). La scorul de 4-3 ne-a cam înghețat sufletul, mai ales că ratăm un 13 m (Jianu) și alte două aruncări favorabile (Pădureanu și Windt). De pe bancă este aruncată în luptă Lucia Dobre, care intră direct în atac și dă gol din prima: este 5- 3 și oarecare liniște. Dar Hannem reduce la 5-4 și, din nou, Lucia Dobre, revenită la schimbare, reintră și înscrie de la mare distanță, scorul este 6-4 și suntem campioni mondiali, chiar dacă Walter în ultimele secunde înscrie și fixează scorul final: 6-5 pentru ROMÂNIA. VICTORIE MARE, SUNTEM CAMPIOANE MONDIALE.”⁶

Pasajul prezentat scoate în evidență intensitatea și dinamica unui meci de handbal de nivel înalt, cu multe răsturnări de situație și emoții până în ultimele secunde. Un element esențial în relatarea de față este prezența și impactul avut de Lucia Dobre în joc. Deși echipa noastră se confruntă cu dificultăți și presiuni din partea adversarilor, introducerea Luciei Dobre pe teren s-a dovedit a fi strategică. Într-un moment crucial al meciului, când diferența de scor era minimă și tensiunile ajungeau la cote maxime, Lucia Dobre a intrat pe teren și a înscris imediat, aducând o oarecare liniște și speranță. Dar, contribuția

---

⁶ <https://frh.ro/stire.php?id=1864>, accesat în data de 03.10.2023.

ei nu s-a oprit aici; revenind pe teren, Dobre a marcat din nou, stabilind un avans decisiv pentru echipa noastră.

Anul 1960 la Campionatul Mondial în Olanda finala la AMSTERDAM România a luat pentru a doua oară medalie de aur în formație de 11 jucătoare:

1. IRENE NAGY- KLIMOVSKI
2. CAROLINA RĂCEANU CÂRLIGEANU
3. ANA STARK – STĂNIȘEL
4. VICTORIȚA DUMITRESCU
5. AURELIA SĂLĂGEAN TUDOR
6. LUCIA DOBRE
7. AURORA BRAN POPESCU
8. ELENA RADO JIANU
9. MARIA SCHEIP CONSTANTINESCU
10. ELENA ȘTEFĂNESCU PĂDUREANU
11. IRENE GHUNTER KINN
12. AURORA NICULESCU LEONTE
13. ANTOANETA VASILE OȚELEA
14. ELENA ROȘU
15. IOZEFINA UGRON ȘTEFĂNESCU

Antrenor principal: CONSTANTIN C. POPESCU „PILICĂ”

Medic: CONSTANTIN ȘERPE

Antrenor federal: NICULAE NEDEFF

La al treilea campionat al Cupelor mondiale în anul 1962 meciul s-a jucat la București , meci în care Romania a ieșit pentru a treia oară campioană mondială cu medalie de aur.

1. IRENE NAGY KLIMOVSKI
2. IOZEFINA ȘTEFĂNESCU
3. ANA STARK STĂNIȘEL
4. VICTORIȚA DUMITRESCU
5. AURELIA SĂLĂGEAN TUDOR
6. ANA NEMETZ
7. LILIANA BORCEA BIRO
8. FELICIA BÂTLAN
9. MARIA SCHEIP CONSTANTINESCU
10. ELENA HEDEȘIU
11. CORNELIA CONSTANTINESCU
12. AURORA NICULESCU LEONTE
13. ANTOANETA VASILE OȚELEA
14. IULIANA NAKO

15. EDELTRAUT FRANTZ SAUER

16. CONSTANȚA DUMITRESCU

Antrenor principal: CONSTANTIN C. POPESCU „PILICĂ”

Medic: CONSTANTIN ȘERPE

Antrenor federal: NICULAE NEDEFF

În primele două Campionate Mondiale din echipa națională a României a făcut parte și o foarte bună handbalistă, cu o foarte mare contribuție, în special la jocul de la Campionatul Mondial din anul 1956. Aceasta handbalistă de mare succes a fost Lucia Dobre (1933-2008), dubla campioană mondială și emerit al sportului românesc. Ea s-a născut în Sighișoara, iar, apoi, s-a mutat la Sibiu. Ea s-a format și a jucat în echipa Flamura Roșie, antrenată de prof. Walter Schmidt.

Aceasta chiar din copilărie a emanat un spirit competitiv de neegalat, conturându-i-se deja trăsăturile unei persoane autoritare, dar și cu spirit de echipă. Era evident pentru toți că Lucia nu era doar un copil obișnuit, ci o persoană cu o viziune clară asupra a ceea ce vrea să obțină în viață. Încă de mică, pasiunea ei înflăcărată pentru sport s-a manifestat intens, dând senzația că viața ei este sportul în sine. Crescând în mijlocul unei familii numeroase, cu mai mulți frați, Lucia a fost acea soră „mai băiețoasă”, care și-a făcut simțită prezența în fiecare moment. Fiecare joc, fiecare confruntare, fiecare competiție mică din cartier era pentru ea un prilej de a-și demonstra calitățile, de a se perfecționa și de a visa la ceea ce va deveni ulterior - o campioană.

Ea este un exemplu strălucit de perseverență și talent. Încă de la debutul carierei sale, Lucia a demonstrat un angajament neclintit față de sport. Cu o tehnică rafinată și o viziune asupra jocului rar întâlnită, ea a devenit rapid o forță de temut pe teren. Observatorii și fanii au notat adesea capacitatea ei de a motiva și de a duce jocul la un nivel superior.

Succesul ei se regăsește în meciurile descrise în acest articol, prin care, sper, să ofer un omagiu tuturor pionierilor și protagoniștilor care au contribuit la ascensiunea handbalului feminin românesc, ba chiar mai mult, să inspire viitoarele generații de jucătoare și antrenori prin continuarea tradiției.

Reușitele Luciei nu se opresc doar la performanța individuală. Interacțiunea ei cu echipa, capacitatea de a construi strategii și modul în care gestionează presiunea în momentele cruciale ale meciului sunt dovezi ale unei sportive de performanță, o campioană atât de bine înzestrată.

Este esențial ca publicul sighișorean, și nu doar el, să cunoască și să-și amintească de acele momente în care unul dintre ai noștri a urcat pe cea mai înaltă treaptă a performanței. Prin acest articol, am readus în memoria colectivă povestea acestei campioane, un simbol al dedicației și al pasiunii pentru

handbalul românesc, și să evidențiez mândria imensă pe care o simțim la asemenea reușite, ale unei sportive de performanță cu rădăcini în orașul nostru.

Handbalul, ca orice sport de performanță, este o combinație de talent, muncă și determinare, iar o jucătoare ca Lucia Dobre ne arată că limitele pot fi depășite, iar visurile pot deveni realitate pe teren. În spatele fiecărei victorii se află mii de ore de antrenament, un spirit competitiv, sacrificiu și o iubire profundă pentru joc.

GOLDEN MOMENTS IN ROMANIAN HANDBALL: LUCIA DOBRE AND HER ESSENTIAL CONTRIBUTION TO WORLD VICTORIES

(Summary)

This article celebrates the outstanding career of Romanian handball player Lucia Dobre from Sighișoara, who played a crucial role in Romania's world championship victories. It emphasizes her competitive spirit, determination, and lifelong passion for sports and highlights her journey from childhood to becoming a symbol of dedication in the world of handball. It also provides a glimpse into the rich history of Romanian handball, while focusing on the remarkable achievements of Lucia Dobre.

Cuvinte cheie: Lucia Dobre, handbal românesc, victorii la campionatele mondiale.

Keywords: Lucia Dobre, Romanian handball, world championship victories.

ANEXA

Medalie de aur - Avers -1956

Medalie de aur- Revers - 1956

Medalie de aur – 1960

Fanion-față-cu Stema României

Fanion- spate- cu textul:

Panou insigne

FEDERAȚIA ROMÂNĂ DE HANDBAL LUCIA DOBRE PENTRU MERITE SPORTIVE

Copertă Legitimatie

Legitimatie de maestru al sportului

Lucia Dobre - Poze din arhiva personală

Lucia Dobre (cu mingea în mână)- în timpul unui meci

Echipa României de handbal cu Trofeul de Campioană Mondială
Lucia Dobre – prima din stânga, rândul de jos (arhiva personală)

Echipa Romaniei la sosirea în țară după câștigarea titlului de Campionă Mondială
Lucia Dobre – rândul din spate a treia persoană din stânga
(arhiva personală)

Echipa Romaniei Campioană Mondială
la handbal feminine
(arhiva personală)

Echipa României
(arhiva personală)

„SPORTUL POPULAR” –Anul XII, Nr. 2843,
Marti-3 Iulie 1956

„SPORTUL POPULAR”- AnulXII, Nr.2845,
Sâmbătă-7 Iulie 1956 (pag. 3)

Prima pagina a ziarului „SPORTUL POPULAR”-Anul XII, Nr. 2846,
Luni- 9 Iulie 1956
(Lucia Dobre - poza 5, rândul de jos)

Patrimoniu

IA –TURP ȘI SUFLET ÎN PORTUL POPULAR ROMÂNESC

Lavinia Carmen Avram

*„în haine este inclus (...) tot ce oamenii au gândit,
au visat, au făcut și au fost”¹*

Lada de zestre ascunde, pe lângă alte comori, și adevărate „vedete” ale portului popular feminin care au făcut carieră în moda internațională și nu numai- *ile*. Acestea au fascinat deopotrivă pictori, fotografi, fețe regale și designeri internaționali.

Cunoscută și sub denumirea de „cămașă cu altiță”, *ia* este considerată cea mai importantă piesă a costumului popular românesc. Ea leagă istoria de odinioară de istoria actuală și reușește, prin motivele și simbolurile brodate să exprime apartenențe la o comunitate, la o regiune, să exprime stări sufletești și evenimente importante sau uzuale din viața omului, precum și modificări care apar odată cu influențele venite din lumea orașului.

Ia se îmbrăca atât în zilele de sărbătoare, cât și uzual, la munca câmpului și prin casă. Din punct de vedere cromatic, fetele tinere și fetele poartă pe fond alb broderii cusute cu fir galben auriu, femeile proaspăt căsătorite - roșu, femeile care au copii - albastru, iar albastru închis și negru sunt culorile pe care le poartă femeile văduve sau în vârstă. Veșmântul nu este numai un acoperământ al corpului, ci și un semn al viziunii creatoare a poporului.²

Culorile de bază folosite în secolul al XVIII-lea sunt: negru, albastru, roșu și firul de aur. În unele regiuni și în perioade mai apropiate secolului XX gama cromatică s-a îmbogățit cu alte culori, cum ar fi: vișiniu, galben, verde. Broderiile și decorul *iilor* nu se aseamănă niciodată, deoarece fiecare creatoare adăuga propriul element. Astfel avem o diversitate a costumului popular românesc, dar nu ca o multitudine de forme rupte de ansamblu, ci ca un ansamblu în care se disting câteva tipuri caracteristice unui teritoriu.

În portul tradițional se disting trei tipuri de cămași, în funcție de croială: *cămașa „de-a întregul”*, considerată cea mai veche, *cămașa încrețită la gât* și *cămașa cu platcă*.

Cămașa încrețită la gât este croită în formă de cruce, dintr-o singură bucată de pânză și cu o deschizătură în partea de sus. Inițial cămașa a fost

---

¹ Thomas Carlye, *Filosofia vestimentației*, Institutul European, 1998, p.79.

² Maria Bâtcă, *Însemn în vestimentația țărănească*, Liga Culturală pentru unitatea Română de Pretutindeni, 1997, p.81.

confeccionată din pânză de in sau cânepă, iar mai târziu din mătase și bumbac. Fața și spatele cămășii se numesc „stan”, iar partea inferioară „poale”. Stanul se confecciona din două foi de pânză, iar mâneca din una. Sub braț, cămașa era prevăzută cu așa numita „pavă”, o bucată de pânză, triunghiulară care oferea comodate în timpul mișcării. Piese componente erau încrețite laolaltă pe fir de ață groasă formând gâtul sau gulerul cămășii, peste care se adăuga o bentiță îngustă cu cusături geometrice decorative.³

Cămașa cu platcă este varianta cămășii drepte pătrunse în portul țăranesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sub influența orașului.

O clasificare a cămășii se poate face și după locul pe care îl ocupă motivele decorative în cadrul ansamblului ornamental. Astfel, cea mai răspândită este „cămașa cu altiță”, la care mâneca se compune din două sau trei fâșii de pânză, formând altița și mâneca propriu-zis.⁴

Broderia mânecii, de unde rezultă și numele cămășii, este dispusă în trei registre diferite: o bandă, de diferite dimensiuni, așezată orizontal pe umăr, numită „altiță”, brodată în nuanțe diferite; o bandă cu broderie monocromă așezată sub altiță și mai îngustă decât aceasta; mai multe șiruri de broderie dispuse vertical, numite „râuri”.

„Cămașa cu *tablă* pe mânecă”, broderie compactă dispusă în lungul mânecii.⁵

„Cămașa cu *umăr și rânduri*”, broderie îngustă peste umăr ca o altiță compusă dintr-un ornament mai simplu și două, trei grupuri de motive decorative dispuse vertical.⁶

„Cămașa cu *pui peste col*”, un rând de motive decorative așezate pe mânecă transversal, în dreptul cotului.⁷

Ia este o cămașă tradițional românească de sărbătoare, confeccionată din pânză albă, bumbac, in sau borangic și împodobită cu mărgelile și broderii la mâneci și la gât. Croiala este simplă: un dreptunghi de pânză, tăiat rotund în jurul gâtului și întărit cu șnur răsucit. Mânecile sunt încrețite de la gât sau din umeri, dar și la încheieturile mâinilor. Mânecile se terminau cu *fodor* mare, încrețit cu pumnaș care putea fi cusut „peste crețuri” și atunci purta numele de

---

³ Dr. Maria Bocșe, „Portul tradițional românesc din Țara Bihariei de la artă la simbol”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj Napoca, 2000, pp.55-57.

⁴ Paul Petrescu, Georgeta Stoica, „*Arta populară românească*”, Editura Meridiane, București, 1981, p.100.

⁵ *Ibidem*, p.101.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

„brățărie”⁸. *Ia* este un tip de cămașă scurtă până la talie, spre deosebire de cămașa anterioară care acoperea tot corpul și se purta dedesubtul hainelor pentru a apăra corpul. Tehnica decorării iei s-a transmis de la mamă la fiică, astfel tradiția și gustul a fost conservat de la o generație la alta.

Ornamentul este semn și limbaj mai mult decât notițiile muzicale, fiind un semnal și o semnificație culturală. Motivele formează „un tot unitar” între semnul grafic și conținutul său, constituie o concepție de viață și estetică. Componentele de bază ale ornamentelor care apar în arta populară românească sunt: *linia* și *cervul*.⁹

Liniile drepte simbolizează calea dreaptă în viață, ascensiunea socială și mărimea, *linia dreaptă orizontală* creează impresia de calm, se identifică cu moartea, cu oglinda apelor. În antiteză cu *linia verticală* care reprezintă viața, axis mundi, planul spiritual, lumea temporară și gândirea rațională.¹⁰

O sumedenie de motive decorative este obținută prin combinarea liniilor drepte, conducând la sisteme de striaii paralele orizontale, verticale, oblice, la X-uri, la romburi și cruci. În arta populară, linia poate fi întâlnită de-a lungul istoriei. S-au creat ornamente cu semnificații deosebite.

Motivele sunt stilizate, geometrice sau inspirate din natură. Decorul era concentrat mai ales la piept și la umeri, dar și de-a lungul mânecilor și la pumnari. „Gura” iei era încadrată de o broderie dispusă dreptunghiular, formând pieptarul cămășii.¹¹

Femeile căsătorite și cele învârstă respectau anumite principii în realizarea costumului, preferând culori mai reținute, modele de croială mai modeste și un material țesut mai simplu, în timp ce la fetele tinere culorile sunt deschise și aprinse.

Țesute, cusute sau brodate, motivele ornamentale de pe textilele din interiorul țăranesc și de pe costumele populare constituie una din cele mai bogate categorii ale ornamenticii românești. Ca dezvoltare în spațiu, ele au o strălucire sporită prin culorile care le animă și oferă o identitate proprie, atât în ansamblul ornamenticii populare românești, cât și în contextul repartiției teritoriale, gama cromatică fiind unul din aspectele definitorii ale caracterelor zonale.¹²

---

⁸ Dr.. Maria Bâtcă, *op.cit.*, p.38.

⁹ Carmen Neuman, ”Semnificația motivelor ornamentale de pe costumul popular românesc din Banat,” în *Tibiscum*, 6/2016, p.294.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Dr.. Maria Bâtcă, *op.cit.*, p.57.

¹² Paul Petrescu, Georgeta Stoica, *op.cit.*, p.111.

Funcția principală a costumului ca semn social este de a „diferenția” și are rolul de „a apăra” pe cel ce poartă, decorația fiind adesea strict simbolică.¹³ Îmbrăcămintea este legată de viața omului. În funcție de condițiile social-economice și naturale, costumele populare românești au urmat o anumită direcție, devenind un document viu. Este o mărturie vizibilă și tangibilă a civilizației satului de la noi. Costumele populare românești ne scoate din domeniul artei și ne duce în acela al istoriei. Mărturie a unei civilizații, el este un îndemn pentru o nouă civilizație, îndreptată spre exterior, spre crearea de bunuri la dimensiunile unei colectivități largi.¹⁴

Cămașa femeiască – *ia* este piesa de bază a portului popular românesc. Reprezintă obiectul cel mai apropiat de corp, intim legat de personalitatea purtătorului, este un fel de „a doua piele a omului”.¹⁵ Analiza artistică denotă o atentă elaborare și compunere ornamentală, cu permanență grijă de raportare la trup și la ansamblul artistic al costumului. *Ia* are unele aspecte specifice a formei. Este întotdeauna strâns închisă la gât, excepție făcând cea din Maramureș și nu există nici o variantă cu mânecă scurtă, nici chiar la cele pentru lucru. Claritatea croiului și rolul decorativ al liniilor de cusătură pentru îmbinarea diferitelor piese componente ale cămășii ar putea constitui o ornamentică deosebit de valoroasă.¹⁶

***

Transilvania păstrează un impresionant tezaur etnografic, în care se poate valorifica sufletul, iscusința și talentul unui popor care a știut să-și apere identitatea, credința, obiceiurile și veșmintele străbune.

Din studiile realizate se deduce că procedeele decorative transilvănene, *brățara* de sub guler și *brățara* care desparte umărul de corpul mânecii, prezintă o semnificație istoric-etnografică deosebită. Se consideră că din toate cusăturile, simple sau complicate, cel din care se realizează cele două *brățări* a devenit clasic în portul transilvănenilor. Elementul caracteristic pentru decorul acestor *brățări* (încrêșturi) se pare că a fost împrumutat de la sași.¹⁷

Cusutul „urzit pe crețuri” (*Gereihsel* în germ.) este o prelucrare și o dezvoltare rezultată din combinarea a două tehnici străvechi: una - aceea a

---

¹³ *Ibidem*, p.95.

¹⁴ Tancred Bănățeanu, *România. Din tezaurul portului popular tradițional*, Editura Sport-Turism, 1977, p.10.

¹⁵ Romnulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, București, p.121.

¹⁶ Tancred Bănățeanu, *op.cit.*, p.14.

¹⁷ Ecaterina D. Tomida, *Cusăturile și broderiile costumului popular*, Editura Tehnică, București, 1972, p.15.

„urzitului pe fir” și alta – conservată în evul mediu occidental și de unde a fost importată în Transilvania.¹⁸

Broderia „*urzit pe fir*” este una dintre cele mai vechi tehnici de broderie ornamentală. A fost multă vreme cea mai răspândită tehnică pentru brodarea gulerelor și pentru lucrarea alțițelor la cămășile femeilor – *iilor*. Această tehnică se execută pe toată lungimea gulerului de la un capăt la altul, numai pe față, de obicei de la un fir, cu pășituri spre a lăsa goluri în vederea motivelor ce vor fi cusute cu fire colorate de arnici.¹⁹

Tehnica gereihsel – „*urzit pe crețuri*” este o tehnică din cele mai complicate, cu un caracter decorativ deosebit de evident. S-a întâlnit în decorul pieptului la cămășile săsoaicelor din Transilvania, la orașe încă din secolul al XVIII-lea, iar la sate din secolul al XIII-XIV-lea. Ea este realizată în trei etape succesive: a) încrețul; b) orditul; c) umplutul. Primele două sunt esențiale, astfel că se găsesc în toate cazurile. Ultimul moment se practică numai în cazul motivelor „întrerupte”.

Pentru obținerea *cutelor* (încrețului) se numără fire spre a încreți pânza, practicându-se pentru aceasta o cusătură înaintea acului. Apoi se repetă o linie paralelă mai jos, asemenea celei dintâi, cu împunsăturile în aceleași fire, pentru ca și pășiturile să fie la fel. Intervalul dintre cele două linii paralele variază în funcție de lățimea ce urmează să se dea *brățării*. Odată trasate aceste linii, prin străpungerea în lung a materialului, se trag firele albe și se obține suprafața încrețită. Acest moment este înainte de toate un procedeu tehnic, adoptat după tehnica occidentală, cu ajutorul lui soluționându-se o nevoie practică, anterioară împodobirii, și anume de a reduce lățimea pieptului cămășii sub guler și a mânecii deasupra „pumnului”.²⁰

Al doilea moment, *orditul*, cusătura urzit realizată în lung pentru obținerea așa numitei *brățară* bătrânească este alcătuită din motive în strânsă continuare, de la un capăt la altul al câmpului decorat, fiecare muchie sau creț obținut prin încrețirea pânzei alcătuind un punct de motive. Pe suprafața de pânză astfel micșorată se brodează motive ornamentale în stil geometric, și anume în lungul piesei, de la un capăt la altul, pășind peste sau vârând acul printre crețuri.²¹

---

¹⁸ Nicolae Dunăre, „Influente reciproce în portul și în textilele populare de pe ambele versante ale Carpaților Meridionali,” în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1959-1961*, Cluj, 1963, p. 184.

¹⁹ *Ibidem*, p.191.

²⁰ *Ibidem*, pp.191-192.

²¹ *Ibidem*, p.192.

Când *brățara* este lucrată întrerup, cu „pui pre-rupti”, are loc o a treia operație – *umplutul*, o operație intervenită pe parcursul dezvoltării și practicării tehnicii decorative.²²

Utilizarea pe întregul spațiu românesc a acelorași materii prime – cânepă, in, bumbac, lână, borangic, a sistemelor vechi de croială, precum și a celor mai vechi și tradiționale procedee decorative de brodat – cusutul *urzit pe fir* și cusutul *urzit pe crețuri*, ca și folosirea unui fond comun de motive ornamentale, au asigurat unitatea costumului popular românesc.

Concluzionând putem spune că *ia* și costumele populare al fiecărei etnii constituie o parte integrantă a culturii autentice și rămâne ancorat în matricea națiunilor care compun Europa unitară și diversă. Este un document cu certă valoare artistică și istorică, însumând mesajul străbunilor, sintetizând întreaga dimensiune spirituală și existențială a etniei care l-a creat. Face parte din patrimoniul etnologic, din tezaurul național, motiv pentru care trebuie conservat, protejat și valorificat.

***

Din colecția Muzeului prezentăm patru modele diferite de ie, din dorința de a sublinia eleganța, sobrietatea și în același timp simplitatea conferită de stilul ornamental și cromatic.

Prima cămașă femeiască – *ia*, păstrată în colecția Muzeului de Istorie din Sighișoara (nr.de inv.1410²³), este o cămașă fără poale de tip „carpatic”, alcătuită din: piept, spate, mâneci încrețite și adunate la gât într-o bentiță îngustă. Gura iei este plasată în mijlocul părții din față; trupul este alcătuit din spate și față realizate dintr-un lat „marchizet” și din doi clini și jumătate de lat; mâneca este dintr-un lat și jumătate. Decorul geometric este brodat cu mătase roșie și crem. Mâneca are altă în două registre de motive geometrice de tip „tablă de șah”. Încrețul lucrat cu mătase crem, în broderie plină. Mâneca se continuă cu cinci „râuri” care au motive fitomorfe și geometrice zig-zag ca și bentiță. Pe piept, de o parte și de alta a gurii, se află trei „râuri”, fiecare alcătuit din motivele identice cu cele de pe mânecă. Spatele prezintă patru „râuri” asemănătoare cu cele de pe piept și mânecă. Bentița este brodată cu motive geometrice în zig-zag. Încheietura este încrețită și se termină cu fiodori mici: peste încreț, cu alb-crem sunt brodate x-uri (cruci); volanul este brodat cu motive vegetale (fitomorfe), frunza viței de vie, redată cu fir roșu. Volanul este garnisit cu „colțuri” roșii croșetați. *Ia* este realizată din bumbac mercerizat, mătase; urzit și bătut bumbac.

---

²² *Ibidem*, p.192.

²³ imaginea 1.

Este o cămașă purtată de fetele tinere, posibil și la costumul de mireasă, în funcție de zonă.

A doua cămașă femeiască – *ia* (nr. de inv. 1578²⁴) este încrețită la gât, cu deschizătura în față, confecționată din pânză de bumbac țesută la război în două ițe, prevăzută cu pavă la subraț, ornamentată pe guler, piept și mâneci cu motive vegetale și florale brodate în cruci și peste fir. Câmpul ornamental al mânecilor este împărțit în trei registre: mai jos de umăr este realizată altița, cu motive vegetale și florale; ajurul mărginește altița, îngust. De sub ajur pornesc trei șire drepte, cusute vertical cu motive vegetale și florale redade pe altiță. Între șiruri sunt brodate în cruce două șiruri cu motive în romb. În zona încheieturii mâneca este încrețită și se termină cu fodor. Decorul pe piept este dispus orizontal și redă motive florale asemănătoare motivelor redade pe mâneci. Gulerul este decorat cu un șir de motive fitomorfe. Cromatica este: alb, negru și galben-portocaliu. Este o cămașă a femeilor proaspăt căsătorite.

A treia cămașă femeiască – *ia* (nr. de inv. 7832²⁵) este încrețită la gât, cu mânecă largă, cu deschizătura la mijloc în față, confecționată din borangic; ornamentată pe guler, piept și mâneci cu motive geometrice și florale brodate în cruci. Decorul mânecilor este împărțit în trei registre: mai jos de umăr este realizată altița, împărțită în registre orizontale decorate cu motive geometrice brodate în cruci și umplute cu mărgelile colorate; ajurul mărginește altița, este îngust, compact și decorat cu motive geometrice. De sub altiță pornesc trei șiruri drepte de motive decorative diverse și cusute vertical. Încheietura este încrețită și se termină cu fodori mici: peste încreț este brodat cu fir alb linii verticale; volanul este brodat cu motive fitomorfe, frunza viței de vie, redade cu fir negru și o linie orizontală galbenă. Volanul este garnisit cu colțișor negrii croșetați. Decorul pe piept este împărțit în două registre dispuse vertical de-o parte și de alta a deschizăturii. Gulerul este decorat cu un șir de motive florale stilizate și mărunte. Cămașă este asemănătoare cu *ia* purtată de Regina Maria a României.

Ultima cămașă femeiască – *ia*, pe care o prezentăm în lucrarea de față (nr. de inv. 11316²⁶), este deschisă în față, țesută din băteală, urzeală din bumbac, țesută în două ițe, vârgi de alesătură în urzeală; croi format în față din doi lați de pânză, în spate un lat și o fâșie dreptunghiulară la bază cusută; mânecile formate dintr-un lat și pavă. Ie, cu beată, cu mâneci strânse jos; structura simetrică a decorului; decor geometrizarant, câmpuri decorative clar

---

²⁴ imaginea 2.

²⁵ imaginea 3.

²⁶ imaginea 4.

delimitate cu brănel, la beată, sub formă de șiruri de o parte și de alta a creștăturii frontale, lateralele spatelui, pe mânecă altă, șiruri până la încheietură, vârgi de alesătură în urzeală pe piept, laterale față, mâneci. La încheietură mâneca este încrețită și se termină cu fodori mici: volanul brodat cu motive fitomorfe, peste încreț, brodat cu negru X-uri(crucă). Volanul garnisit cu colțișor negrii croșetați. Alternanță cromatică, decorativă; motive geometrice, linie zig-zag, colți, linie șerpuită, romb, cerc, pătrat, vegetal-floral, religios, cruce, astral. Cromatică: alb, galben, negru. Este o cămașă purtată de persoanele vârstnice sau văduve.

Aceste *ii* (cămași pentru femei) sunt piese de bază a costumului popular pentru femei atât de sărbătoare cât și de lucru. Sunt cămași de sărbătoare, recunoscute ca valoare, fiind purtate mai puțin. Păstrează, în croi și dispoziția ornamentului, elemente de veche tradiție cu care se armonizează întregul ansamblu de piese vestimentare.

POPULAR WOMEN'S HIRT-BODY AND SOUL IN THE POPULAR ROMANIAN PORT (Abstract)

The Romanian folk costume is a recognition emblem, a symbol, a landmark, a fundamental identity constant. Accompanying people in all the circumstances of his life, the folk costume is a material ensemble and a cultural creation bearing signs and symbols.

The popular costume reflects different social structures, mentalities, beliefs, traditions and customs from one ethnic group to another.

The women's shirt is the basic piece of the popular costume for both celebration and work. She keeps ancient elements in the cut and in the arrangement of the ornaments, with which the work ensemble of clothing is usually harmonized.

Cuvinte cheie: ie, port popular, ornament, tradiții.

Key words: female shirt, popular port, ornament, traditions.

imaginea 1.

imaginea 2.

imaginea 3.

imaginea 4.

BANCNOTE (BANI DE URGENȚĂ) DE 20 HELLER ȘI 50 HELLER AUSTRIECE ÎN ANUL 1920 AFLATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA* (II)

Iacob Mircea-Radu

Într-o prezentare anterioară încercam să vă familiarizez cu circulația în Austria a unor bancnote care au circulat imediat după primul război mondial, fiind intitulați „bani de urgență”, denumire ce ilustrează caracterul lor special, într-o perioadă specială, cea de după încheierea războiului.

În câteva cuvinte, să parcurgem un pic din istoria hellerului austriac, ca monedă care a circulat în perioada imperiului Austro-Ungar și pe teritoriul Transilvaniei.

Ca primă apariție, în secolul XIII, în Germania, la Schwäbisch Hall, se bătea moneda numită heller. Echivalentul acestuia în limba maghiară se numea filler iar circulația acestor bani, heller/filler în Transilvania începe odată cu înglobarea acesteia în Imperiul Austro-Ungar, începând cu anul 1867.

După constituirea monarhiei austro-ungare, în provinciile românești din noul imperiu au continuat să circule în mod legal două feluri de bani de argint: florinul austriac (1 fl = 100 Neukreuzer, crăițari) și talerul unional (Vereinthalter) emiși de Banca Națională Austriacă Privilegiată încă din anul 1857. Existau și așa-numitele "monede comerciale", precum "talerul levantin" (=2,10 fl), monedă de argint cu efigia Mariei Tereza, iar ca monede de aur, ducatul sau "galbenul" (=4,80 fl) și coroana (=13 fl). Conform legii monetare din România din anul 1867, 1 ducat avea valoarea de 11,75 lei. O bancă centrală austro-ungară a fost fondată abia în anul 1878, cu două sedii, la Viena și Budapesta. În Transilvania, noua bancă centrală avea filiale la Cluj și Arad. Prin reforma monetară din anul 1892, a fost înlocuită unitatea monetară austriacă de argint cu o monedă de aur, coroana (= 100 Heller/filler). Totuși, florinul de argint avea în continuare o putere de plată nelimitată, fiind echivalent cu 2 coroane. Sub-unitatea era a suta parte dintr-o coroană și era numită în germană Heller, iar în maghiară Fillér.¹

Primul Război Mondial a provocat o inflație nemaîntâlnită în istoria monarhiei austro-ungare. Astfel, la sfârșitul anului 1916, prețurile alimentelor au

---

* Prezentul articol are la bază prezentarea susținută în *Sala Festivă a Primăriei Municipiului Sighișoara* la data de 28 iunie 2021, cu ocazia aniversării a 123 de ani de la înființarea Muzeului de Istorie Sighișoara (24 iunie 1899).

¹ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol II, Editura Enciclopedică, București, 1997, pp. 131-132.

crescut cu 300 % față de nivelul lor antebelic. În același timp, coroana s-a depreciat internațional cu 89 %.

În mai multe state perdante, în primii ani de după război s-a înregistrat o accelerare constantă a procesului inflaționist, care a culminat în cele din urmă cu hiperinflația.² Printre urmările crizei generate de încheierea primei conflagrații mondiale, au fost inclusiv lipsa de monede în circulație (metalele fiind necesare în industria de război), ceea ce a condus la tipărirea așa numitor bani de urgență.

Termenul de bani de urgență este utilizat pentru a descrie bancnotele sau monedele produse de orașe sau de persoane fizice, care nu sunt autorizate să emită monede atunci când există o lipsă de monedă în circulație - de obicei, ca urmare a unor evenimente de război.³

Baza pentru emiterea acestor "bani de urgență" a fost ordinul executiv al Oficiului de Stat germano-austriac pentru Finanțe (așa cum se numea Ministerul de Finanțe la acea vreme) din 21 noiembrie 1918, care reglementa condițiile în care corporațiile publice, întreprinderile sau alte instituții puteau emite așa-numitele "jetoane de înlocuire a banilor" în caz de urgență în operațiunile de plată.⁴

Mai jos vom prezenta textul de lege din „Staatsgesetzblatt für den Staat Deutschösterreich Nr. 34-35”, care se referă la emiterea de bani de urgență:

34.

„Instrucțiunea de executare a Oficiului de Stat germano-austriac al Finanțelor din 21 noiembrie 1918, privind emiterea de timbre de substituție monetară.

Cu autorizarea Consiliului de Stat, se decretează următoarele:
Emiterea de timbre înlocuitoare de bani (bani de urgență) de către corporațiile publice, asociațiile industriale, întreprinderi etc., pentru a remedia o urgență în operațiunile de plată cauzată de o lipsă temporară de mijloace legale de plată, este, în sensul legilor în vigoare, permisă numai cu aprobarea Oficiului de Stat German-Austriac al Finanțelor. Se aplică dispozițiile articolului VIII din partea IV a Decretului imperial din 21 septembrie 1899, Reichsgesetzblatt nr. 176.

---

² Suspanz, Christian, *Die österreichische Inflation 1918-1922*, în vol. Forschungsbericht Nr. 111 des Instituts für Höhere Studien, Wien, November 1976, p. 1.

³ Heidelinde Dimt și Wernfried L Werneck, *Bergbaumotive auf oberösterreichischen Notgeldscheinen* în vol. Oberösterreichische Heimatblätter Herausgegeben vom Landesinstitut für Volksbildung und Heimatpflege in Oberösterreich, Nr. 32, Linz, 1978, p. 243.

⁴ Emil Puffer, *Notgeld in Oberösterreich – Der Kleingeldmangel 1919/20 und dessen Behebung* în vol. Oberösterreichische Heimatblätter Herausgegeben vom Landesinstitut für Volksbildung und Heimatpflege in Oberösterreich, Nr. 32, Linz, 1978, p. 103.

Pentru timbrele înlocuitoare de bani deja puse în circulație fără aprobare guvernamentală, se va obține fără întârziere aprobarea ulterioară a Biroului de stat financiar German-Austriac.

Pe durata punerii în circulație a însemnelor monetare, de către acestea, birourile emitente sunt obligate să mențină un sold în numerar la o instituție bancară a Băncii Austro-Ungare sau la Biroul de Economii Postale în valoare de suma respectivă de punere în circulație a însemnelor monetare sau să depună titluri de valoare corespunzătoare valorii de piață a acestora.

De regulă, perioada de circulație a jetoanelor de substituție a banilor nu trebuie să depășească trei luni.

Pentru emiterea de către municipalități a timbrelor de substituție monetară este necesară o hotărâre a consiliului municipal.

Tichetele de bani care urmează să fie emise trebuie să poarte o indicație clară a valorii în cuvinte și cifre, să desemneze cu exactitate autoritatea emitentă și să conțină detalii privind răscumpărarea (data de răscumpărare și biroul de răscumpărare).

Oficiul de Stat Germano-Austriac de Finanțe își rezervă dreptul de a acorda derogări de la principiile de mai sus din motive importante sau de a condiționa aprobarea sau îndeplinirea unor cerințe suplimentare; de asemenea, poate permite sau poate dispune acceptarea în loc de plată a bancnotelor false monetare puse în circulație în mod corespunzător la anumite trezorerii și birouri de stat.

Cererile de aprobare a emisiunii de monedă de urgență trebuie să conțină informații precise privind suma totală a emisiunii, valoarea nominală, zona de circulație și perioada de circulație, precum și data de răscumpărare; înainte de începerea emisiunii, trebuie să se prezinte documentele pe coperta prescrisă, o descriere a semnelor monetare, precum și dovezile. Prezentul decret intră în vigoare la data promulgării sale. Sylvester manu propria Steinwender manu propria.”⁵

Din anul 1919 găsim un anunț în „Landesgesetz- und Verordnungs-Blatt für das Land Salzburg” privind emiterea de bonuri de 10, 20 și 50 Heller pentru a remedia deficitul de monedă măruntă:

„138. Anunț din 3 octombrie 1919, privind emiterea de bonuri de 10, 20 și 50 de Heller pentru a remedia deficitul de monedă măruntă.

---

⁵ *Vollzugsanweisung des Deutschösterreichischen Staates für Finanzen vom 21.11.1918, betreffend die Ausgabe von Geldersatzzeichen*, în Staatsgesetzblatt für den Staat Deutschösterreich Nr. 34-35, Jahrgang 1918, 8 Stück, Ausgegeben am 26 November 1918, p. 45.

Pentru a remedia urgența în operațiunile de plată cauzată de lipsa mijloacelor legale de plată, Consiliul Provincial din Salzburg emite bonuri pentru monedă mărunță, în conformitate cu instrucțiunea de punere în aplicare a Oficiului de Stat al Finanțelor Austriece din provincia Salzburg din 21 noiembrie 1918. Pentru a remedia starea de urgență cauzată de lipsa monedei legale, Consiliul Provincial din Salzburg, în conformitate cu instrucțiunile Oficiului de Stat pentru Finanțe din 21 noiembrie 1918, Staatsgesetzblatt. nr. 34, va emite înlocuitori de bani (bani de urgență), și anume o jumătate de 1 milion de bonuri de 10 helleri, 1 milion de bonuri de 20 de helleri și 1 milion de bonuri de 50 de helleri, care vor fi acceptate în orice moment, până la 31 decembrie 1919 inclusiv, la Oficiul teritorial din Salzburg și vor fi răscumpărate pentru moneda legală.”⁶

Învățăturile pentru evaluarea relației direcționale dintre variabilele economice au fost dobândite în anii 1920, în primul rând din teoria cantitativă care domina la acea vreme și din derivata acesteia, teoria parităților puterii de cumpărare.⁷

Nr. INV 5031 (**Fig. 1**)

Hârtie: albă

Dimensiune: 90 x 65 mm.

Filigran: fără

Descriere Avers

Fond: negru-gri

Tipăritura: deasupra scriere în chenar „Land Niederösterreich”, în părți în cerc „20 heller”, dedesubt viță de vie și stema Landului Niederösterreich, în mijloc imaginea abației Melk, situată pe malul Dunării, pe care trece un vapor cu aburi

Descriere Revers:

Fond: alb, în părți cifra 20, în chenar vegetal scris de culoare gri pe paisprezece rânduri „Kassenschein des Landes Niederösterreich über zwanzig heller

Zur Behebung der Kleingeldnot gibt das Land Niederösterreich auf Grund des Landtagsbeschlusses vom 29 April 1920 Kassenscheine im Gesamtbetrage von drei Millionen kronen aus.

Die Kassenscheine, die unverzinslich sind werden in der Zeit vom 15. Bis 31. Dezember 1920 beim n. ö. Landes=Obereinnnehmeramte in Wien in gesetzlichem Bargelde eingelöst.

Das Land Niederösterreich haftet für die Einlösung der Kassenscheine mit seinem ganzen beweglichen und unbeweglichen Vermögen.

Die Nachahmung der Kassenscheine wird gesetzlich bestraft.

Wien, im Mai 1920

---

⁶ *Kundmachung vom 3. Oktober 1919, betreffend die Ausgabe von Gutscheinen über 10, 20 und 50 heller zur Behebung des Kleingeldmangels*, in Landesgesetz- und Verordnungs-Blatt für das Land Salzburg, Nr. 138, Jahrgang 1919, CXXX Stück, Ausgegeben und verstanden am 6 Oktober 1919, p. 547.

⁷ Suspanz, Christian: *Die österreichische Inflation 1918-1922*, in Forschungsbericht Nr. 111 des Instituts für Höhere Studien, Wien, November 1976, p. 2.

Der n. ö. Landesrat”, dedesubt semnăturile adjunctului, guvernatorului, și a responsabilului financiar de culoare gri, în afara chenarului numele tipografiei „Christoph Reisser’s Söhne, Wien”

Nr. INV 5032 (Fig. 2)

Hârtie: albă

Dimensiune: 80 x 59 mm.

Filigran: fără

Descriere Avers

Fond: albastru

Tipăritura: deasupra scriere în semicerc în chenar „Land Niederösterreich”, în părți în cerc vegetal „20 heller” care se continuă și în stânga și în dreapta, în mijloc un vârf de munte și o persoană cu o căruță pe un drum care trece pe lângă o apă.

Descriere Revers:

Fond: albastru, deasupra în părți „II Auflage.” în chenar hașurat și ondulat, în părți cifra 20, scris de culoare albastră pe paisprezece rânduri „Kassenschein des Landes Niederösterreich über zwanzig heller

Zur Behebung der Kleingeldnot gibt das Land Niederösterreich auf Grund des Landtagsbeschlusses vom 23 Juni 1920 Kassenscheine im Gesamtbetrage von weiteren drei Millionen kronen aus.

Die Kassenscheine, die unverzinslich sind werden in der Zeit vom 15. Bis 31. Dezember 1920 beim n. ö. Landes=Obereinenehmeramte in Wien in gesetzlichem Bargelde eingelöst.

Das Land Niederösterreich haftet für die Einlösung der Kassenscheine mit seinem ganzen beweglichen und unbeweglichen Vermögen.

Die Nachahmung der Kassenscheine wird gesetzlich bestraft.

Wien, im Juli 1920.

Der n. ö. Landesrat”, dedesubt semnăturile adjunctului, guvernatorului, și a responsabilului financiar de culoare albastră, în afara chenarului numele tipografiei „Druckerei n.-o. Landesbahnen”

Nr. INV 5034 (Fig. 3)

Hârtie: albă

Dimensiune: 75 x 50 mm.

Filigran: fără

Descriere Avers

Fond: albastru

Tipăritura: deasupra scriere în chenar vegetal „Notgeld der Gemeinde Pitzenberg Die Gemeinde Pitzenberg HaftPt Für Diesen Schein Bis Zum 1 Oktober 1920 d. Bürgerm. în părți două imagini din municipiul Pitzenberg care se continuă și în stânga și în dreapta cu un chenar hașurat, cu forme geometrice, sub chenar în partea din stânga numele graficianului „K. Roithinger Schw.”, la mijloc numele tipografiei „Presvereins-Druckerei im Wien”

Descriere

Revers:

Fond: albastru, în chenar hașurat „Zwanzig”, în părți stânga-dreapta, sus jos fructe, care sunt împărțitela rândul lor de un chenar hașurat cifra 20, la mijloc imagine rurală, un om arând un ogor cu doi cai, iar dedesubt cuvântul „Heller”, iar dedesubt „Gemeinde Pitzenberg”

Nr. INV 5035 (**Fig. 4**)

Hârtie: albă

Dimensiune: 75 x 50 mm.

Filigran: fără

Descriere Avers

Fond: albastru-gri

Tipăritura: într-un chenar hașurat deasupra în părți cifra 20, dedesubt diferite imagini, obiecte sociale, dedesubt chenar semicircular deasupra scrierea „Gutschein” dedesubt cifra 20 care împarte cuvântul „heller”, dedesubt într-un chenar care imită pergamentul scrierea „Diese gutschein werden vom oberösterreichischen Landesrate zur Abhilfe gegen den Kleingeldmangel ausgegeben und bis zu den öffentlich verlaufbarten Endterminen durch die oberösterreichische Landeskasse in gesetzlichem Bargelde eingelöst Die Nachahmung dieser Gutscheine unterliegt der gesetzlichen Strafe”

Descriere Revers:

Fond: albastru-gri, în chenar hașurat în părți motive florale și vegetale, deasupra scrierea „Für die Einlösung dieses Gutscheines in gesetzlichem Bargelde innerhalb der bestimmten Frist haftet das Land Oberösterreich Linz am 1. März 1920”, dedesubt semnăturile viceguvernatorului, guvernatorului, responsabilului financiar și a primarului, dedesubt într-un chenar semicircular „Zwanzig heller”

Nr. INV 5036 (**Fig. 5**)

Hârtie: albă

Dimensiune: 90 x 65 mm.

Filigran: fără

Descriere Avers

Fond: maro

Tipăritura: chenar în colțuri cu forme geometrice și hașurat la mijloc, în partea din stânga chenar în formă de octagon cu cifra 50 și stema Landului Niederoesterreich pe fond geometric, în partea din dreapta sus scrierea Kassenschein și cifra 50 dedesubt heller totul pe fond geometric, în mijloc imaginea castelului Burg Kreuzenstein, dedesubt pe o eșarfă scrierea Land Niederoesterreich

Descriere Revers:

Fond: maro, în chenar cu linii ondulate deasupra în părți „II Auflage.” în părți în cerc zimțat cifra 50, scriere pe paisprezece rânduri de culoare maro „Kassenschein des Landes Niederösterreich über zwanzig heller

Zur Behebung der Kleingeldnot gibt das Land Niederösterreich auf Grund des Landtagsbeschlusses vom 23. Juni 1920 Kassenscheine im Gesamtbetrage von weiteren drei Millionen kronen aus.

Die Kassenscheine, die unverzinslich sind werden in der Zeit vom 15. Bis 31. Dezember 1920 beim n. ö. Landes=Obereinnnehmeramte in Wien in gesetzlichem Bargelde eingelöst.

Das Land Niederösterreich haftet für die Einlösung der Kassenscheine mit seinem ganzen beweglichen und unbeweglichen Vermögen.

Die Nachahmung der Kassenscheine wird gesetzlich bestraft.

Wien, im Juli 1920

Der n. ö. Landesrat”, dedesubt semnăturile adjunctului, guvernatorului, și a responsabilului financiar de culoare maro, în afara chenarului numele tipografiei „Druckerei n.-ö. Landesbahnen”

Nr. INV 5037 (**Fig. 6**)

Hârtie: albă

Dimensiune: 90 x 65 mm.

Filigran: fără

Descriere Avers

Fond: verde

Tipăritura: chenar plin cu scrierea deasupra „Wien Funfzig Heller Wien”, dedesubt „Gemeinde Wien Funfzig Heller Gemeinde Wien”, în stânga și dreapta „Funfzig Heller”, dedesubt litera „K” într-un chenar hașurat, care se continuă cu scrierea „assenschein” pe fond hașurat, în dreapta cifra 50 în pătrat perlat, dedesubt imaginea primăriei din Viena, dedesubt stema Austriei, și scrierea „Der Stadtgemeinde Wien Über Fünfzig heller”, al doua scriere este despărțită de prima printr-o linie dublă cu cercuri dedesubt, al doilea scris „Die Gemeinde Wien Haftet Für Diese Verbindlichkeit Mit Ihrem Ganzen Beweglichen U. Unbeweglichen Vermögen Wien, Am 21 November 1919

Descriere Revers:

Fond: verde, în chenar vegetal în părți în cerc cifra 50, scriere pe treisprezece rânduri de culoare verde „Kassenschein der Stadtgemeinde Wien über 50 heller

Zur Linderung der Kleingeldnot gibt die Gemeinde Wien für weitere zwei Millionen kronen Kassenscheine aus.

Diese Kassenscheine lauten auf 50 heller, sind unverzinslich werden von der Gemeinde Wien bis 30 Juni 1920 in zahlung genommen und in der Zeit vom 1 bis 30 Juni 1920 in gesetzlichem Bargelde eingelöst.

Die Nachahmung dieses Kassenscheines wird gesetzlich bestraft.”

**BANKNOTES (EMERGENCY MONEY) OF 20 and 50 AUSTRIAN HELLER,
FROM THE YEAR 1920 IN COLLECTION HISTORY MUSEUM OF SIGHIȘOARA
(II)
(Summary)**

This article deals with the problem of the shortage of small coins after the First World War and the printing of so-called hellers (emergency money).

Among the consequences of the crisis generated by the end of the First World War, there was also a lack of coins in circulation (metals being necessary in the war industry), which led to the printing of the so-called emergency money, of which there are some copies in our museum.

In several losing states, the early post-war years saw a steady acceleration of the inflationary process, eventually culminating in hyperinflation.

The Austrian banknotes shown in this article are from 1920 and are replacements for the small coins needed by the war industry.

The announcement of 3 October 1919 concerning the issue of 10, 20, 50 heller notes to remedy the shortage of small coins can be found in the Landesgesetz- und Verordnungs-Blatt für das Land Salzburg.

Cuvinte cheie: bani de urgență, Imperiul Austro-Ungar, Oficiul de Stat al Finanțelor Austriece, Banca Austro-Ungară, Muzeul de Istorie Sighișoara.

Keywords: emergency money, Austro-Hungarian Empire, Austrian State Finance Office, Austrian-Hungarian Bank, Sighișoara History Museum.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4.

Fig. 5

Fig. 6.

Miscellanea

Iovu Roiban Oroianu, *Nicovala, dragostea mea*, editura Tipomur, Tg, Mureș, 2022, 176 p.

Istoria reprezintă antidotul uitării. Uitarea este cea care duce la alienare, la dispariția amintirilor. Pentru o comunitate sau pentru o națiune, uitarea reprezintă o boală, care duce încet, dar sigur la dispariția unei civilizații.

Din cele mai vechi timpuri șefii de stat au apelat la istorie pentru a păstra vie, o tradiție, o amintire. În același timp istoria a avut un rol paleativ, de a le spune celor tineri despre greșelile strămoșilor, astfel încât noua generație să progreseze, să evolueze umanitatea.

Cartea domnului Iovu Roiban, ”Nicovala, dragostea mea”, apărută la editura Tipomur din Tg, Mureș în anul 2022, este o carte de istorie. Are acest rol vindicativ de a menționa tinerei generații despre existența unei întreprinderi mari la Sighișoara: **Întreprinderea Nicovala**. O fabrică care era renumită pe plan intern și extern, o fabrica care reușea să producă în domeniul mecanic piese de o precizie deosebită. Azi, din păcate, ea nu mai există! Azi în afară de un monument, care amintește stingher de prezența unei fabrici, nu avem, din păcate, NIMIC!

Tânăra generație de azi, în lipsa unei urme palpabile, reprezentată de clădiri și utilaje, nu are de unde să știe, din păcate o spun, de prezența unei întreprinderi industriale de renume! Aici intervine cartea domnului Roiban, care vine ca un medicament împotriva uitării. Amintește tinerelor generații de acum, dar și din viitor, că a existat o fabrică, unde bunicii lor au lucrat, care asigura pâinea zilnică la peste 3000 de oameni și care realiza lucruri minunate.

Spun ca este o lucrare de istorie, deși mulți m-ar contrazice, că este o carte de amintiri! Este una de istorie deoarece, face apel la o metodă istorică nouă, este vorba de istoria orală! Lucrarea nu este rodul unei munci asidue dusă în arhivă, unde din vechi registre și documente sunt extrase date, care contribuie la realizarea unei monografii. Lucrarea face altceva! Face apel la amintire, adună într-un tot unitar experiența profesională a unor oameni: Ioan Adăscăliței, Nicolae Băia, Ioan Bucur, Emil Fabian, Ionel Ferezan, Marius Nițescu, Anton Orășanu, Ioan Pora, Constantin Ștefănescu, Lucian Voivoda.

De asemenea, mai face un lucru! Se spune pe bună dreptate că o imagine spune mai multe decât o mie de cuvinte. Prin anexele fotografice prezentate, lucrarea nu are doar 176 de pagini, ci câteva mii. Imaginile arată oameni cunoscuți multora dintre noi, utilaje, secții de fabrică, dar și o familie! Este vorba de familia Nicovalei, care reprezenta un stil de viață. Viața Nicovalei nu se reducea doar la activitatea orelor de program, însemnau petreceri, activități culturale patrotice, sport prin Clubul ”Metalul” afiliat întreprinderii. Aici s-au întâlnit oameni, care au devenit prieteni, au întemeiat familii. Sighișoara de azi nu putea să existe, dacă nu era Nicovala! (**Nicolae Teșculă**)

